

**UNIVERZITET SINGIDUNUM
DEPARTMAN ZA POSLEDIPLOMSKE STUDIJE**

MASTER STUDIJSKI PROGRAM: POSLOVNA EKONOMIJA

Master rad

**Harmonizacija domaćih bankarskih i
finansijskih propisa sa međunarodnim
standardima**

**Mentor:
Prof. dr Budimir Stakić**

**Student:
Aleksandra Đurđević
Indeks:400556/2012**

Beograd, 2014.

SADRŽAJ

UVODNE NAPOMENE	4
a. Predmet i ciljevi istraživanja	5
b. Metode istraživanja	5
c. Hipotetički okvir	6
d. Struktura master rada	6

Prvi deo - USAGLAŠENOST SA MEĐUNARODNIM STANDARDIMA ZA OSNIVANJE I POSLOVANJE FINANSIJSKIH INSTITUCIJA

1. Usaglašenost sa uslovima za osnivanje i poslovanje banaka	9
1.1. Definisanje i pravni okvir za osnivanje kreditnih ustanova u EU	9
1.2. Osnivanje i poslovanje banaka u Republici Srbiji	11
1.3. Organizacija i način upravljanja bankom	15
1.4. Kontrolna funkcija Narodne banke Srbije	16
1.5. Usaglašavanje sa novim Bazelskim sporazumom	19
2. Usaglašenost sa regulativom savremenog finasijskog tržišta	22
2.1. Regulativa i trendovi u razvoju savremenog finansiskog tržišta	22
2.2. Berzansko poslovanje	24
2.3. Regulativa za rad Beogradske berze i deviznog tržišta Srbije	27
3. Kreditiranje i osiguranje izvoznih poslova	28
3.1. Pojam i vrste izvoznih poslova	28
3.2. Pojam i vrste izvoznih kredita	29
3.3. Osiguranje izvoznih kredita	31
3.4. Međunarodne agencije za osiguranje izvoznih kredita	33
3.5. Agencije za osiguranje izvoznih kredita kod nas	35

Drugi deo - USAGLAŠENOST DOMAĆIH PROPISA SA MEĐUNARODNIM TRGOVINSKIM STANDARDIMA

1. Usaglašenost sa pravilima Svetske trgovinske organizacije (STO)	39
1.1. Osnivanje i uloga STO	39
1.2. Organizaciona struktura i proces odlučivanja u STO	45
1.3. Opšti Sporazum o trgovini uslugama (GATS)	48
2. Usaglašenost sa standardima ISO	52
2.1. Osnivanje i uloga ISO	52
2.2. ISO standardi u bankarstvu i finansijama	53
2.3. Domaća standardizacija ISS	55

3. Usaglašenost sa pravilima Međunarodne trgovinske komore (MTK)	56
3.1. Osnivanje i uloga MTK	56
3.2. Organi upravljanja i ostala tela MTK	57
3.3. Najvažnija regulatorna akta MTK	58
3.3.1. Jednoobrazna pravila i običaji za inkaso	59
3.3.2. Jednoobrazna pravila za tumačenje trgovinskih termina	60
3.3.3. Jednoobrazna pravila i običaji za akreditive	62
3.3.4. Jednoobrazna pravila za ugovorne garancije	64

Treći deo – BANKARSKE GARANCIJE

1. Pojam i pravno regulisanje bankarskih garancija	66
2. Vrste bankarskih garancija	68
3. Bitni elementi bankarske garancije	69
4. Procedura izdavanja bankarske garancije	70
5. Bankarska garancija u praksi	
na primeru Nacionalne službe za zapošljavanje	71
6. Prilozi	74

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	86
------------------------------	-----------

LITERATURA	88
-------------------	-----------

UVODNE NAPOMENE

Uspešno bankarstvo, gledano sa stanovišta društvene zajednice, predstavlja generator privrednog razvoja. Naime, zdravo bankarstvo doprinosi ekonomskom rastu putem kreditiranja novih poslova, inovacija, investicija i stvaranju mogućnosti zapošljavanja. Izuzetan značaj bankarstvo ima u zemljama u tranziciji, jer od njihovog kreditnog potencijala zavisi dinamika i kvalitet privrednih i društvenih reformi.

Internacionalizacija i globalizacija banaka na svetskom tržištu postaje sve rizičnija, što je pokazao i krah američkog hipotekarnog tržišta sredinom 2007. godine, nanevši veliku štetu i bankama van SAD, posebno u Evropi.

Rizičnost u poslovanju banaka je imanentna i prateća posledica tržišnog načina poslovanja. Da bi se rizik izbegao, ili barem smanjio i doveo u prihvatljive granice, potrebno je analizirati i upravljati rizikom. Analiza rizika treba da ukaže na ključne tačke i procese nastanka rizika. Upravljanje kreditnim rizikom je važan faktor za uspešno poslovanje banke. Otuda ekonomska nauka treba da se bavi istraživanjem kreditnog rizika i njegovog svođenja na najmanju moguću meru, kako bi banke ostvarile što manje gubitke u poslovanju i ojačale svoj kreditni potencijal za kreditiranje privrede i stanovništva.

Za sigurnost poslovanja banaka od izuzetnog značaja je da banka raspolaže minimalnim kapitalom u odnosu na njenu rizičnu aktivu, što predstavlja osnovno pravilo poslovanja banaka po Bazelskim sporazumima, dok pravila Svetske trgovinske organizacije (STO) tj. Opšteg Sporazuma o trgovini uslugama (GATS) promovišu slobodno kretanje kapitala širom sveta.

Najznačajniji spoljnotrgovinski partner Srbije je Evropska unija (EU), a s obzirom da naša zemlja teži da postane njena članica, mora svoje zakonodavstvo uskladiti sa propisima ove integracije. Zakonodavstvo Evropske unije je zajednički pravni sistem, koga su sve države članice preuzele u svoju nacionalnu regulativu, a to moraju uraditi i države koje se pridružuju, i to najkasnije do svog punopravnog članstva. Ove države će morati u periodu pridruživanja i "harmonizacije" preuzeti oko 20.000 zakona i propisa. To, takođe, mora učiniti i Srbija.

Proces harmonizacije je postupak u kome se nacionalno zakonodavstvo usklađuje sa zakonodavstvom EU. Iskustva država članica, kao i zemalja koje su prošle proces harmonizacije i pridruživanja (na primer Hrvatske - koja je imala isti pravni sistem u prethodnoj zajedničkoj državi), veoma su slična i potvrđuju da je na području privrede taj proces potrebno sprovoditi u tesnoj saradnji sa stručnom javnošću. Osnovni koncept harmonizacije započinje odgovorom na pitanje: „*Da li popravljati nacionalne zakone ili ih treba ponovo pisati i donositi nove propise?*“. Za našu privredu i društvo proces harmonizacije će predstavljati veoma težak zadatak posle višegodišnjeg zaostajanja u mnogim oblastima.

Značaj istraživanja i proučavanja celokupnog regulatornog okruženja od STO-GATS, preko Bazelskih sporazuma koji regulišu utvrđivanje nivoa potrebnog kapitala za zaštitu od rizika u bankarstvu, do primene ISO standarda i najvažnijih međunarodnih akata MTK, kao i mogućnosti primene novih bankarskih pravila poslovanja u bankama u Srbiji daju ovoj temi izuzetan značaj i aktuelnost.

a) Predmet i ciljevi istraživanja

Predmet istraživanja u metodologiji su naučna saznanja o naučno-istraživačkoj praksi i norme koje propisuju određene aktivnosti i ponašanja u procesima naučnog istraživanja i sticanja naučnog saznanja.¹

Predmet ovog rada je harmonizacija domaćih bankarskih i finansijskih propisa kroz prizmu savremenog međunarodnog regulatornog okruženja, počev od Svetske trgovinske organizacije do usaglašenosti sa ISO standardima, Bazelskim sporazumima i pravilima Međunarodne trkovinske komore u Parizu (MTK).

Naučni cilj ovog istraživanja jeste naučna deskripcija procesa primene savremenog međunarodnog regulatornog okruženja, u cilju zaštite od rizika u bankarstvu u Republici Srbiji.

Društveni cilj jeste udovoljavanje praktičnim potrebama. Rezultati istraživanja treba da ukažu na otvorena pitanja upravljanja rizikom na bankarskom i finansijskom tržištu, u svetlu novog regulatornog okruženja, kao i da usmere pažnju svih subjekata političkih i ekonomskih procesa u Srbiji na ta pitanja, da utiču na njihove stavove i ponašanje u procesu donošenja konkretnih odluka.

b) Metode istraživanja

Metode istraživanja u ovom radu primenjene su sa stanovišta predmeta i cilja na takav način da se odgovori na postavljene probleme. Istraživanje je vršeno poznatim metodama naučnog istraživanja:

- *Osnovne analitičke metode*: metod analize, metod apstrakcije, metod specijalizacije i metod dedukcije,
- *Osnovne sintetičke metode*: sinteza, konkretizacija, generalizacija i indukcija i
- *Opštenaučne metode*: hipotetičko-deduktivna, komparativna i statistička.

Primenom ovih metoda pristup istraživanju je integrativan i sintetički, tako da se ni jednom metodološkom postupku ne daje isključiva prednost, nego su u ovom radu podjednako zastupljeni.

¹ Miljević, M., *Skripta iz metodologije naučnog rada*, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet, Pale, 2007., strana 59.

U prikupljanju podataka primenjeno je ispitivanje i metod analize sadržaja dokumenata i to na dva nivoa:

- *Na nivou izvornih podataka*, odnosno izvornih propisa i standarda domaćih i međunarodnih institucija u bankarstvu i finansijama i
- *Na osnovu sekundarne analize* rezultata ranijih istraživanja i adekvatne literature.

c) Hipotetički okvir

Hipotetički okvir istraživanja sastoji se od sledećih stavki:

Generalna hipoteza:

- Oblik i suština pravnog, ekonomskog i političkog sistema i ekonomski uslovi privređivanja determinišu proces primene novih bankarskih i finansijskih pravila poslovanja - od Opšteg sporazuma o trgovini uslugama (GATS), zaključenog u okviru Svetske trgovinske organizacije (STO), preko Bazelskih sporazuma koji regulišu utvrđivanje nivoa potrebnog kapitala za zaštitu od rizika u bankarstvu, do primene ISO standarda i najvažnijih međunarodnih akata Međunarodne trgovinske komore (MTK). Za onoliko za koliko je ostvarena pravna sigurnost, pravda i pravičnost, slobodni uslovi tržišnog privređivanja i demokratičnost političkog sistema, najmanje za toliko je smanjen kreditni rizik u bankarstvu, a time i nivo potrebnog kapitala banaka za zaštitu od rizika. To je glavni zadatak menadžmenta u savremenom bankarstvu, kako u svetu tako i kod nas.

Posebna hipoteza:

- Primena novih bankarskih i finansijskih pravila poslovanja u Republici Srbiji determinisana je međunarodnim regulatornim okvirima i pravnim propisima Republike Srbije.
- Za onoliko za koliko banke u Srbiji primenjuju pravila, počev od STO-GATS, preko Bazelskih sporazuma, do primene ISO standarda i najvažnijih međunarodnih akata MTK, najmanje za toliko je smanjen kreditni rizik i olakšan proces upravljanja istim od strane bankarskog menadžmenta.

d) Struktura Master rada

Polazeći od postavljenih hipoteza i ciljeva istraživanja proistekla je i odgovarajuća struktura rada.

Prvi deo ovog rada pod nazivom „***Usaglašenost sa međunarodnim standardima za osnivanje i poslovanje finansijskih institucija***“ sastoji se iz tri celine. Prva celina predstavlja svojevrstan uvod u temu kojom se poglavlje bavi, objašnjavajući regulativu Evropske unije za osnivanje kreditnih ustanova. Najpre je opisan postupak osnivanja banaka, prema novom Zakonu o bankama u Republici Srbiji, a zatim i način poslovanja

banaka, njihova organizacija i način upravljanja, kao i kontrolna uloga koju Narodna banka Srbije ima u poslovanju banaka. Akcenat je potom stavljen na usaglašavanje domaćeg bankarstva sa Bazelskim sporazumima. U nastavku ovog poglavlja obrađeni su pravna regulativa i trendovi u razvoju savremenog finasijskog tržišta, sa posebnim osvrtom na berzansko poslovanje i kreditiranje izvoznih poslova.

Drugi deo rada pod nazivom „*Usaglašenost domaćih propisa sa međunarodnim trgovinskim standardima*“ se, takođe, sastoji iz tri celine. Prva celina se konkretno odnosi na osnivanje Svetske trgovinske organizacije (STO), na njenu ulogu u svetu trgovine, kao i usaglašavanje sa odredbama Opšteg Sporazuma o trgovini uslugama (GATS). Druga celina se odnosi na međunarodne ISO standarde koji se primenjuju u bankarstvu i finansima, a osvrt je dat i na domaću standardizaciju koju propisuje Institut za standardizaciju Srbije (ISS). Treća celina je posvećena Međunarodnoj trgovinskoj komori (MTK), njenom osnivanju, organizacionoj strukturi i ulozi koju ima u svetskim trgovinskim tokovima. Zatim su kratko obrađena najvažnija regulatorna akta koja propisuje ova institucija, između ostalih i Jednoobrazna pravila za ugovorne garancije.

Zbog značaja **bankarske garancije** kao najefikasnijeg i najčešće korišćenog sredstva obezbeđenja plaćanja, **treći deo** rada obrađuje pojam, vrste i pravne aspekte izdavanja bankarske garancije. U nastavku je objašnjen postupak izdavanja bankarske garancije i njena primena u praksi na primeru Nacionalne službe za zapošljavanje koja kao sredstvo obezbeđenja kod zaključenja ugovora o dodeli subvencije za zapošljavanje propisuje dostavljanje bankarske garancije.

Na kraju rada data su **Zaključna razmatranja** koja su logički proistekla iz celokupnog istraživanja teorije i prakse, shodno unapred utvrđenim ciljevima.

Prvi deo

**USAGLAŠENOST SA MEĐUNARODNIM
STANDARDIMA ZA OSNIVANJE I
POSLOVANJE FINANSIJSKIH INSTITUCIJA**

1. Usaglašenost sa uslovima za osnivanje i poslovanje banaka

Direktivom 2000/12, propisana je jasna razlika između kreditnih i finansijskih ustanova, koje su poslovne jedinice i čija se delatnost sastoji u sticanju udela u drugim poslovnim jedinicama, ali i u vršenju drugih delatnosti (gde se nabrajaju poslovi kreditiranja, finansijskog lizinga, konsaltinga, platnog prometa, emisije i upravljanja novcem i hartijama od vrednosti, garancijski poslovi, učešće na novčanom tržištu i tržištu kapitala, i dr).

„Ustanove“ (Institutions) označavaju kreditne i druge ustanove.

„Kreditne ustanove“ (Credit institutions) označavaju pravna lica čije je poslovanje vezano za prikupljanje depozitnih i drugih gotovinskih sredstava od stanovništva, kao i za odobravanje kredita za sopstveni račun.

„Finansijske ustanove“ (Financial institutions) označavaju ustanove u oblasti kreditnog i investicionog poslovanja, poslovne jedinice u oblasti osiguranja imovine i lica, poslovne jedinice za zajednička ulaganja u prenosive hartije od vrednosti (UCITS), ali i druge poslovne jedinice čija se delatnost sastoji u sticanju udela u drugim poslovnim jedinicama ili u konverziji novčanih potraživanja.

„Druge ustanove“ označavaju svako pravno ili fizičko lice koje obavlja prekogranično kreditiranje, drugačije u odnosu na kreditnu ustanovu. „Posredničke ustanove“ (Intermediary institutions) su pravna ili fizička lica koja ne označavaju tražioca kreditnih sredstava, niti korisnika prekograničnog kreditiranja. „Podružnice“ (Branches) su poslovne jedinice kreditnih ustanova koji direktno obavlja sve ili pojedine delatnosti vezane za kreditnu ustanovu. „Prekogranično kreditiranje“ (Cross-border credit transfer) označava prenos novčanih sredstava po nalogu tražioca kredita – korisniku kredita, preko jedne ustanove ili njene podružnice u jednoj od država članica EU preko druge ustanove ili njene podružnice, u drugoj državi članici...itd.²

1.1. Definisane i pravni okvir za osnivanje kreditnih ustanova u EU

U zakonodavstvu EU propisani su strogi uslovi za osnivanje kreditnih ustanova. Da bi kreditna ustanova mogla da započne svoju delatnost, mora dobiti dozvolu od neke države članice. Dozvola dobijena u bilo kojoj državi članici važi na teritoriji cele EU.

Uslovi za dobijanje dozvole su:

² Stakić, B., *Međunarodne finansijske institucije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, strana 285.

a) Kreditna ustanova mora imati zaseban sopstveni fond (own funds) i početni kapital od 5 miliona evra. Izuzeci su kreditne ustanove koje su bile osnovane po ranijim propisima. Sem toga, ostavljena je mogućnost državama-članicama da mogu izdati dozvolu za početak rada kreditne ustanove i s manjim iznosom početnog kapitala, ali ne manjim od 1,0 milion evra.

b) Iznos sopstvenih fondova kreditne ustanove pri njenom osnivanju ne može biti manji od iznosa propisanog početnog kapitala. Izuzetak su ustanove koje su postojale 1. januara 1993. godine. One mogu da nastavljaju rad i s nižim iznosima navedenih sredstava. Ali, njihovi sopstveni fondovi ne mogu biti niži od najvišeg nivoa koji je bio dostignut nakon 22. decembra 1989. godine.

c) Da bi se dobila dozvola od nadležne vlasti, u efektivnom vođenju posloводства moraju učestvovati najmanje dva lica. Ova lica moraju biti na dobrom glasu i s potrebnim iskustvom za obavljanje poslova.

d) Svaka država članica mora zahtevati da:

- svaka kreditna ustanova koja ima svojstvo pravnog lica, i koja po svom nacionalnom zakonodavstvu, ima registrovano sedište (registered office), mora imati glavno sedište (head office) u članici u kojoj je registrovano njeno službeno sedište;
- svaka druga kreditna ustanova (to jest koja nema svojstvo pravnog lica) mora imati glavno sedište u državi članici koja joj je izdala dozvolu za rad i u kojoj stvarno obavlja svoju delatnost. Ovo je nužno zbog ostvarivanja nadzora nad savesnošću poslovanja. Tako je isključena mogućnost fiktivnog osnivanja kreditnih ustanova u okviru EU, korišćenjem razlika u nacionalnim zakonodavstvima.

e) Da bi kreditna ustanova dobila dozvolu za rad, nadležna vlast mora biti obavestena o identitetu njenih akcionara odnosno članova, fizičkih ili pravnih lica, koji imaju „značajne udele” (qualifying holdings) u njima i o iznosima tih udela. „Značajni udeo” je udeo u nekoj poslovnoj jedinici od najmanje 10% kapitala ili glasačkih prava ili koji omogućava bitno uticaj na donošenje poslovnih odluka u kreditnoj ustanovi u kojoj postoji takav udeo.

f) Svaka dozvola se dostavlja Komisiji radi unošenja u spisak koji se objavljuje u „Službenom listu” EU.

g) Prihvatna država članica ne može uslovljavati izdavanje dozvole za rad ili visinu snabdevenosti kapitalom (capital endowment) za podružnicu (branch) kreditne ustanove koja je dobila dozvolu u nekoj drugoj članici.

h) Direktivom je propisano da prihvatna država članica mora zahtevati od kreditne ustanove da obezbedi „zdrave administrativne i računovodstvene procedure i odgovarajuće mehanizme unutrašnje kontrole”.

Propisano je u kojim slučajevima države članice mogu uskratiti ili povući već izdatu dozvolu za rad kreditnim ustanovama iz drugih članica EU. Najvažniji razlozi su:

a) Princip uzajamnog priznavanja i nadzora matične države članice zahteva da nadležni organi država članica ne smeju izdati dozvolu ili moraju da povuku dozvolu kreditnoj ustanovi ako činioci kao što su: program delatnosti, geografski raspored poslovanja, ili delatnosti koje ona stvarno obavlja, jasno pokazuju da je ta kreditna ustanova optimalna za nacionalni pravni sistem u cilju izbegavanja striktnijih standarda na snazi u nekoj drugoj državi članici na čijoj teritoriji posluje ili ima nameru da obavlja veći deo poslovanja.

b) Nadležne vlasti ni jedne države članice ne smeju izdati dozvolu ili je produžiti kreditnoj ustanovi koja bi onemogućavala njihov nadzor zato što ona ima „uske veze” (close links) sa nekim drugim fizičkim ili pravnim licem.

c) Svaka država članica može povući dozvolu za rad izdatu nekoj kreditnoj ustanovi, ako proceni da ona ne može da obavlja poslove na adekvatan način, ili se ne može vršiti odgovarajući nadzor nad njenim poslovanjem.

U našem Zakonu o bankama na posredan način su uređeni uslovi za osnivanje banaka, kao u EU, s tom razlikom što u Srbiji banku može osnovati samo jedno lice.³

1.2. Osnivanje i poslovanje banaka u Republici Srbiji

Zakonom o bankama uređuje se osnivanje, poslovanje, organizacija i način upravljanja bankom, kontrolna funkcija Narodne banke Srbije, mere koje se preduzimaju prema bankama i prestanak poslovanja banke.

Novi Zakon o bankama usvojen je u Parlamentu 28. novembra 2005. godine⁴ i primenjuje se od 1. oktobra 2006. godine i nastao je kao rezultat detaljne analize MMF i Svetske banke. Donošenjem ovog Zakona nastavlja se reforma bankarskog sistema, čime se stvaraju uslovi za dalji razvoj i modernizaciju domaćeg bankarstva. Prvenstveni razlozi za donošenje novog Zakona o bankama su harmonizacija bankarskog prava sa propisima Evropske unije čije banke sve ubedljivije vladaju našim bankarskim i finansijskim prostorom, pravilima Bazelskog komiteta za nadzor nad poslovanjem banaka (Bazel II), kao i usaglašavanje sa do sada sprovedenom reformom privrednog zakonodavstva. Najvažnije promene koje donosi novi Zakon odnose se na strožu kontrolu rada banaka, uključujući i restriktivnije regulisanje postupka sticanja i uvećanja vlasničkog učešća u

³ Stakić, B., *Međunarodne finansijske institucije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, strana 286.-287.

⁴ Zakon o bankama, Službeni glasnik RS broj 107/05

banci, uvođenje kontrole na konsolidovanoj osnovi, unapređenje korporativnog upravljanja i upravljanja rizicima banke.⁵

Prema ovom Zakonu, banka je akcionarsko društvo sa sedištem u Republici Srbiji, koje ima dozvolu za rad NBS i obavlja depozitne i kreditne poslove, a može obavljati i druge poslove u skladu sa zakonom.⁶ Niko osim banke ne može se baviti primanjem depozita, davanjem kredita i izdavanjem platnih kartica.⁷ Banka u svom poslovnom imenu mora imati reč "banka".⁸

Poslove kojima se banka može baviti Zakon reguliše nabranjem, a njima se banka može baviti obezbeđenjem prethodne saglasnosti Narodne banke Srbije. Među poslovima pojavljuju se i novi, kao što su kupovina, prodaja i naplata potraživanja (faktoring i forfeting), kao i poslovi posredovanja u osiguranju, čime se izlazi u susret (inostranoj i domaćoj) bankarskoj praksi.

Narodna banka Srbije vrši kontrolu boniteta i zakonitosti poslovanja banaka.

Banka se kao i do sada, osniva isključivo kao akcionarsko društvo, s tim što je ukinuta odrednica o obavezi da banka ima najmanje dva osnivača. U skladu sa Zakonom o privrednim društvima, banka može biti osnovana kao akcionarsko društvo otvorenog ili zatvorenog tipa, a ukoliko to nije opredeljeno u osnivačkom aktu banke onda se tretira kao akcionarsko društvo otvorenog tipa.

Banku mogu osnovati domaća i strana pravna i fizička lica.⁹ Osnivači banke obezbeđuju sredstva za osnivački kapital banke. Sredstva mogu biti u novčanom i nenovčanom obliku (stvari i prava koja su u funkciji poslovanja banke).¹⁰

Novčani deo osnivačkog kapitala banke ne može biti manji od 10.000.000 evra u dinarskoj protivvrednosti, prema zvaničnom srednjem kursu na dan uplate. Posle osnivanja, kapital u koji se uključuje i dopunski kapital, moraće konstantno da bude na tom nivou. Osnivači banke ne mogu povlačiti sredstva uložena u osnivački kapital banke.

Osnivački akt kojim se osniva banka je ugovor o osnivanju. Banka ima statut, kao i druge opšte akte.

Narodna banka Srbije je ovlašćena da bankama izdaje dozvolu za rad pod uslovima propisanim Zakonom o bankama i to u dvofaznom postupku. Dvofazni postupak u osnivanju banke podrazumeva da se u prvoj fazi osnivačima izdaje preliminarno odobrenje za osnivanje banke, a u drugoj izdaje dozvola za rad, što ide u pravcu pojednostavljenja postupka i uštede vremena. Nakon dobijanja preliminarne odobrenja u roku od 60 dana osnivači banke podnose zahtev za izdavanje dozvole za rad banke sa odgovarajućom

⁵ Izveštaj NBS za četvrti kvartal 2005. godine

⁶ Zakon o bankama, "Sl.Glasnik RS" br.107/05, Član 2.

⁷ Isto, Član 5.

⁸ Isto, Član 6.

⁹ Isto, Član 11.

¹⁰ Isto, Član 12.

dokumentacijom, kojom dokazuju da su obezbedili sredstva, opremu, prostor i kadrove za rad banke.

Osnivačka skupština banke održava se posle prijema rešenja Narodne banke Srbije o davanju dozvole za rad banke i to najkasnije u roku od 30 dana od dana njegovog prijema.¹¹

Osnivači banke dužni su da akte usvojene na osnivačkoj skupštini dostave na saglasnost Narodnoj banci Srbije.

Banka stiče svojstvo pravnog lica momentom upisa u registar privrednih subjekata.

Banka je dužna da održava propisani iznos kapitala radi stabilnog i sigurnog poslovanja, odnosno radi ispunjenja obaveza prema poveriocima. Kapital banke sastoji se od osnovnog i dopunskog kapitala, kao i drugih oblika kapitala koje propiše NBS. Narodna banka Srbije propisuje način izračunavanja kapitala i adekvatnosti kapitala banke.¹²

Banka je dužna da u svom poslovanju obezbedi da kapital banke uvek bude u visini koja nije manja od dinarske protivvrednosti 10.000.000 evra prema zvaničnom srednjem kursu.¹³

Banka je dužna da, radi stabilnog i sigurnog poslovanja, odnosno radi ispunjenja obaveza prema poveriocima, pokazatelj adekvatnosti kapitala održava na propisanom nivou. Pokazatelj adekvatnosti kapitala predstavlja odnos između kapitala i rizične aktive banke. NBS može odrediti i pokazatelj adekvatnosti kapitala veći od propisanog u slučaju izrazito rizičnog poslovanja banke.¹⁴

Rizična aktiva banke je zbir knjigovodstvenih vrednosti pozicija bilansne aktive i vanbilansnih stavki pomnoženih ponderima kreditnog i tržišnog rizika i drugih rizika. Pondere rizika propisuje NBS, prema rizičnosti pozicija koje čine rizičnu aktivu banke.¹⁵

Pored kapitalnog (novčanog) cenzusa, banka je stalno u obavezi da usklađuje poslovanje tako da zadovolji propisane pokazatelje poslovanja, a koje bliže određuje Narodna banka Srbije, podzakonskim aktima. U cilju zaštite interesa deponenata i investitora, kao i stabilnosti bankarskog sistema u celini, određene su proporcije osnovnog kapitala banke prema drugim stavkama bilansne i vanbilansne aktive. Između ostalih, pokazatelj adekvatnosti kapitala, gde se u odnos stavlja kapital banke prema rizičnoj aktivu, treba da bude najmanje 12%. Banke koje su u svom poslovanju sklonije rizicima moraće ubuduće da raspolažu većim kapitalom, saglasno propisanim kriterijumima radi sigurnosti poslovanja i zaštite poverilaca.

Značajna novina se odnosi na detaljno regulisanje upravljanja rizicima, kao i uvođenje obaveznog obrazovanja organizacione jedinice, čiji je delokrug isključivo

¹¹ Isto, Član 19.

¹² Isto, Član 21.

¹³ Isto, Član 22.

¹⁴ Isto, Član 23.

¹⁵ Isto, Član 24.

upravljanje rizicima. Procedure za identifikovanje, merenje i procenu rizika, a posebno upravljanje rizicima donosi sama banka u skladu sa propisima, standardima i pravilima struke.

Banka identifikuje, meri i procenjuje rizike kojima je izložena u svom poslovanju i upravlja tim rizicima. Banka je dužna da obrazuje posebnu organizacionu jedinicu u čijem je delokrugu upravljanje rizicima. Upravljanje rizicima usklađuje se s veličinom i organizacionom strukturom banke, obimom njene aktivnosti i vrstama poslova koje banka obavlja.¹⁶

Vrste rizika kojima je banka izložena su:¹⁷

- 1) rizik likvidnosti;
- 2) kreditni rizik;
- 3) kamatni i devizni rizik i ostali tržišni rizici;
- 4) rizici izloženosti banke prema jednom licu ili grupi povezanih lica;
- 5) rizici ulaganja banke u druga pravna lica i u osnovna sredstva;
- 6) rizici koji se odnose na zemlju porekla lica prema kome je banka izložena;
- 7) operativni rizik, uključujući i pravni rizik, kao i rizik neodgovarajućeg upravljanja informacionim i drugim tehnologijama značajnim za poslovanje banke.

Rizik likvidnosti je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled nesposobnosti te banke da ispunjava svoje dospele obaveze. Radi efikasnijeg upravljanja rizikom likvidnosti, nadležni organ banke usvaja i sprovodi politiku upravljanja likvidnošću, koja obuhvata planiranje priliva i odliva novčanih sredstava, praćenje likvidnosti donošenje odgovarajućih mera za sprečavanje ili otklanjanje uzroka nelikvidnosti. NBS propisuje način utvrđivanja i nivoa likvidnosti banke, uključujući i kritično nizak nivo likvidnosti.

Kreditni rizik je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled neizvršavanja obaveza dužnika prema banci. Banka je dužna da kreditni rizik identifikuje, meri i procenjuje prema kreditnoj sposobnosti dužnika i njegovoj urednosti u izvršavanju obaveza prema banci, kao i prema kvalitetu instrumenata obezbeđenja potraživanja banke. Radi adekvatnog i efikasnog upravljanja kreditnim rizikom, banka je dužna da, u skladu sa propisima NBS i svojim aktima, obračunava i izdvaja rezerve za procenjene gubitke koji mogu nastati po osnovu bilansne aktive i vanbilansnih stavki banke. Banka je dužna da svojim unutrašnjim aktima propiše posebne politike i procedure za identifikovanje loše aktive i upravljanje tom aktivom, kao i za redovno izveštavanje organa banke o kvalitetu kreditnog portfolia.

Kamatni rizik je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled promena kamatnih stopa.

Devizni rizik je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled promene deviznog kursa.

¹⁶ Isto, Član 28.

¹⁷ Isto, Član 29.

Banka je dužna da svojim unutrašnjim aktima propiše posebne politike i procedure za identifikovanje tržišnih rizika i upravljanje ovim rizicima, kao i za redovno izveštavanje organa banke o vrstama i nivou tih rizika.

Među kvantifikacijama rizika se pojavljuje po prvi put odredba po kojoj se zbir svih velikih izloženosti banke mora kretati između 400% i 800% kapitala banke (dosadašnji maksimum 400%), što predstavlja usklađivanje sa praksom prisutnom u zemljama Evropske unije.

Visina plasmana pojedinačnom klijentu po novom Zakonu može maksimalno dostići 25% akcijskog kapitala banke, a ukupna izloženost banke prema licima povezanim sa bankom do 20% akcijskog kapitala banke.

Rizici ulaganja banke - Ulaganje banke u lice koje nije u finansijskom sektoru može dostići najviše 10% kapitala banke, a ukupna ulaganja u ova lica i osnovna sredstva banke ne smeju preći 60% kapitala.

Operativni rizik je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled propusta u radu zaposlenih, neodgovarajućih unutrašnjih procedura i procesa, neadekvatnog upravljanja informacionim i drugim sistemima, kao i usled nepredvidivih eksternih događaja.

Da bi banka uspešno upravljala svim rizicima u okviru aktivnosti koje obavlja, neophodno je da se rizici identifikuju, mere, procene. Banka mora da ustanovi posebnu organizacionu jedinicu unutar svoje organizacione šeme čiji će zadatak biti upravljanje rizicima i mora propisati procedure za identifikovanje, merenje, procenu i upravljanje rizicima.

Narodna banka Srbije propisuje kriterijume za identifikovanje, merenje i procenu rizika, kao i za upravljanje rizicima, uključujući i načina izračunavanja pojedinačnih pokazatelja poslovanja banke u vezi sa upravljanjem rizicima i ograničenja koja se odnose na te rizike; način formu i rokove izveštavanja banke o ovim pokazateljima.

1.3. Organizacija i način upravljanja bankom

Zakon, po prvi put na celovit i potpun način, definiše organizaciju banke koja je prilagođena konceptu korporativnog upravljanja bankom (usklađeno sa principima OECD i preporukama EU), kao i organe upravljanja bankom, njihov sastav, nadležnost i način rada. Organe banke čine skupština, upravni odbor, po prvi put izvršni odbor, a više nema nadzornog odbora i direktora.

Predsednik izvršnog odbora banke predstavlja i zastupa banku. Svako potpisivanje dokumenata biće u "četiri oka", jer će se zahtevati potpisi predsednika, kao prvog među jednakima, ali i bar još jednog člana Izvršnog odbora. Cilj zakonodavstva jeste da se odgovornost sa inokosnog prenese na kolektivni organ upravljanja bankom, čime je kod nas preuzeta uobičajena evropska praksa.

Izvršni odbor banke organizuje poslovanje banke i vrši dnevni nadzor nad aktivnostima zaposlenih u banci.

Za sve članove Upravnog i Izvršnog odbora banke, neophodna je saglasnost NBS, čime se značajno povećava upliv i kontrola Centralne banke. Interesantno je navesti, da je banka obavezna da najmanje jednom godišnje objavljuje ukupan prihod svih članova Upravnog i Izvršnog odbora banke, što podrazumeva zarade i ostale prihode koji uključuju i dodatne poslovne odnose, kao na primer kredite.

Osim ovih organa upravljanja bankom, banka je dužna da obrazuje odbor za praćenje poslovanja banke (odbor za reviziju), kreditni odbor i odbor za upravljanje aktivom i pasivom.¹⁸

Odbor za praćenje poslovanja banke pomaže upravnom odboru banke u nadzoru nad radom izvršnog odbora banke i zaposlenih u banci.¹⁹

Kreditni odbor odlučuje o kreditnim zahtevima u okvirima utvrđenim aktima banke i obavlja druge poslove utvrđene aktima banke.²⁰

Odbor za upravljanje aktivom i pasivom, prati izloženost banke rizicima koji proizlaze iz strukture njenih bilansnih obaveza i potraživanja i vanbilansnih stavki i predlaže mere za upravljanje kamatnim rizikom i rizikom likvidnosti.

1.4. Kontrolna funkcija NBS

Narodna banka Srbije vrši kontrolu boniteta i zakonitosti poslovanja banaka. Najvažniji strateški cilj NBS u delu njene kontrolne funkcije je obezbeđenje finansijski zdravog i stabilnog bankarskog sistema, sposobnog da zaštiti interese deponenata banke i da servisira potrebe građana i privrede zemlje.

Prva novina u kontroli od strane Narodne banke Srbije sa kojom će se suočiti banke, odnosi se na obavezu dobijanja saglasnosti na svako učešće u kapitalu ili pravu upravljanja bankom (direktno ili indirektno) koje prelazi 5%, što je znatno strožije u odnosu na dosadašnje rešenje (15%).

U slučaju sticanja prava vlasništva ili upravljanja od strane stranog lica, postoji mogućnost sprovođenja kontrole prema tom licu na konsolidovanoj osnovi. Težnja Narodne banke Srbije je jasna - da na domaćem tržištu posluju samo prvoklasne banke sa jasnom i transparentnom vlasničkom strukturom.

U slučaju nedozvoljenog sticanja vlasništva kapitala banke, NBS će imati pravo da naloži da se udeo u toj banci proda.

¹⁸ Isto, Član 79.

¹⁹ Isto, Član 80.

²⁰ Isto, Član 81.

Banka je dužna da najmanje jednom godišnje obavesti NBS o identitetu svih lica koja imaju učešća u banci, kao i o povećanju ili smanjenju učešća u banci u roku od 15 dana od dana saznanja za povećanje ili smanjenje.²¹

Narodna banka Srbije vrši kontrolu boniteta i zakonitosti poslovanja banke *posredno* – kontrolom izveštaja i druge dokumentacije koju banka dostavlja NBS i *neposredno* – uvidom u poslovne knjige i drugu dokumentaciju banke.²²

U postupku kontrole omogućeno je i učešće stranog regulatornog tela koje kontroliše poslovanje banke ili bankarske grupe, u skladu sa sporazumom o saradnji sa Narodnom bankom Srbije.

Banka je dužna da ovlašćenim licima stavi na uvid poslovne knjige i dokumentaciju koju ta lica budu zahtevala u pismenoj, odnosno elektronskoj formi, kao i da im, radi vršenja kontrole računovodstvenih programa, omogući pristup sistemu baze podataka koji banka koristi. Banka je dužna da imenuje svog predstavnika koji će ovlašćenim licima pružati svu neophodnu pomoć da nesmetano vrše kontrolu.

U novom Zakonu detaljnije je razrađen pokazatelj adekvatnosti kapitala, pri čemu su uvedene stepenaste mere predviđene u slučaju potkapitalizovanosti (pokazatelj adekvatnosti niži od propisanog) i značajne potkapitalizovanosti banke (pokazatelj za 1/3 niži od propisanog).

Ako je banka potkapitalizovana, odnosno znatno potkapitalizovana, dužna je da o tome odmah obavesti Narodnu banku Srbije, kao i o razlozima zbog kojih je potkapitalizovana, odnosno znatno potkapitalizovana.

Narodna banka Srbije može pored brojnih mera, banci kao i članu upravnog i izvršnog odbora banke, izreći novčanu kaznu.

Pismena opomena upućuje se banci u čijem su poslovanju utvrđene nepravilnosti koje nisu bitno ni neposredno uticale na njeno finansijsko stanje, ali bi mogle imati takav uticaj ako se ne bi otklonile. *Pismena opomena* sadrži i rok za otklanjanje nepravilnosti.²³

Nalogodavno pismo upućuje se banci u čijem su poslovanju kontrolom utvrđena postupanja, odnosno nepostupanja suprotna propisima ili standardima bankarskog poslovanja koja bi mogla ugroziti njeno finansijsko stanje.²⁴

*Narodna banka Srbije donosi rešenje o uvođenju prinudne uprave u banci:*²⁵

- 1) ako su kontrolom poslovanja banke utvrđena postupanja, odnosno nepostupanja suprotna propisima ili standardima savesnog bankarskog poslovanja koja su ugrozila njeno finansijsko stanje;
- 2) ako banka u roku iz rešenja ne izvrši naloge iz tog rešenja;
- 3) čije se finansijsko stanje pogoršalo u toku roka za izvršenje naloga iz rešenja.

²¹ Isto, Član 101.

²² Isto, Član 102.

²³ Isto, Član 114.

²⁴ Isto, Član 115.

²⁵ Isto, Član 117.

Narodna banka Srbije donosi rešenje o uvođenju prinudne uprave ako oceni da bi se promenom načina upravljanja i rukovođenja bankom mogle otkloniti nepravilnosti u njenom poslovanju i poboljšati njeno finansijsko stanje, a organi i rukovodstvo banke ne mogu da sprovedu tu promenu. Rešenjem o prinudnoj upravi, imenuju se dva prinudna upravnika, određuje rok trajanja prinudne uprave i utvrđuje visina naknade za rad prinudnih upravnika, koja pada na teret banke. Prinudni upravnici moraju biti lica nezavisna od banke i imati poslovnu reputaciju i odgovarajuće kvalifikacije. Prinudni upravnici dužni su da se u svom radu pridržavaju instrukcija NBS i da je najmanje jednom mesečno obaveštavaju o poslovanju banke u kojoj je uvedena prinudna uprava.

Narodna banka Srbije oduzima banci dozvolu za rad ako:²⁶

- 1) utvrdi da je banka kritično potkapitalizovana;
- 2) banka NBS ne omogući da izvrši kontrolu boniteta i zakonitosti njenog poslovanja;
- 3) banka šest meseci neprekidno obustavi primanje depozita ili odobravanje kredita.

Narodna banka može banci oduzeti dozvolu za rad ako:

- 1) utvrdi da banka ima kritično nizak nivo likvidnosti;
- 2) utvrdi da je dozvola za rad banke data na osnovu neistinitih podataka;
- 3) osnivač banke povuče sredstva uložena u osnivački kapital banke;
- 4) utvrdi da banka nije počela da posluje u roku od 60 dana od dana upisa u registar privrednih subjekata;
- 5) utvrdi da je banka znatno potkapitalizovana;
- 6) utvrdi da potkapitalizovana banka ne ispunjava neki od pokazatelja poslovanja propisanih ovim zakonom ili propisom NBS;
- 7) utvrdi da je banka teže ili trajnije povredila zakon ili drugi propis;
- 8) banka premiju za osiguranje depozita ne plaća u skladu sa Zakonom o osiguranju depozita;
- 9) su aktivnosti banke povezane sa pranjem novca, finansiranjem terorizma ili vršenjem drugih kažnjivih radnji.

Sa donošenjem rešenja o oduzimanju banci dozvole za rad, NBS donosi i rešenje o ispunjenosti uslova za pokretanje stečajnog postupka, odnosno rešenje o likvidaciji banke, u skladu sa zakonom kojim se uređuje stečaj i likvidacija banaka. Rešenje o ispunjenosti uslova za pokretanje stečajnog postupka nad bankom donosi se samo kada su obaveze te banke veće od njene imovine.

Postupak stečaja i likvidacije sprovode sudovi i Agencija za osiguranje depozita kao stečajni, odnosno likvidacioni upravnik.

²⁶ Isto, Član 130.

1.5. Usaglašavanje sa novim Bazelskim sporazumom

Bazelski komitet je međunarodna neformalna institucija koja okuplja centralne banke i ustanove za nadzor nad banaka iz razvijenih zemalja. čine ga stručnjaci za bankovni nadzor iz 12 zemalja: Belgija, Velika Britanija, Italija, Japan, Kanada, Luksemburg, Nemačka, SAD Francuska, Holandija, Švedska i Švajcarska.²⁷

Bazelski Sporazum o kapitalu (Capital Accord) nastao je 1988. godine pod uticajem guvernera centralnih banaka zemalja "Grupe 10". Glavni razlog je bio njihova zabrinutost zbog erozija kapitala krupnih banaka usled trajne međusobne konkurencije. To je pretilo neredom na svetskom finansijskom tržištu. Da bi se on predupredio, dogovoreno je da se propiše nužna mera kapitala (minimum capital requirement) koji banke moraju posedovati da bi mogle da pokrivaju gubitke koje ne mogu pokriti iz profita. Drugi cilj bio je da se time istovremeno podstiču banke za uvećavanje savesnosti u poslovanju.

Prema Sporazumu o kapitalu iz 1988. godine banke s međunarodnim poslovanjem u zemljama "Grupe 10" obavezne su da raspolažu sopstvenim kapitalom od najmanje 8% aktive uključujući neke vanbilansne stavke.

U izračunavanju adekvatnosti kapitala za pokrivanje rizika od gubitaka banke moraju primenjivati portfolio pristup. Aktiva se razvrstava u četiri kategorije, prema stepenu rizičnosti dužnika s ponderima od 0%, 20%, 50% i 100%. To znači da neke vrste aktive (bančini paketi aktive kao što su državne obveznice i bonovi) ne zahtevaju nikakav kapital kao pokriće protiv rizika, jer se smatraju potpuno sigurnim. Međutim, potraživanja od banaka imaju ponder od 20%, što znači da je toliki rizik od gubitka, pa zahteva pokriće u kapitalu od 1,6% aktive i vanbilansnih stavki banke (to jest petinu od 8%). Međutim, skoro sva potraživanja banke od nebankovnih privatnih dužnika zahteva standard od 8% kapitala, tj. računa se da je ova aktiva banke izložena riziku od 100%.²⁸

Glavni ciljevi Sporazuma o kapitalu iz 1988. bili su:

- a) **adekvatan nivo kapitala** u međunarodnom bankovnom sistemu; i
- b) **lojalna konkurencija na tržištu bankarskih usluga** tako da nijedna banka više ne može da posluje ako nema adekvatni obim kapitala.

Komitet je odlučio 1988. godine da uvede sistem za merenje adekvatnosti kapitala, popularan kao Bazelski sporazum I. Na osnovu iscrpne saradnje sa bankama i drugim finansijskim institucijama, 26. juna 2004. godine Komitet je objavio novi sporazum o kapitalu, poznat kao Bazel II. Revidiran sporazum o kapitalu, opšteprihvaćen i poznat kao **Bazel II**, zvanično je usvojen 26. juna 2004. godine od strane članova Komiteta. Cilj je bio da se Bazel II prihvati u nacionalnim zakonodavstvima do kraja 2006. godine, do kada se planira i paralelna primena postojećeg i novog sporazuma o kapitalu. Takođe, plan je bio

²⁷ Stakić, B., *Međunarodne finansije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., strana 126.

²⁸ Isto, strana 126.-127.

da se krajem 2007. godine implementiraju najnapredniji pristupi za merenje potrebnog nivoa kapitala. Ovaj dokument predstavlja novi set standarda za utvrđivanje minimalne kapitalne adekvatnosti za banke. Održavanje adekvatnog nivoa kapitala promoviše opštu sigurnost u bankarski sistem.

Novi Sporazum (Bazel II) je namenjen organima koji vrše nadzor nad poslovanjem banaka. Opštoj primeni Sporazuma doprinose i Međunarodni monetarni fond i Svetska banka tako što koriste standarde Bazelskog komiteta u svojim misijama.

Bazelski komitet je u Novom Sporazumu o kapitalu na nov način definisao njegove ciljeve. Krajnji cilj je jačanje finansijskog sistema kombinovanjem kvantitativnih i kvalitativnih standarda. Adekvatnost kapitala sada se povezuje s mogućim rizikom u bankovnom poslovanju što treba da se postigne ostvarivanjem sledećih ciljeva:

- a) povećavanje sigurnosti i poslovnosti finansijskog sistema, zbog čega se i u novom okviru zadržava najmanje sadašnji opšti nivo kapitala;
- b) učvršćivanje načela jednakosti uslova konkurencije;
- c) izgradnja celovitijeg pristupa upravljanju rizikom;
- d) adekvatnost kapitala treba da bude na odgovarajući način osetljiva na stepen rizika i bankovnom poslovanju;
- e) Sporazum stavlja težište na banke s međunarodnim poslovanjem, mada je poželjno da njegova načela budu primenljivana i na druge banke.

Drugim rečima, na osnovu dosadašnjeg iskustva Bazelski komitet je došao do zaključka da njegovi ciljevi ne mogu biti ostvarivani oslanjanjem samo na kvantitativni standard - minimum nužnog kapitala (minimum capital requirements). Stoga su ovom kvantitativnom standardu u Novom Sporazumu dodata dva nova - kvalitativne prirode: nadzor nad bankama i tržišna disciplina. Komitet podvlači da je na poslovodstvu banaka krajnja odgovornost za upravljanje rizikom i obezbeđivanje iznosa kapitala primerenog stepenu sposobnosti banke da upravlja rizikom.

Novi Sporazum je kompleksniji od Sporazuma iz 1988. godine. Ključna novina je veća osetljivost na rizik. On sadrži niz opcija za merenje kreditnog rizika (credit risk) i rizika poslovanja (operational risk). Sem toga, Novi Sporazum podvlači značaj i ulogu procesa nadzora nad bankama i tržišne discipline kao bitnih dopuna nužnom minimumu kapitala.

Novi Sporazum predviđa “tri stuba” sigurnosti finansijskog sistema i zdravog poslovanja banaka:

- a) **Prvi stub: nužni minimum kapitala;**
- b) **Drugi stub: postupak vršenja nadzora nad bankama;**
- c) **Treći stub: tržišna disciplina.²⁹**

²⁹ Stakić, B., *Međunarodne finansije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., strana 129.

Komitet podvlači da ova “tri stuba”, koja se uzajamno dopunjuju i ojačavaju, čine “paket”. Nije dovoljna primena jednog ili dva stuba. Trajno rešenje je usaglašena primena sva tri stuba. Prema tome, Novi Sporazum ne može se primeniti ako se ne ostvare sva tri stuba istovremeno. Zato Bazelski komitet preporučuje nadzornim organima primenu sva tri stuba.

Prema terminskom planu operativna primena Bazela II počela je 2006. godinom, koja je određena za godinu paralelne primene Bazelskog Sporazuma I i Bazelskog Sporazuma II. Od 2007. godine, trebalo bi da u primeni bude samo Bazelski Sporazum II. Bitno je međutim naglasiti, da ovaj terminski plan ne znači i automatsku pravnu obaveznost njegove primene, s obzirom na to da Bazelski Komitet za bankarski nadzor nije međunarodna formalna finansijska organizacija.

Evropski parlament je 28. septembra 2005. godine izglasao predlog Direktive Evropske komisije o kapitalnoj adekvatnosti kreditnih institucija i investicionih kompanija - CAD III. Na taj način su novi standardi o adekvatnosti kapitala finansijskih institucija zemalja članica Evropske Unije, kao i pravila Bazelskog Komiteta u formi Bazela II, omogućili da zahtevi za kapitalom budu mnogo realniji u odnosu na osnovne rizike i omogućće institucijama sa većom osetljivošću na rizike uvođenje viših standarda u upravljanju rizicima.

Primena Direktive teče od 01. januara 2007. godine sa ciljem da omogući razumne prelazne aranžmane, odnosno, institucije će biti u mogućnosti da koriste postojeću regulativu do kraja 2007. godine.

Kod nas, harmonizacija nacionalne regulative, putem Zakona o bankama i podzakonskih akata, sa preporukama Bazelskog Komiteta, odnosno odredbama Sporazuma o kapitalu (Bazelski Sporazum I), je počela još 1989. godine.

U novom Zakonu o bankama tri segmenta upućuju na to da se približavamo poštovanju pravila Bazela II:

- deo koji se odnosi na regulaciju minimalne adekvatnosti kapitala u bankama u odnosu na rizikom ponderisanu aktivu (min. 8 %), ali i na pravo nacionalnih kontrolora da ovaj kvantitativni standard određuju selektivno u odnosu na pojedine banke, u zavisnosti od njihovog rizičnog profila,
- uvođenje operativnog rizika u postupak utvrđivanja rizičnosti kreditnog portfolija banke, i
- deo koji se odnosi na kontrolnu funkciju Narodne banke Srbije.

Ono što nije učinjeno Zakonom moguće je regulisati pratećom podzakonskom regulativom, jer za to postoje ovlašćenja NBS u Zakonu.³⁰

³⁰ Stakić, B., *Međunarodne finansije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., strana 130.

2. Usaglašenost sa regulativom savremenog finansijskog tržišta

2.1. Regulativa i trendovi u razvoju savremenog finansijskog tržišta

Novac u funkciji kredita predstavlja instrument trgovačkog kredita (menice, promisor note), instrumente bankarskog kredita (kredit, depoziti, akcepti, kreditne kartice, akreditivi i dr), kao i instrumenti koji označavaju neposredni kreditni odnos između različitih ekonomskih subjekata - dugovni instrumenti (obveznice - obligacije, depozitni certifikati, note, blagajnički zapisi, konvertibilne obveznice, i dr), ili su potvrda trajnog ulaganja kapitala (akcije, certifikati, udeli i dr) . svojinski instrumenti.

Prema klasifikaciji američkog autora T.S. Kembela, inovacije na finansijskom tržištu mogu se podeliti na: a) inovacije proizvoda, b) inovacije procesa i c) na inovacije organizacije. Konkurencija na finansijskom tržištu kao i proces deregulacije, razvoj komunikacija i inovacija, vode rastućoj globalizaciji tržišta. Procesi deregulacije otpočeli su tzv. velikim praskom (Big Bang) na londonskom finansijskom tržištu (kojim je omogućena demonopolizacija, odnosno ravnopravni pristup različitim finansijskim institucijama, uz ukidanje fiksnih provizija za trgovinu) i formiranjem samoregulatornih organa, posebno u SAD, umesto državne regulative pojedinih aspekata trgovine. Deo tog procesa je i rastuća trgovina na finansijskom tržištu van matičnih država.³¹

Međutim, upravo zbog mogućih zloupotreba, prevara i stvaranja finansijskih kriza, poput krize finansijskog tržišta započete oktobra 1929. godine, koja se pretvorila u Veliku ekonomsku krizu, koja je trajala do 1933. godine, bilo je potrebno regulisanje finansijskih tržišta. Upravo je mehanizam izlaska iz pomenute krize uključio državnu intervenciju i ona je postala sastavni deo tržišnog mehanizma.

Regulativa savremenog finansijskog tržišta, kao sistem institucija, propisa i pravila ponašanja, za osnovne ciljeve ima: zaštitu investitora, obezbeđenje pravičnog, efikasnog i transparentnog tržišta i smanjenje sistemskog rizika, odnosno mogućnosti izbijanja finansijskih kriza (IOSCO, 1998).

U okviru regulative tržišta, kontrola i nadzor nad tržištem poverena je posebnim regulatornim organima. Prototip regulatornog organa je američka **Komisija za hartije od vrednosti** (Securities and Exchange Commission - **SEC**), osnovana 1934. godine. Njene nadležnosti formulisane su u tada usvojenim fundamentalnim zakonima, kojima je regulisano finansijsko tržište SAD: Zakonu o hartijama od vrednosti iz 1933. godine, i Zakonu o trgovini hartijama od vrednosti iz 1934. godine.

U obavljanju funkcije SEC se oslanja na delatnost tzv. samo-regulišućih organizacija, koje autonomno uređuju pravila ponašanja svojih članova (uključiv i pravo na sankcionisanje nedozvoljenog i ne-etičkog ponašanja) u okviru opšteg sistema regulative. Ove organizacije uključuju: berze, udruženja berzanskih posrednika, klirinške institucije i drugo.

³¹ Tim S. Cambell, Money and Capital Markets, Scott, Foresman and Company, Illinois, 1988., p.399.

Model regulative kojeg predstavlja SEC i koji je usvojen i u nizu drugih zemalja, uključujući i našu zemlju kada je otpočelo sa radom finansijsko tržište 1989. godine. Nešto napredniji model regulative u ovoj oblasti koja, pored finansijskog tržišta, uključuje i bankarstvo i tržište usluga osiguranja uvela je Engleska. Najpoznatija institucija je **Uprava za finansijske usluge** (Financial Services Authority - **FSA**). FSA izvodi nadležnost iz Zakona o finansijskim uslugama i tržištima, donetog 2000. godine, kojim je jedinstveno regulisao sve finansijske usluge. Na taj način je omogućen jedinstven mehanizam regulisanja tržišne strukture, emisije i trgovine finansijskim instrumentima, nadzora nad poslovanjem finansijskih institucija, zaštite investitora, donošenja i izvršavanje propisa, statusa samo-regulišućih organizacija i dr. Pored opštih ciljeva regulative, u nadležnosti FSA su stavljena još dva: unapređivanje razumevanja finansijskog sistema od strane potrošača i smanjenje finansijskog kriminala (HMSO, 2000).³²

Sve veća povezanost i međuzavisnost nacionalnih finansijskih tržišta, kao i potreba ujednačavanja pravila ponašanja učesnika iz različitih zemalja na svetskom finansijskom tržištu, zahteva određene oblike međunarodne trgovine. U tom cilju formirana je **Međunarodna organizacija komisija za hartije od vrednosti** (International Organization of Securities Commissions. **IOSCO**), čije je sedište u Madridu. Ova organizacija donosi međunarodne standarde regulative, koji prihvatanjem u nacionalnim zakonodavstvima postaju uniformno primenjivana pravila, stara se se o razmeni informacija nacionalnih regulatornih organa, posebno u oblasti sprečavanja kriminalnih aktivnosti na svetskom tržištu i tržišnih manipulacija posredstvom globalne komunikacione mreže (Internet), koordinira primenu međunarodnih računovodstvenih standarda, idr.

Pored IOSCO postoje i regulatorne organizacije koje okupljaju nacionalne regulatorne organe pojedinih grupa zemalja. Takva organizacija je, na primer, **Komitet evropskih regulatora hartija od vrednosti** (Committee of European Securities Regulators - **CESR**), koja nastoji da otkloni probleme razvoja jedinstvenog finansijskog tržišta Evropske unije. Najširu koordinaciju regulatornih institucija u različitim oblastima finansijskih usluga na svetskom nivou danas vrši **Forum za finansijsku stabilnost** (Financial Stability Forum - **FSF**), formiran 1999. godine, odlukom predstavnika Grupe sedam najrazvijenijih zemalja. Njegovo sedište je u Bazelu - BIS banka. To je forum centralnih banaka, ministarstava finansija i nacionalnih regulatornih organa na finansijskom tržištu, koji promoviše i koordinira primenu međunarodnih standarda usvojenih u relevantnim međunarodnim organizacijama: u oblasti nadzora nad bankarskim tržištem. Bazelskog komiteta za nadzor nad bankama, na tržištu osiguranja - Međunarodne organizacije regulatora osiguranja (IAIS), na finansijskom tržištu - IOSCO i u zaštitu depozita - Međunarodne organizacije osiguravača depozita (IADI). Cilj navedene aktivnosti jeste sprečavanje faktora nastanka i širenja kriza svetskog finansijskog tržišta.³³

³² Vasiljević, B., *Osnovi finansijskog tržišta*, Zavet, Beograd, 2002.godine, strana 20.

³³ Isto, strana 21.

2.2. Berzansko poslovanje

U teoriji, berza se najčešće definiše kao institucija tržišta na kome se trguje standardizovanim tržišnim materijalom, na tačno određenom mestu, u tačno određeno vreme i po utvrđenim pravilima trgovanja. Berza je centralizovano tržište zasnovano na nekom od aukcionih sistema formiranja cena ili na elektronskom poslovanju³⁴.

Glavni nosioci tržišta kapitala su berze. One su mesta gde se susreće ponuda i tražnja i zaključuju poslovi, prava finansijska tržišta. Na njima se pojavljuju kupci i prodavci kapitala, banke, fondovi (penzioni, zdravstveni i investicioni) i drugi subjekti.³⁵

Međunarodne berze su finansijska tržišta koja uz nesporna informaciono-tehnološka dostignuća ostaju nezamenljiva mesta za trgovanje standardizovanom robom, novcem i hartijama od vrednosti.

Današnje berze su visoko organizovana tržišta, kako sopstvenom regulativom, tako i regulativom nadležnih državnih organa. Njihovo dejstvo se ogleda u stabilizatorskoj funkciji i ujednačavanju tržišnih tokova, izuzev u velikim ekonomskim krizama kada i one deluju destabilizaciono.

Berzanski poslovi su ugovori o kupovini ili prodaji berzanskog materijala koje ovlašćena lica zaključuju na berzi prema utvrdjenim pravilima. Na osnovu definisanog pojma berzanskih poslova mogu se utvrditi i njihove osnovne karakteristike: zaključuju se na berzi; ugovaraju ih berzanski posrednici; zaključuju se na osnovu posebne forme; postoji razradjen sistem kontrole u izvršavanju; imaju javni karakter.³⁶

1. **Zaključivanje poslova na berzi** – Pod berzanskim poslovima smatraju se samo oni koji se zaključuju na berzanskom pultu. Pri zaključivanju berzanskih poslova dosledno se sprovodi utvrdjena procedura koja je propisana zakonom i pravilima berze. Precizno je određen postupak registracije berzanskog materijala, kotiranje, licitiranje, zaključenje ugovora, evidencija kod klirinške kuće, izvršenje i kontrola ugovorenog posla.

Vanberzanski poslovi se zaključuju van berzanskog parketa pod posebnim uslovima.

2. **Berzanski posrednici** – Berzanske poslove mogu zaključivati samo lica koja imaju ovlašćenja za rad na berzi, odnosno ovlašćeni posrednici. Osnovni uslovi za sticanje statusa berzanskog posrednika utvrđuju se zakonom, a same berze definišu posebne zahteve.

3. **Posebna forma berzanskih poslova** - Berzanski poslovi su ugovori o prodaji (kupovini) berzanskog materijala. Specifičnost ovakvih ugovora je u tome što se ugovorne strane uopšte ne poznaju niti imaju neposredan kontakt. Zainteresovana lica daju naloge

³⁴ Milunović, M., *Berze u uslovima finansijske krize*, Zadužbina Andrejević, Beograd, 2012., strana 23.

³⁵ Unković, M., *Međunarodna ekonomija*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007., strana 122.

³⁶ Dugalić, V., Štimac, M., *Osnovne berzanskog poslovanja*, Stubovi kulture, Beograd, 2005., strana 127.

posrednicima da prodaju ili kupe određeni berzanski materijal pod određenim uslovima. Od tog trenutka volja nalogodavca nema bilo kakv uticaj na zaključenje i izvršenje berzanskog posla. Posrednici za pultom, koristeći uobičajene signale, znakove i izraze, ugovaraju posao u skladu sa berzanskim pravilima. Tim pravilima je određena minimalna količina materijala koji se može ugovoriti, rok trajanja naloga i izvršenje naloga. Na taj način je ograničena sloboda u ugovaranju posla na berzi i svodi se na pravo izbora: da li će ugovor da se zaključi ili ne. Kada je ta odluka izrečena u formi naloga, berzanski posao se zaključuje i sprovodi po utvrđenom postupku.

4. **Kontrola izvršenja** – Kontrolu zaključivanja i izvršavanja berzanskih poslova sprovodi berza, preko nadležnih organa, kao i država. Smisao berzanske kontrole je u tome da se spreče poremećaji i krize koje su u prošlosti potresale berze. Kontrolni organi nadgledaju ugovaranje berzanskih poslova i, ako utvrde nepravilnosti, obustavljaju izvršavanje takvih ugovora. Ukoliko kontrola utvrdi da su ugroženi interesi berzanskih učesnika, ako je narušena ravnoteža na tržištu ili je ugroženo funkcionisanje berze, može se izreći privremena zabrana rada berze.

5. **Javni karakter** – Javni karakter berzanskih poslova ispoljava se u: 1) načinu zaključivanja ugovora, 2) objavljivanju zaključenih poslova i 3) izveštavanju o berzanskim kursovima ugovorenih poslova.

Berzanski poslovi se ugovaraju na berzanskim sastancima koji su javnog karaktera, uz mogućnost prisustva publike. Kada se zaključe ugovori o prodaji (kupovini), objavljuju se preko sistema informisanja. Pored toga, javnost se obaveštava i o kursu berzanskog materijala koji je predmet zaključenog ugovora.

Poslovanje berze obuhvata ukupnost poslova koja ona obavlja u cilju organizovanja berzanske trgovine, a u skladu sa zakonskim pravilima. U najvažnije faze berzanskog poslovanja spadaju:

1. **Registracija berzanskog materijala (listing)** – Na berzi može da se trguje samo onim materijalima koji su za to dobili dozvolu od strane nadležnog berzanskog organa, a na bazi propisanih uslova. Ti uslovi se postavljaju radi obezbedjenja potrebne sigurnosti za one koji kupuju efekte i druge robe kao i zbog zaštite potencijalnih investitora od neproverenih informacija. Na robnim berzama ova funkcija se iscrpljuje u obezbeđivanju određenog kvaliteta i količine robe kojom se na berzi trguje. Tako se uz robne berze, u ovom delu procesa berzanskog poslovanja, vezuju službe za proveru kvaliteta i kvantiteta robe. Svrha ovog postupka je u obezbeđivanju sigurnosti trgovanja i uvođenje odgovornosti za ono što se na berzi dešava u slučaju da se ispostavi da određeni lot robe nije deklarisanog kvaliteta ili u deklarisanjoj količini, odgovornom se može smatrati organizaciona celina nadležna za procenu kvaliteta i kvantiteta robe.

2. **Kotiranje berzanskog materijala (trgovanje)** – Trgovanje je druga funkcija berzi i ono je "srce" njene delatnosti. Obzirom da sama berza ne sme da trguje, ona vrši organizaciju trgovanja za članove – ovlašćene posrednike. U ovom segmentu delatnosti mora se obezbediti prikupljanje naloga ponude i tražnje, uparivanje ponude i tražnje, te

zaključivanje poslova. Svaka trgovina u funkcionalnom smislu mora da ima dve strane – ponudu i tražnju, odnosno prodaju i kupovinu.

3. Zaključenje berzanskih poslova – Berzanski poslovi se zaključuju neposredno i posredno. Pravo na neposredno zaključenje berzanskih poslova imaju samo članovi berze. Ostala lica mogu da zaključuju berzanske poslove samo preko berzanskih posrednika. Između posrednika i klijenata se zaključuje ugovor o nalogu. Berzanski nalog je uputstvo koje klijent daje posredniku da mu kupi ili proda, po određenim uslovima, materijal označen u nalogu. U polusamostalnim i nesamostalnim berzama posrednici su obavezni da prihvate klijentov nalog, dok u samostalnim berzama članovi nisu dužni da prihvate klijentov nalog, o čemu su dužni da ga odmah obaveste.

4. Izvršenje berzanskih poslova – Izvršenje (likvidacija, saldiranje) berzanskih poslova sastoji se od ispunjenja preuzetih ugovornih obaveza od strane određenih subjekata i u određenim rokovima. Dnevni poslovi se uvek izvršavaju efektivno tj. predajom materijala i isplatom cene, dok se terminski poslovi mogu izvršavati i neefektivno (kompenzaciono). Veoma značajna faza u izvršavanju berzanskih poslova je kliring i saldiranje jer svaka prodaja mora da bude naplaćena, a kupovina plaćena. Pošto na berzi (eventualno van berze) postoje takozvane klirinške kuće, one vrše saldiranje dugovanja i potraživanja učesnika na berzi, kako se ne bi plaćalo pojedinačno gotovim novcem.

5. Berzansko informisanje – Berzansko poslovanje karakteriše načelo javnosti. U tom smislu berza je dužna da organizuje informacioni sistem preko koga se javnost obaveštava o obimu ponude i tražnje na berzi, obimu zaključenih poslova na berzi po vrsti tržišnog materijala, početnoj, srednjoj i zaključenoj ceni pojedinog tržišnog materijala, kotacijama na berzi, tržišnom materijalu kojim se trguje na berzi, drugim podacima za koje upravni odbor odluči da su značajni i da utiču na rad i stabilnost berze.³⁷

6. Kontrola berzanskog poslovanja – Berza ne može uspešno da funkcioniše ako na njoj nema sigurnosti, pre svega u pogledu materijala sa kojim se trguje, kao i uslova pod kojima se trguje. Upravo iz tog razloga, sve berze donose precizna pravila kojima se ta pitanja regulišu. Ta pravila moraju biti ispoštovana od strane svih učesnika berze, kako bi se rizici poslovanja sveli na najmanju moguću meru. Kontrolu nad radom berze sprovodi Komisija za hartije od vrednosti najmanje dva puta godišnje.

Proces naglog rasta cena akcija na berzi naziva se *berzanski bum*, dok *berzanski krah* predstavlja njihov nagli pad i često označava početak dugotrajnih privrednih kriza i depresija. Berzanske krize, po pravili, nastaju kao posledica neobuzdanih špekulacija i manipulacija na berzi. U početku krize uzdrmaju samo berzu, ali se vrlo brzo prenose na ostale segmente nacionalnih ekonomija. Nagli padovi cena na berzi, berzanski krahovi, često označavaju početak dugotrajnih finansijskih kriza.³⁸

³⁷ Jeremić, Z., *Finansijska tržišta*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008.

³⁸ Milunović, M., *Berze u uslovima finansijske krize*, Zadužbina Andrejević, Beograd, 2012., strana 39.

2.3. Regulativa za rad Beogradske berze i deviznog tržišta Srbije

U našem zakonodavstvu, finansijska berza je definisana kao akcionarsko društvo koje, u skladu sa zakonom, obavlja delatnost organizovanja trgovine hartijama od vrednosti i drugim finansijskim instrumentima na berzanskom tržištu, odnosno na berzanskom i vanberzanskom tržištu³⁹.

Finansijsko tržište u Srbiji dobilo je novi pravni okvir donošenjem Zakona o tržištu kapitala.⁴⁰ Zakon je stupio na snagu 17. maja a njegova primena od 17. novembra 2011. godine i usklađen je sa međunarodnim standardima.

Što se tiče rada deviznog tržišta, ono je regulisano Zakonom o deviznom poslovanju⁴¹ i Odlukom o uslovima i načinu rada deviznog tržišta⁴² koju je donela Narodna banka Srbije. Odlukom NBS se dozvoljavaju kupoprodaje deviza u sva tri vida: spot, terminski i svop.

Beogradska berza je osnovana kao akcionarsko društvo. Organizovana je kao neprofitna organizacija, a ostvarena dobit se reinvestira u razvoj kako same berze, tako i u obuku kadrova i unapredjenje ukupne tehnologije trgovanja na finansijskom tržištu.

Akcionarsku strukturu Beogradske berze čine, pored Republike Srbije, brokersko dilerska društva, banke, osiguravajuća društva i pravna lica za proizvodnju i promet roba. Akcijski kapital Berze čini 4.160 običnih akcija sa pravom glasa.

Beogradska berza organizovana je kao zatvoreno akcionarsko društvo sa ograničenjem u prenosu akcija utvrđenim Ugovorom o organizovanju Beogradske berze a.d. Beograd radi usklađivanja sa Zakonom o privrednim društvima koji predstavlja njen osnivački akt. Akcionari mogu svoje akcije prodavati slobodno samo Berzi. O ponudi za prodaju akcija ili sticanju sopstvenih akcija odlučuje Skupština Berze. U sekundarnom prometu akcija Berze, akcionari mogu sticati akcije uz poštovanje prava preče kupovine Berze, a treća lica uz poštovanje prava preče kupovine Berze i akcionara Berze. Osnivačkim aktom Berze utvrđene su procedure sekundarnog prometa akcijama u skladu sa pomenutim ograničenjima. Podaci o akcionarima Berze upisani su u registar privrednih subjekata kod Agencije za privredne registre RS.

Akcionarsko društvo Beogradska berza je pravno lice sa pravima, obavezama i odgovornostima utvrđenim Zakonom o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata Republike Srbije. Beogradska berza obavlja delatnost organizovanja trgovine hartijama od vrednosti i finansijskim derivatima na berzanskom i vanberzanskom tržištu, koja obuhvata sledeće poslove:

1. organizovanje javne ponude hartija od vrednosti i povezivanja ponude i tražnje hartija od vrednosti;

³⁹ Zakon o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata, Sl. glasnik RS broj 47/06, član 77.

⁴⁰ Zakon o tržištu kapitala je objavljen u „Sl. glasniku RS”, br. 31/11

⁴¹ Zakon o deviznom poslovanju je objavljen u „Sl. glasniku RS”, br. 62/06 i 31/11

⁴² Odluka o uslovima i načinu rada deviznog tržišta objavljena je u „Sl. glasniku RS”, br. 10/11

2. objavljivanje informacija o ponudi, tražnji i tržišnoj ceni hartija od vrednosti i drugih podataka značajnih za trgovinu hartijama od vrednosti;
3. utvrđivanje i objavljivanje kursnih lista hartija od vrednosti;
4. obavljanje drugih poslova u skladu sa Zakonom.

Berza organizuje trgovanje javnom ponudom, a predmet javne ponude mogu biti hartije od vrednosti, standardizovani finansijski derivati i drugi finansijski instrumenti kojima se u skladu sa Zakonom i aktom Komisije za hartije od vrednosti može trgovati na berzanskom i vanberzanskom tržištu. Berza ne može trgovati hartijama od vrednosti, niti davati savete koji se odnose na kupovinu i prodaju hartija od vrednosti, kao ni savete o izboru brokersko - dilerskog društva ili ovlašćene banke, ne može obavljati poslove koji su određeni kao delatnosti brokersko-dilerskog društva, niti druge poslove, osim gore navedenih poslova.

Poslovanje berze obuhvata ukupnost poslova koje ona obavlja u cilju organizovanja berzanske trgovine, a u skladu sa zakonskim i berzanskim pravilima. Trgovina može da se odvija u okviru berzanskog ili slobodnog vanberzanskog tržišta. Vanberzansko tržište je tržište na kome se obavlja trgovina hartijama od vrednosti i drugim finansijskim instrumentima kojima se trguje u skladu sa pravilima koje propisuje organizator vanberzanskog tržišta.

Zakonom o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata (član 42.) definisano je da su izdavaoci hartija od vrednosti koje se izdaju javnom ponudom dužni da u roku od tri dana od dana upisa hartija od vrednosti u Centralni registar hartija od vrednosti i otvaranja emisionog računa podnesu zahtev za prijem na listing berze ili zahtev za prijem na vanberzansko tržište.

Prijem na vanberzansko tržište obavlja se na osnovu dostavljenog Ugovora o uključenju na vanberzansko tržište, potpisanog od strane izdavaoca, prospekta izdavaoca, kao i druge dokumentacije propisane Pravilima poslovanja Berze. Ne postoje posebni kriterijumi za uključenje akcija na vanberzansko tržište Beogradske berze.

3. Kreditiranje i osiguranje izvoznih poslova

3.1. Pojam i vrste izvoznih poslova

Izvoz predstavlja jedan od glavnih elemenata ekonomskog razvoja svake države. Sve razvijene zemlje kao i većina zemalja u razvoju i tranziciji podršku nacionalnom izvozu pružaju putem finansiranja i osiguranja izvoznih poslova. Porast izvoza, nameće se kao neminovnost jer se na taj način obezbeđuje siguran devizni priliv, jača se makroekonomska stabilnost, omogućava se uredno servisiranje obaveza prema

inostranstvu i plaćanje potrebnog uvoza, povećava se proizvodnja i zaposlenost, a samim tim dolazi i do poboljšanja životnog standarda.

S obzirom na brojne koristi koje ovi poslovi donose jednoj zemlji, veoma je važno iznalaženje načina za pružanje podrške izvozu. Iz tog razloga, vlade zemalja nastoje da na različite načine omoguće i postaknu realizaciju, odnosno nesmetano odvijanje izvoznih poslova. Veoma bitnu ulogu u tome imaju institucije osnovane sa ciljem da pruže podršku izvozu.

Izvoz robe predstavlja redovni spoljnotrgovinski posao u kome domaći rezidenti prodaju robu inostranom kupcu i prilikom obavljanja ovog posla roba u pitanju prelazi iz domaćeg carinskog područja u carinsko područje kupca.⁴³

Izvozni posao je složeni poslovni proces koji se sastoji iz više kontinuiranih faza:

- Pripreme koje prethode izvozu robe: ispitivanje karakteristika inostranog tržišta, prezentacija izvoznog proizvoda potencijalnim kupcima u inostranstvu, praćenje zakonskih propisa relevantnih za realizaciju posla, informisanje o konkurentima i potencijalnim kupcima, izbor ciljnog tržišta
- Uspostavljanje poslovnog kontakta i pregovaranje
- Provera boniteta poslovnog partnera
- Pretkalkulacija i kalkulacija izvoznog posla
- Ponuda izvoznog posla
- Prihvatanje ponude izvoznog posla
- Realizacija izvoznog posla
- Naplata izvoznog posla
- Obračun troškova i likvidacija izvoznog posla
- Postprodajne aktivnosti po izvršenom izvozu

U osnovi postoje tri vrste odobravanja i osiguranja izvoza na kredit, a to su: izvozno finansiranje ili refinansiranje, subvencioniranje kamatnih stopa i garantovanje i osiguranje izvoznih kredita.⁴⁴

3.2. Pojam i vrste izvoznih kredita

U uslovima sve veće konkurencije na međunarodnom tržištu mogućnost prodaje robe i usluga sve više zavisi od uslova plaćanja, pa kreditiranje ino-kupaca predstavlja veoma važnu komponentu konkurentnosti. Proizvođači prodaju svoje proizvode na kredit kako bi bili što konkurentniji na svetskom tržištu i obezbedili što veći plasman svojih proizvoda. Pored kreditiranja izvoza kapitalnih dobara, kreditiraju se i druge aktivnosti koje poboljšavaju plasman na inostranom tržištu, kao što su: istraživanje tržišta, izrada projekata, priprema proizvodnje za izvoz, uvoz neophodnih sirovina i delova potrebnih za proizvodnju, i slično.

⁴³ Acin-Sigulinski S., *Menadžment u međunarodnoj trgovini*, Novi Sad, 2002., strana 34.

⁴⁴ Unković, M., Stakić, B., *Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011., strana 235.

Izvozni krediti **prema korisniku kredita** mogu se podeliti na:

- kredit isporučiocu (supplier credit)
- kredit kupcu (buyer credit)

Kredit isporučiocu je kredit odobren od strane izvoznika inostranom kupcudirektno, na koji način se odlaže plaćanje po ugovoru o prodaji. Sredstva za finansiranje kredita izvoznik obezbeđuje iz sopstvenog potencijala (satno-finansiranje) ili refinansiranjem iz dostupnih izvora (poslovne banke, tržište kapitala, državne agencije za kreditiranje izvoza). Rizik naplate izvoznog kredita ovde snosi izvoznik ukoliko isti ne prenese na drugog putera osiguranja ili ustupanjem potraživanja.

Kredit kupcu je kredit koji finansijska institucija iz zemlje izvoznika odobrava direktno inostranom kupcu ili njegovoj banci za finansiranje isporuka iz zemlje izvoznika. Kredit kupcu se definiše i kao finansijski aranžman u kome banka ili finansijska institucija ili agencija za kreditiranje izvoza zemlje izvoznika odobrava direktno kredit stranom kupcu ili banci u zemlji uvoza za finansiranje kupovina robe i usluga iz zemlje izvoza. One su često u formi međubankarskih kreditnih linija. Za izvoznika je ovaj posao izvoza na kredit praktično gotovinski, jer se on naplaćuje od banke kreditora po prezentaciji dokumenta o izvršenom izvozu, a inostrani kupac otplaćuje kredit banci kreditoru prema ugovorenoj dinamici, tako da ova banka snosi sav rizik naplate kredita.

Izvozni krediti **prema uslovima otplate** mogu biti:

- pod tržišnim, odnosno komercijalnim uslovima
- sa zvaničnom državnom podrškom preko agencija za kreditiranje izvoza

Komercijalni kredit inostranim kupcima izvoznici mogu davati i samostalno iz sredstava svog poslovnog fonda i sredstava kredita dobijenog u zemlji i inostranstvu. O nameri da zaključi kreditni posao sa inostranim kupcem njegove robe ili usluga, izvoznik je dužan, pre zaključenja posla, pismeno da obavesti svoju poslovnu banku i preko koje će se odvijati naplata kreditiranog iznosa. Kada zaključi posao, izvoznik je dužan da istoj banci podnese prijavu o izvozu na kredit.

Kredita sa javnom (državnom) podrškom se realizuju uz angažovanje državnih agencija za kreditiranje izvoza koje direktno finansiraju izvoznike za izvoz robe i usluga na kredit, refinansiraju komercijalne banke za kredite koje su one odobrile izvoznicima ili inostranim kupcima za izvoz robe i usluga na kredit ili subvencioniraju razliku u kamatnim stopama na sredstva koja su mobilisana na tržištu kapitala po komercijalnim kamatnim stopama i nižim kamatnim stopama po kojima su odobreni izvozni krediti inostranim kupcima. Inače, izvoznim kreditima sa javnom podrškom se smatraju i krediti za koje su finansijske garancije ili osiguranje izdale državne agencije za kreditiranje i osiguranje izvoznih poslova. Kreditiranje izvoza sa državnom podrškom u svetu uglavnom je oblikovano Sporazumom o izvoznim kreditima sa zvaničnom državnom podrškom koji

je usvojen od strane razvijenih zemalja članica OECD. Ovaj sporazum ne predstavlja formalni pravni akt već „džentlmenski sporazum“ zemalja koje su pristupile Sporazumu.

Prema roku otplate izvozni krediti mogu biti:

- **kratkoročni** - sa rokom otplate do godinu dana, uglavnom se odobravaju za izvoz sirovina, repromaterijala i potrošnih dobara
- **srednjoročni** - sa rokom otplate od 1 do 5 godina, uglavnom se odobravaju za izvoz opreme i drugih kapitalnih dobara
- **dugoročni** - sa rokom otplate preko 5 godina, odobravaju se za izvođenje investicionih radova u inostranstvu, izgradnja kompletnih objekata po sistemu «ključ u ruke», isporuku i montažu investicionih postrojenja i sl.

U posebne vrste finansiranja izvoznih poslova spadaju *faktoring* i *forfeting*.

Faktoring je finansijski instrument kojim faktor (institucija koja se bavi faktoringom) finansira preduzeća na osnovu budućih (nedospelih) potraživanja proisteklih iz prodaje roba ili usluga na domaćem ili inostranom tržištu. U suštini, faktoring predstavlja otkup tuđih potraživanja (dugova), tj. finansiranje putem faktoringa predstavlja specifičan oblik pribavljanja sredstava i to putem prodaje potraživanja.

Forfeting je kupovina trgovinskog duga, odnosno potraživanja, uz popust i bez prava na regres, pri čemu se dug, odnosno potraživanje potvrđuje različitim prenosivim instrumentima (vučena menica, vlastita menica, akreditiv sa odloženim plaćanjem i sl.) koje uvoznik daje izvozniku.

Ugovor o forfetingu se razlikuje od ugovora o faktoringu (iako se u oba slučaja preuzima rizik naplate, tj. prestaje pravo na regres od prodavca potraživanja ako se ono ne naplati od dužnika) po tome što se kod faktoringa radi o redovnom otkupu kratkoročnih potraživanja, dok se kod forfetinga radi o otkupu dugoročnih potraživanja.⁴⁵

3.3. Osiguranje izvoznih kredita

Kada se radi o prodaji robe na kredit stranom kupcu onda je prisutan mnogo veći rizik nego pri prodaji na kredit u zemlji, partneri se manje poznaju, različiti su pravni sistemi, različite nacionalne valute i poslovni običaji, roba putuje preko tuđe teritorije, mogući su politički potresi i promene u zemlji kupca i slično. Zato je potrebno da se izvoznici i kreditori obezbede od šteta do kojih može doći zbog nekog nepredviđenog događaja.

⁴⁵ www.nbs.rs (01.05.2013.)

Osiguranje izvoznih kredita nastalo je iz potrebe povećanja konkurentske prednosti i poboljšanja uspešnosti poslovanja pojedinih država na svetskom tržištu. Zbog toga dovoljnastredstva za pokriće ove vrste rizika može imati samo država koja ima interes za razvoj spoljnetrgovine.

Rizici se obično dele *nakomercijalne i nekomercijalne*.

Komercijalni rizici obuhvataju događaje kao što su bankrotstvo, stečaj i nesolventnost stranog kupca, njegovo odbijanje daizmiri dugove, nepreuzimanje robe i sl. Ova vrsta rizika se može izbeći ili bar umanjiti ako se zaposlove izaberu pouzdani partneri. Veličina komercijalnog rizika pri nekom konkretnom poslu zavisi u znatnoj meri od samih izvoznika i kreditora.

Nekomercijalni rizici se mogu podeliti na političke i katastrofalne. U političke rizike ubrajamo ratove, demonstracije, štrajkove, nacionalizaciju, konfiskaciju, embargo na uvoz neke robe, moratorijum, zabrane nekih vrsta plaćanja inostranstvu. Katastrofalni rizici obuhvataju zemljotrese, poplave, suše, i slične nepogode. Za razliku od komercijalnih, nekomercijalni rizici su van kontrole stranog partnera.

Osiguranje izvoznih kredita u inostranstvu vrši se putem zaključivanja ugovora o osiguranju i izdavanjem polise za razne vrste rizika, odnosno davanjem finansijske garancije osiguraniku, s tim da se naknada po osnovu osiguranja od komercijalnih rizika uglavnom kreće od 80% do 90%, a kod osiguranja od nekomercijalnih rizika od 85% do 95% od osiguranog iznosa, ali može ići i do 100%. Osiguranik uglavnom kroz samoprdržaj snosi jedan deo štete, čime se utiče na njegovu obazrivost kod ulaženja u pojedine poslove i izbor inostranog partnera.

Ugovor o osiguranju prema čijim odredbama osiguravač preuzima obavezu da osiguraniku nadoknadi štetu, zbog toga što dužnik nije poveriocu (osiguraniku) vratio dug ima sličnosti sa bankarskom garancijom, ali između ova dva ugovora postoje razlike:

- Kod ugovora o osiguranju osiguravač preuzima određene rizike za koje naplaćuje premiju osiguranja, dok se garancija može dati i bez naplate pružene usluge.
- Osiguravač ima pravo da bude upoznat sa činjeničnim stanjem u vezi sa budućim osiguranjem, dok takva obaveza ne mora da postoji pri sklapanju ugovora sa bankom o izdavanju bankarske garancije.
- Osiguravač plaća osiguraniku na osnovu ugovora o obeštećenju (koji se od originalnog duga može razlikovati u visini i roku plaćanja), za razliku od duga kod bankarske garancije. Garant po bankarskoj garanciji ima pravo direktne tužbe protiv dužnika, dok osiguravač stiče ovo pravo samo putem subrogacije.
- Kod ugovora o osiguranju kredita osiguranik ima pravo na naknadu štete u skladu sa uslovima iz ugovora o osiguranju ukoliko ne naplati svoje potraživanje usled ostvarenja rizika određenim tim ugovorom. Bankarska garancija omogućava naplatu originalnog duga kada se za to steknu uslovi.

Da bi se obezbedila međunarodna saradnja u oblasti kreditiranja izvoznih poslova 1934.godine je osnovana Međunarodna unija za osiguranje izvoza i investicija, poznatijapod nazivom Bernska unija. Ona brine o definisanju međunarodno prihvatljivih principa u oblasti osiguranja kredita za izvozne poslove, inostranih investicija i razmeni informacija iz ovih oblasti.

3.4. Međunarodne agencije za osiguranje izvoznih kredita

Sve agencije u svetu koje podržavaju srednjoročne i dugoročne izvozne kredite (koje se bave osiguranjem i kreditiranjem izvoznih poslova), mogu se svrstati u tri osnovne grupe-kategorije. Reč je o sledećim kategorijama agencija:

- Agencije koje se bave samo osiguranjem izvoznih poslova
- Agencije koje u svome sastavu imaju i kreditiranje i osiguranje izvoznih poslova
- Agencije koje se bave osiguranjem izvoznih poslova, ali čiju aktivnost dopunjavaju posebne agencije za izvozne kredite u istoj zemlji koje se bave finansiranjem izvoznih poslova

Agencije koje se bave samo osiguranjem izvoznih poslova (uglavnom postoje u razvijenim državama), a delatnost finansiranja izvoznih poslova prepuštaju sofisticiranom i dobro razvijenom sistemu banaka.⁴⁶

COFACE u Francuskoj je akcionarsko društvo za osiguranje izvoznih kredita. Akcije uglavnom drže francuske banke za spoljnu trgovinu i državna osiguravajuća društva. Radovog akcionarskog društva u ime države kontroliše komitet (Savetodavna komisija za garancije i kredit u spoljnoj trgovini). Akcionarsko društvo COFACE izdaje polise osiguranja za svoj račun i za račun države. Po pravilu, za svoj račun osigurava komercijalne i katastrofalne rizike. Za račun države COFACE polisama osigurava političke rizike i pojedine specijalno tretirane vrste rizika (npr. gubici na ceni, gubici zbog promene kursa, gubici dobiti, ako se roba prodaje na dolarskom području).

ECGD (*Export Credit Guarantee Department*) u Velikoj Britaniji je ustanova osiguranja izvoznih kredita, budžetskog je karaktera i ne rukovodi se profitom nego uravnoteženjem isplate štete i prihoda od premija. Osiguranje vrši putem globalnih (npr. godišnjih) polisa. Po dužini osiguranja polise su kratkoročne (do 6 meseci) i srednjoročne (do 4 godine). Pri izvozu brodova i aviona odobravaju se polise osiguranja i do 7 godina. Ova institucija vrši osiguranje od komercijalnih političkih rizika.

⁴⁶ Unković, M., Stakić, B., *Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011., strana 235.

EXIMBANK SAD osiguranje izvoznih kredita obavlja posebno odelenje EXIMBANKE i Udruženje za osiguranje izvoznih kredita. U ovom Udruženju okupljeno je više desetinaprivatnih osiguravajućih zavoda. Do 1962.godine osiguravani su samo kratkoročni krediti do jedne godine, a nakon toga i srednjoročni krediti sa trajanjem do 5 godina. Osiguranje se vrši protiv komercijalnih, političkih i katastrofalnih rizika, od čega političke rizike osigurava samo Eximbanka. Ova banka daje komercijalnim bankama i drugim zainteresovanim strankama izvozne garancije, kao jednu vrstu osiguranja naplata potraživanja.

HERMES u Nemačkoj (Hermes Kreditversicherungs A.G.) je institucija za osiguranje izvoznih kredita. To je privatni osiguravajući zavod, a finansira se iz državnog budžeta. Osiguravaju se komercijalni, politički i katastrofalni rizici, a samo izuzetno se osiguravaju gubici nastali zbog valutnih promena. Pored pomenutog zavoda u Nemačkoj postoji još jedan privatni osiguravajući zavod. Oba ova zavoda, samanjim prekidima, rade od 1925.godine.

OEP - U Austriji postoje tri osnovna programa finansiranja i osiguranja izvoznih kredita. Oni funkcionišu uz podršku države i realizuju se posredstvom sistema poslovnih banaka. Poslove kratkoročnog finansiranja izvoznih kredita obavlja „Österreichische Exportfonds“ (OEP) i Austrijska nacionalna banka. Ove institucije pokrivaju male i srednje izvoznike, a sistem funkcionise na refinansiranju poslovnih banaka za odobrene izvozne kredite isporučiocu. Srednjoročno i dugoročno finansiranje izvoznih kredita, odnosno refinansiranje poslovnih banaka za odobrene izvozne kredite, vrši se posredstvom „Österreichische Kontrollbank“ (OKB) na koju otpada oko 90% zvaničnog finansiranja izvoznih kredita. „Österreichische Exportfonds“ je državna kompanija osnovana 1950.godine. Sredstva fonda vode poreklo od pozajmica na međunarodnom tržištu kapitala posredstvom austrijskih poslovnih banaka, od izdatih srednjoročnih obveznica i kredita dobijenih od Savezne privredne komore. OEF refinansira banke za odobrene izvozne kredite isporučiocu na podlozi reeskontovanja potraživanja sa dospećem do godinu dana.

OND je belgijska ustanova osnovana sa ciljem da osigurava i daje garancije za izvozne kredite, radi unapređenja belgijske spoljne trgovine i investicija. Ova agencija doprinosi smanjenju kreditnih rizika koji se odnose na spoljnotrgovinske poslove kao i belgijske investicije u drugim zemljama. Ova (jedina) belgijska institucija koja finansira izvozne kredite može da pokrije i stranu robu i usluge ako su uključeni u belgijske isporuke koje se vrše stranim partnerima. Pored mogućnosti osiguranja robe i usluga koje se izvoze, OND može kupovati ili prihvatati kao garanciju strane komercijalne papire, a može i sam davati kredite, i to direktno stranom dužniku. U granicama raspoloživih sredstava, uključujući i rezervni fond OND, kao prvi uslov korišćenja izvoznih kredita postavlja garanciju OND-a.⁴⁷

⁴⁷ Barać, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivaniš, M., *Praktikum za bankarsko poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007., strana 457-459.

3.5. Agencije za osiguranje izvoznih kredita kod nas

Da bi se obezbedila adekvatnija podrška izvozu i uključivanje zemlje u međunarodnu podelu rada 1978. godine osnovana je nova institucija sa znatno širim poljem delatnosti - *Jugoslovenska banka za međunarodnu ekonomsku saradnju*, kasnije popularno nazvana **JUBMES BANKA** koja je počela sa radom u junu 1979. godine.

Kao nacionalna izvozno-kreditna agencija, prva i jedina institucija takvog profila u regionima Istočne, Centralne i Jugoistočne Evrope do početka 90-tih godina, Jugoslovenska banka je bila ovlašćena da organizuje i podstiče učešće jugoslovenskih preduzeća u realizaciji projekata u inostranstvu u čijem su finansiranju su učestvovala međunarodne i regionalne razvojne finansijske institucije (Grupa Svetske banke: IBRD, IDA i IFC; Interamerička banka za razvoj; Afrička banka za razvoj i Saudijski fond). Banka je imala zaključene sporazume o saradnji sa vodećim izvozno-kreditnim agencijama u svetu (HERMES, ECGD, COFACE, OND, SACE, NCM, DUCROIRE, MIGA i druge) i uživala je status posmatrača u Bernskoj uniji, međunarodnom savezu kreditnih i investicionih osiguravača.⁴⁸

U periodu od 1979. do 1997. godine ostvaren je izvoz na kredit u iznosu od 6,9 milijardi dolara, od čega je refinansiranje i kreditiranje Banke iznosilo 3,6 milijardi dolara ili 53,6% od vrednosti izvoza na kredit.

JUBMES je u finansijskom sektoru nekadašnje SFRJ bila prva institucija koja je organizovana u formi deoničarskog društva 1989. godine, označavajući početak vlasničke i tržišne transformacije domaćeg bankarstva.

U oktobru 1997. godine Jugoslovenska banka za međunarodnu ekonomsku saradnju je transformisana u komercijalnu banku. Danas, strateško usmerenje banke je na korporativne klijente, gde je prepoznata kao institucija koja pruža i kreira kvalitetne usluge i inovativne proizvode, a posebno u domenu podrške izvozu i pružanja stručne pomoći u naplati potraživanja od ino-dužnika, u čemu banka ima dugogodišnje iskustvo.

AOFI (*Agencija za osiguranje i finansiranje izvoza*) osnovana je Zakonom o Agenciji za osiguranje i finansiranje izvoza Republike Srbije koji je usvojila Narodna skupština Republike Srbije u julu 2005. godine.

Svoju misiju podrške nacionalnom izvozu u tekućoj fazi razvoja AOFI ostvaruje kroz različite mehanizme osiguranja i finansiranja izvoza:

- kratkoročno kreditiranje izvoznih poslova
- osiguranje kratkoročnih potraživanja u inostranstvu od rizika
- otkup izvoznih potraživanja
- finansiranje stranog kupca

⁴⁸ www.jubmes.rs (02.05.2013.)

- refinansiranje stranog kupca preko njegove banke
- finansiranje iz drugih izvora koji ne predstavljaju kreditni kapital AOFI

Zadatak Agencije je da, u cilju strateškog poboljšanja uslova poslovanja izvozne privrede i promene strukture izvoza Republike Srbije, zajednički deluje sa svim razvojnim, finansijskim i ostalim institucijama, ali i sa privatnim stranim kompanijama i institucijama kada za to postoji zajednički interes.

Agencija posluje prema načelima likvidnosti, sigurnosti i rentabilnosti doslednosprovođeci mere očuvanja realne vrednosti kapitala i mere za zaštitu od rizika poslovanja. Osnovni cilj Agencije je da, kroz realizaciju svoje delatnosti, podstiče i unapređuje izvozprimenom sledećih principa poslovne politike:

- očuvanje realne vrednosti kapitala
- kvalitetna procena kreditne sposobnosti komitenata u cilju obezbeđivanja sigurnosti
- plasmana i naplate
- podsticanje izvoza stalnim unapređenjem i razvijanjem delatnosti Agencije iz oblasti osiguranja potraživanja
- zaštita interesa akcionara

Misija agencije je podrška izvozu preduzeća iz Srbije kroz finansiranje i osiguranje izvoznih projekata i saradnja sa sličnim institucijama država spoljnotrgovinskih partnera u cilju podizanja konkurentnosti domaće privrede i osvajanja novih tržišta.

U ovom trenutku Agencija pruža sledeće vrste usluga izvoznim preduzećima:

- osiguranje izvoza od komercijalnih i nekomercijalnih rizika
- faktoring
- kreditiranje (direktno kreditiranje, sufinansiranje sa poslovnom bankom izvoznika, refinansiranje kredita preko poslovne banke izvoznika)
- izdavanje garancija
- konsalting (kako doneti odluku o saradnji sa novim kupcem/dobavljačem, do kakvih je promena došlo kod postojećih partnera, provera boniteta preduzeća širom sveta)

Jesenje zasedanje Praškog kluba Bernske unije održano je u decembru 2012. godine u Beogradu. Glavna tema skupa bila je podrška izvoznicima kroz institute osiguranja, jer se time smanjuje rizik poslovanja izvoznika. AOFI, koja je član Praškog kluba Bernske unije od decembra 2006. godine, osigurava šest odsto ukupnog izvoza Srbije i 2012. godine je za 12 odsto uvećala osiguranje izvoznih poslova.

SIEPA (*Agencija za strana ulaganja i promociju izvoza*) je javna agencija koja svojim aktivnostima pomaže srpskim preduzećima da izvezu svoje proizvode i usluge i postanu konkurentniji na stranim tržištima. S druge strane, promovisanjem mogućnosti ulaganja i pružanjem pomoći stranim investitorima da započnu poslovanje u Srbiji, SIEPA aktivno radi na otvaranju novih radnih mesta, pokretanju domaće privrede, transferu tehnologija i prenošenju novih znanja i veština.

U cilju povećanja konkurentnosti kako domaćih preduzeća, tako i Srbije, organizuje nastup srpskih preduzeća na najprestižnijim međunarodnim sajmovima i pomaže u uspostavljanju poslovnih kontakata i upoznavanju sa aktuelnim trendovima u različitim industrijama. Takođe, organizuje posete stranih preduzeća koja su zainteresovana da nađu poslovne partnere u Srbiji i sa njima ostvare različite vidove saradnje. Godinama pruža i finansijsku pomoć domaćim preduzećima za realizovanje marketinških aktivnosti usmerenih ka stranim tržištima, uvođenje sistema kvaliteta i opšte unapređenje njihove konkurentnosti. Takođe, organizovanjem seminara, treninga, kurseva, pomaže domaćim izvoznim preduzećima da napreduju kako bi na najbolji način iskoristila poslovne šanse na stranim tržištima i ostvarila maksimalne rezultate.

Osim stranih direktnih investicija koje su veoma značajne za razvoj ekonomije svake zemlje, posebno za zemlje u razvoju, vrlo je važno da se kao prioritet postavi i podrška razvojudomćih kompanija među kojima treba pre svega staviti akcenat na mala i srednja preduzeća ipovećanje njihovog izvoza. U tom smislu SIEPA pruža značajnu podršku i domaćim izvoznim i to u okviru sledećih usluga:

- Analiza i pružanje informacija o stranim tržištima
- Mogućnost povezivanja sa potencijalnim partnerima u inostranstvu
- Organizovanje učešća srpskih kompanija na sajmovima u inostranstvu
- Organizacija poslovnih susreta između domaćih i stranih kompanija
- Organizacija pojedinačnih poseta stranih kupaca domaćim kompanijama
- Organizovanje studijskih putovanja u inostranstvo i poseta sajmovima
- Organizacija seminara i obuka za domaće kompanije
- Organizacija "Upoznajte kupce" susreta
- Sektorske analize

Na osnovu nove Uredbe Vlade Republike Srbije o uslovima i načinu privlačenja direktnih investicija⁴⁹ donete u prvoj polovini 2010. godine, investicioni projekti u svim delatnostima, osim trgovine, ugostiteljstva i poljoprivrede, mogu da konkurišu za dodelu bespovratnih sredstava. Sredstva su namenjena za finansiranje investicionih projekata u proizvodnom sektoru i sektoru usluga koje mogu biti predmet međunarodne trgovine. Ukupna sredstva koja mogu biti dodeljena određuju se prema novim radnim mestima otvorenim u periodu od tri godine od dana potpisivanja ugovora o dodeli sredstava i to u zavisnosti od oblika investiranja, mesta investiranja i ispunjenosti kriterijuma.⁵⁰

⁴⁹ Uredba o uslovima i načinu privlačenja direktnih investicija, Službeni glasnik RS broj 34/2010 i 41/2010

⁵⁰ www.siepa.gov.rs (02.05.2013)

Drugi deo

**USAGLAŠENOST DOMAĆIH PROPISA SA
MEĐUNARODNIM TRGOVINSKIM
STANDARDIMA**

1. Usaglašenost sa pravilima Svetske trgovinske organizacije

U drugoj polovini 40-ih godina prošlog veka jedna grupa zemalja je počela pregovore o sniženju carine u međunarodnoj trgovini industrijskih proizvoda i 1947. godine 23 zemlje su zaključile privremeni Opšti sporazum o carinama i trgovini (GATT). Ovaj sporazum je trebao da bude privremen, ali je postojao sve do 1995. godine, kada je osnovana i danas postojeća Svetska trgovinska organizacija (STO). GATT predstavlja preteču današnje Svetske trgovinske organizacije, a osnovni principi GATT danas su neki od osnovnih principa i STO.

1.1. Osnivanje i uloga STO

Jedna od najznačajnijih odluka za osnivanje Svetske trgovinske organizacije je ona kojom se osniva Pripremni komitet za Svetsku trgovinsku organizaciju, a čiji je zadatak priprema nesmetane tranzicije GATT-a u STO. Svaka strana ugovornica GATT-a može biti članica ovog Komiteta, a pri odlučivanju konsenzusom mogu imati pravo glasa samo one strane ugovornice koje ispunjavaju uslove da postanu članice STO. Najznačajnije korake ka ostvarivanju svoje misije Pripremni komitet je, koristeći funkcije koje su mu dodeljene, doneo privremena pravila procedure, izradio nacrt Sporazuma o sedištu, izradio projekciju budžeta STO, a pre svega dobio zadatak a to je sazivanje Implementacione konferencije održane 8. decembra 1994. godine. Dana 31. decembra 1994. održan je prvi sastanak Opšteg saveta STO, a time je ispunjen uslov za nastanak ove međunarodne organizacije.

"Finalni akt Urugvajске runde GATT-a, potpisan 15. aprila 1994. godine, sastoji se od Sporazuma o osnivanju Svetske trgovinske organizacije (Agreement Establishing The World Trade Organization) sa pripadajućim aneksima, Ministarske deklaracije i još 25 različitih odluka. Kao osnivački akt (statut) Svetske trgovinske organizacije uzimamo Sporazum o osnivanju Svetske trgovinske organizacije (Sporazum o WTO) koji, iako deo Finalnog akta, predstavlja sistem od 29 zasebnih ugovora organizovanih u četiri aneksa."⁵¹

"Sporazum o STO, zajedno sa prva tri aneksa, nazivaju se Multilateralni trgovinski sporazumi (Multilateral Trade Agreements) i oni su obavezni za sve potpisnike, članice STO, dok je Aneks 4, koji sadrži plurateralne sporazume (Plurateral Trade Agreements) obavezan samo za članice STO koje su pojedinim sporazumima pristupile."⁵²

⁵¹ Bjelić, P., *Svetska trgovinska organizacija*, Prometej, Beograd, 2002., strana 31.

⁵² Unković, M., *Međunarodna ekonomija*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., strana 332.

Tabela 1: Sistem ugovora kojima se osniva STO

Izvor: M.Unković, Međunarodna ekonomija, Univerzitet Singidunum, Beograd, str.331-332

Aneks 1**Aneks 1A: Multilateralni sporazum o trgovini robama** sadrži:

- Opšti sporazum o carinama i trgovini (GATT 1994)
- Sporazum o poljoprivredi
- Sporazum o primeni sanitarnih i fitosanitarnih mera
- Sporazum o tekstilu i odeći, ukinut 01. 01. 2005. Važi samo za Albaniju, Severnu Koreju i Vijetnam.
- Srbija i Crna Gora su potpisali Sporazum o ukidanju kvota
- Sporazum o tehničkim preprekama trgovini
- Sporazum o uslovima za strana ulaganja koji utiču na trgovinu
- Sporazum o primeni člana VI Opšteg sporazuma o carinama i trgovini
- Sporazum o primeni člana VII Opšteg sporazuma o carinama i trgovini
- Sporazum o kontroli robe pre isporuke
- Sporazum o pravilima o poreklu robe
- Sporazum o procedurama izdavanja uvoznih dozvola
- Sporazum o subvencijama i kompenzatornim merama
- Sporazum o zaštitnom sistemu

Aneks 1B: Opšti sporazum o trgovini uslugama (GATS)**Aneks 1C: Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS)****Aneks 2: Dogovor o pravilima i procedurama za rešavanje sporova****Aneks 3: Mehanizam ispitivanja trgovinskih politika****Aneks 4: Plurateralni trgovinski sporazumi**

- Sporazum o trgovini civilnim vazduhoplovima
- Sporazum o javnim nabavkama
- Međunarodni sporazum o mleku i mlečnim proizvodima
- Međunarodni sporazum o goveđem mesu

Svetska trgovinska organizacija ima sledeće konstitutivne elemente: državu kao osnivača i tipičnu članicu, međunarodni ugovor kao osnivački akt (statut), stalne organe koji sprovode odredbe statuta, tačno određenu oblast delovanja (funkcije) i poseban status, koji podrazumeva da organizacija ima svojstvo pravnog lica i da je subjekat međunarodnog prava. Međunarodni trgovinski odnosi, što je najšire definisana oblast delovanja ove organizacije, zapravo su trgovina između država članica robom i uslugama, ali trgovina se može obavljati i intelektualnom svojinom, investicijama i drugo. U njenoj nadležnosti je i nadzor nad bilateralnim, ali i multilateralnim pregovorima, dakle, nad međunarodnim trgovinskim sistemom.

Odredbama o smanjenju carinskih i ukidanju necarinskih barijera u međunarodnoj trgovini, ostvaruje se misija ove organizacije, a cilj je takođe i ostvarenje većeg dohotka kroz bolje iskorišćenje prirodnih resursa i bolju saradnju među državama u oblasti trgovine. Rezultat uloge Svetske trgovinske organizacije u razvoju privrede u svetu je ubrzanje privrednog razvoja u državama članicama, povećanje zaposlenosti, ali i smanjenje broja ratnih sukoba.

"Prema carinskoj tarifi naše zemlje, izvoz i uvoz najvećeg broja proizvoda je u režimu slobodnog izvoza i uvoza. Skoro 98% pozicija je na slobodnom režimu, što znači da se ostvaruje bez ikakvih količinskih, vrednosnih i raznih administrativnih ograničenja. Na ovaj način, potvrđeno je opredeljenje naše zemlje za slobodu spoljne trgovine, što je u skladu sa pravilima Svetske trgovinske organizacije i propisima EU."⁵³

Pored osnovnih principa trgovine robom, uslugama, zatim regulisanja prava intelektualne svojine, funkcije rešavanja sporova u okviru STO, nadzora nad trgovinskim politikama država članica i multilateralnih pregovora, treba istaći i važnost funkcije pružanja tehničke podrške i obuke za zemlje u razvoju. Takođe, prioritet ove organizacije je i saradnja sa drugim međunarodnim institucijama u kreiranju globalne ekonomske politike, čime se usmeravaju globalnih trgovinski i finansijski tokovi od strane međunarodnih ekonomskih organizacija. Ovde se pre svega misli na saradnju sa Međunarodnim monetarnim fondom (MMF) i Svetskom bankom (SB). Odnos sa MMF-om regulisan je GATT-om iz 1947.godine, a potvrđen Deklaracijom o odnosu Svetske trgovinske organizacije sa Fondom Finalnim aktom Urugvajске runde 1994.godine.

Novim sporazumom između ove dve organizacije iz 1996.godine usklađuju se prava i obaveze članica kod obe organizacije. Prema ovom sporazumu STO ima status posmatrača u najvišim organima MMF-a, kao što i MMF ima status posmatrača u najvišim organima STO. Kako MMF-u tako i STO je time omogućeno da utiču na donošenje odluka druge organizacije. 1997. godine potpisan je gotovo identičan sporazum između Svetske trgovinske organizacije i Svetske banke. MMF i Svetska banka imaju status specijalizovane agencije UN.

⁵³ Petrović, N., *Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje*, Visoka poslovna škola strukovnih studija Čačak, 2010., strana 17.

Kada je reč o saradnji sa Ujedinjenim nacijama (UN), Svetska trgovinska organizacija nije mogla dobiti status specijalizovane agencije UN, što je najviši nivo jedne saradnje jedne organizacije sa UN. Razlog tome je u odnosu između GATT-a i UN, jer GATT u pravnom smislu nije definisan kao organizacija, iako su predstavnici GATT-a učestvovali u radu UN, iako je kasnije, po osnivanju STO, učestvovala na sastancima specijalizovanih agencija UN. Treba naglasiti i da je Svetska trgovinska organizacija zauzela stav da želi da ostane samostalna i nezavisna organizacija u odnosu na Ujedinjene nacije, ali i da postoji potreba za kooperativnim vezama između dve organizacije. Sporazum o saradnji sa Svetskom organizacijom za intelektualnu svojinu zaključen je 1995. godine.

Potpuno slobodna svetska trgovina je cilj Svetske trgovinske organizacija i u tom smislu je napredak liberalizacije ostvaren u jednom delu. Liberalizacija trgovine proizvodima kao što su poljoprivredni proizvodi i tekstil, ostali su kao problem bez pronađenog kompromisa. Za razliku od drugih međuvladinih organizacija, STO ima široko polje nadležnosti i mogućnost da sankcijama usmeri države članice na izvršenje njihovih obaveza, što je čini subjektom međunarodnih odnosa. Upravo zbog načina na koji funkcioniše svetski trgovinski sistem i Svetska trgovinska organizacija kao glavni faktor u oblasti trgovine, postoje kritike u smislu nedemokratičnosti, zbog prevelikih ovlašćenja u oblasti trgovine, radnih standarda i ekologije, ali i zbog toga što njeni službenici nisu birani na izborima.

"Zemlje u tranziciji imaju mogućnost da se opredele za tržišno orijentisani finansijski sistem u kome postoji naglašena razdvojenost između vlasništva i kontrole ili za bankarsko orijentisani sistem gde banke predstavljaju glavni kanal finansiranja i glavnog partnera u korporativnom upravljanju."⁵⁴

Na isti način na koji se Velika Britanija zalagala za slobodnu trgovinu, o čemu je pisano na početku rada, danas se slobodno može konstatovati da postoji dominantna uloga Sjedinjenih Američkih Država, kako u osnivanju Svetske trgovinske organizacije tako i u njenom radu i odlučivanju. Najviše koristi od liberalizacije svetske trgovine, od Urugvajске runde i postignutih sporazuma, ima upravo SAD.

"Predviđa se da će liberalizacija svetske trgovine uvećati društveni proizvod SAD za 125 do 250 milijardi dolara godišnje, i tako predstavljati najznačajniji faktor dinamičnog razvoja američke privrede. Postavlja se samo pitanje mehanizma uticaja SAD na STO. Iako su SAD najveći finansijer budžeta STO, jer učestvuju sa 20 miliona CHF u STO budžetu za 2000. godinu (što čini 15, 72% ukupnog budžeta), one raspolažu samo sa jednim glasom na sastancima Ministarske konferencije kao i sve ostale članice, budući da se glasanje vrši po principu konsenzusa. Ali, njihov uticaj na odlučivanje u STO se ostvaruje preko uticaja na druge države članice STO."⁵⁵

⁵⁴ Jerinić, D., Štefanides V., *Finansijski menadžment*, Cekom books, Novi Sad, 2010., strana 50.

⁵⁵ Bjelić, P., *Svetska trgovinska organizacija*, Prometej, Beograd, 2002., strana 59.-60.

U duhu ovakvog uticaja u oblasti trgovine, u kojoj dominiraju velike transnacionalne kompanije, postoje i mišljenja da su SAD i druge uticajne države članice instrument upravo ovih kompanija, čime žele da ostvare svoje ciljeve i planove, stvaranje jedinstvenog svetskog tržišta bez nacionalnih prepreka.

Ove kompanije sve više primenjuju globalnu poslovnu politiku koja podrazumeva:

- poslovanje na isti način na svetskom tržištu, što znači da se kompanije više ne prilagođavaju ukusima potrošača već da prilagođavaju ukuse potrošača
- optimizaciju poslovnih procesa na svetskom novu, što znači da se radna snaga angažuje gde je najjeftinija, sirovine se kupuju gde su najobilnije a proizvodnja se obavlja tamo gde su porezi najniži, i tako se ostvaruje maksimalni profit
- dominaciju na regionalnom nivou radi korišćenja efekata ekonomije obima, što znači da se kompanije štite u matično zemlji i regionalnoj ekonomskoj integraciji čija je ta zemlja član. Tako danas imamo tri glavna trgovinska bloka u kojima je liberalizacija trgovine značajnija nego u svetskim okvirima: Slobodna trgovinska zona u Severnoj Americi (NAFTA), Evropska unija i Pacifički ekonomski forum.

S obzirom da se liberalizacija međunarodne trgovine i odluke koje se donose u Svetskoj trgovinskoj organizaciji i u najvećoj meri poklapaju sa interesima transnacionalnih kompanija, ova organizacija može se smatrati i instrumentom za ostvarivanje njihovih ciljeva i planova, čime se utiče na svetsku privredu u globalu. SAD su u najvećem broju matična zemlja i zaštitnik interesa ovih kompanija, ali one ostvaruju svoje interese i deluju preko država domaćina njihovih filijala u svetu, čime utiču i na privredu tih zemalja pojedinačno.

Na zahtev zaštite interesa slabije ekonomski razvijenih zemalja i njihovih privreda, države koje podržavaju ovakav način funkcionisanja tokova svetske trgovine pronađu način na koji će osporiti zahteve. Zemlje u razvoju su i na rundama pregovora za vreme postojanja GATT-a učestvovala pasivno, a od postignutih sporazuma imale veoma male koristi ili čak gubitke. Od kada je osnovana STO, članstvo ovih zemalja se znatno povećalo i njihovo učešće i rad su mnogo veći nego ranije, ali ostvarenje njihovih planova u trgovini i napredak njihove privrede nije dostigao željeni nivo.

Nevladine organizacije, ali i radnici širom sveta smatraju da će liberalizacija trgovine dovesti do premeštanja proizvodnih pogona firmi u kojima rade u druge države, čime će oni biti prinuđeni da rade sve manje i za niže dnevnice. S obzirom da se nacionalni ekološki zakoni jedne zemlje članice mogu poništiti žalbom druge zemlje članice STO, društva za zaštitu životne sredine smatraju da ova organizacija na taj način štiti velike kompanije, a kritičari ovih negativnih stavova smatraju da su ekološki problem postojali i ranije i da se liberalizacijom trgovine otvaraju nova radna mesta. Problemi i sukobljeni interesi doživeli su vrhunac u Sijetlu (SAD) 1999.godine gde je održana treća Ministarska konferencija STO, koju su pratili veliki protesti nevladinih organizacija, sindikata i ekoloških organizacija. Zemlje u razvoju nisu prihvatile predloge SAD i EU o daljoj

liberalizaciji i tražile su da se o pitanjima rada ne odlučuje u okviru Svetske trgovinske organizacije.

Od osnivanja GATT-a do nastanka Svetske trgovinske organizacije i njenim razvojem i ulogom koju ima u trgovinskim tokovima, uticaj je vremenom postajao sve veći. Kandidat za članstvo u STO mora platiti "ulaznicu" za učlanjenje, runde pregovora se svode na "trgovinu" koncesijama među zemljama članicama, a odlučivanje i mehanizam uspostavljanja konsenzusa svode se na pregovore i "trgovinu ustupcima". Dakle, jasno je da STO funkcioniše kao međunarodna ekonomska organizacija.

"Ali upravo ovo je dovelo do toga da veliki broj procedura i mehanizama u ovoj organizaciji nije sasvim pravno utemeljen. Jedini mehanizam koji je relativno dobro pravno utemeljen je mehanizam za rešavanje sporova. Zbog toga sve veći broj autora ističe potrebu za izgradnjom i kompletiranjem pravnog poretka STO. Ova inicijativa je u literaturi poznata kao "konstitucionalizacija" STO."⁵⁶

Novembra 2001.godine, u Dohi, na Četvrtoj Ministarskoj konferenciji STO održana je nova runda pregovora o daljoj liberalizaciji, s obzirom da još dosta oblasti nije liberalizovano zbog carina i necarinskih barijera, ali nije bilo moguće načiniti značajniji napredak. U budućnosti važan zadatak Svetske trgovinske organizacije biće regulisanje procesa globalizacije svetske privrede, u cilju kontrole tokova svetske trgovine. Ovaj zadatak je moguće ispuniti ukoliko STO bude sarađivala sa drugim međunarodnim organizacijama. Oblasti o kojima bi trebalo otpočeti pregovore su subvencije, vladine nabavke i mere zaštite, a treba razviti i discipline kojima bi se sprečilo da se raznim zahtevima ne stvaraju nepotrebne barijere u spoljnoj trgovini uslugama.

"Formiranje Svetske trgovinske organizacije trebalo bi da omogući vrlo dinamičan razvoj svetske trgovine. U svojoj sedmogodišnjoj istoriji, Svetska trgovinska organizacija je postala vrlo važan akter u stvaranju svetskog trgovinskog sistema. Međutim, ona se susreće sa ogromnim problemima vezanim za nemogućnost obezbeđenja konsenzusa o mnogim elementima donošenja i poštovanja mera liberalizacije međunarodne trgovine. Zbog toga se njene godišnje konferencije završavaju neuspešno ili sa skromnim rezultatima. I pored toga, proces globalizacije, u kome je Svetska trgovinska organizacija vrlo važan akter, biće sigurno nastavljen, a u njemu će ova Organizacija imati sve veću ulogu. Njeno uspešno funkcionisanje će, pored unapređenja svetske trgovine, značajno doprineti miru u svetu."⁵⁷

⁵⁶ Bjelić, P., *Svetska trgovinska organizacija*, Prometej, Beograd, 2002., strana 73.

⁵⁷ Kovačević, M., *Međunarodna trgovina*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2002., strana 484.-485.

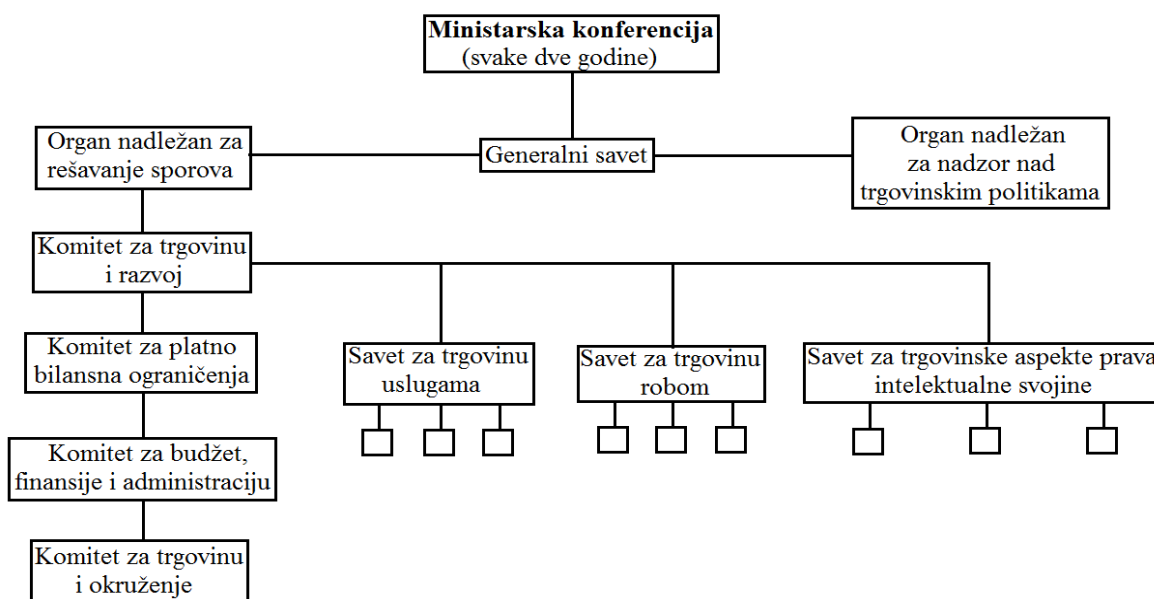
1.2. Organizaciona struktura i proces odlučivanja

Struktura Svetske trgovinske organizacije je predviđena Sporazumom o STO, a najviši organ je Ministarska konferencija. Njoj je podređen Opšti savet STO koji je izvršni organ. Sekretarijat STO je administrativni organ i izvršava odluke i tehničke poslove.

Opšti savet, na koji Ministarska konferencija prenosi nadležnosti između sednica i obavlja svakodnevne poslove u radu, svoje nadležnosti može preneti nadležnosti na komitete koji nadziru oblast primene sporazuma, a komiteti mogu osnovati radne grupe za pojedina pitanja. Dakle, strukturu Svetske trgovinske organizacije čine organi na pet nivoa, u sistemu u kom su oni sa nižih podređeni organima na višim novima. Komiteti mogu biti osnovani i od Ministarske konferencije, ali o svom radu izveštavaju Opšti savet.

Tabela 2: Organizaciona struktura Svetske trgovinske organizacije

Izvor: Hoekman, B. M. Kostecki, M. M.: The Political Economy of the WTO, Oxford University Press, Oxford, 1995. p. 39.

Pravila odlučivanja u Svetskoj trgovinskoj organizaciji su definisana na isti način kao što je to bila praksa u GATT-u 1947. godine. "Odlučivanja na principima konsenzusa (jednoglasno) podrazumeva da je organ doneo odluku o pitanjima koja su podneta na njegovo razmatranje ukoliko ni jedna članica, odnosno njen predstavnik koji prisustvuje sastanku ne glasa protiv predložene odluke."⁵⁸

Kada nije moguće odluku doneti konsenzusom, ona se donosi glasanjem i odluka se usvaja dvotrećinskom većinom glasova pri čemu svaka članica raspolaže jednim glasom, a

⁵⁸ Bjelić, P., *Svetska trgovinska organizacija*, Prometej, Beograd, 2002., strana 144.

odredbe Multilateralnih trgovinskih sporazuma mogu se menjati isključivo odlukama donetim na principima konsenzusa, u pojedinim slučajevima i troćetvrtinskom većinom glasova.

U tom slučaju, dvotrećinska većina je nužna u sledećim slučajevima:

- pri usvajanju, odnosno interpretaciji nekog od multilateralnih sporazuma
- pri donošenju odluke na Ministarskoj konferenciji da neka članica može odstupiti od obaveza koji proizilaze iz nekog multilateralnog sporazuma
- prilikom prijema nove članice na Ministarskoj konferenciji

Kvorum čini prosta većina članica STO, a one članice koje na sastanku nemaju predstavnika podrazumeva se da su uzdržane od glasanja. Glasanje može biti tajno, i vrši se ubacivanjem glasačkih papira u odgovarajuću kutiju, ili javno podizanjem kartica ukoliko to zatraži predsedavajući ili neka od članica.

Direktni učesnici u procesu odlučivanja su predstavnici članica, a učešće mogu uzeti na sastancima i stručnjaci iznošenjem svog stava po određenom pitanju. Indirektan uticaj na proces odlučivanja mogu imati i nevladine organizacije iznošenjem svog mišljenja. Sporazumom o Svetskoj trgovinskoj organizaciji omogućena saradnja između STO i nevladinih organizacija, a mišljenje na određenu temu mogu izneti i one nevladine organizacije koje nemaju saradnju sa STO.

Ministarska konferencija donosi obavezne odluke opšteg karaktera i služe kao smernice za rad drugih organa, a Opšti savet donosi pojedinačne obavezne odluke i proceduralne odluke a u skladu sa odlukama Ministarske konferencije. Niži organi donose uglavnom proceduralne odluke, kao i pojedinačne obavezne odluke u cilju rešavanja konkretnih problema u svojoj oblasti delovanja.

"Proces odlučivanja u praksi je znatno drugačiji. Najveći broj najznačajnijih inicijativa potiče od četiri najmoćnije članice STO: EU, SAD, Japana i Kanade koje su udružene u grupu poznatu pod nazivom Četvorka ili Kvadrilateral ili skraćeno Kvad. Kada ove članice STO usklade svoje interese po nekom pitanju i naprave nacrt neke odluke oni šalju na razmatranje sledećoj, malo široj, grupi članica u okviru STO. Ta šira grupa država je poznata kao "zelena soba"."⁵⁹

Ova grupa država je na Tokijskog rundi pregovora GATT-a brojala osam članova, a broj se menja u zavisnosti od pitanja o kojima se odlučuje. Male ostrvske zemlje i veoma nerazvijene zemlje Afrike čine veliki broj članica STO, a većina zemalja u razvoju nema mogućnosti da učestvuje u ovim pregovorima. U praksi, proces odlučivanja u STO odvija se u koncentričnim krugovima, a pri svakoj diskusiji i u zavisnosti o teme uključuju se sve veći broj članica.

⁵⁹ Bjelić, P., *Svetska trgovinska organizacija*, Prometej, Beograd, 2002., strana 146.

Veliki broj članica STO je isključen iz procesa pregovaranja, a najveći uticaj imaju najrazvijenije zemlje sveta, iako je definisan princip jednakosti, mada samo u teoriji. Predlog reforme načina funkcionisanja Svetske trgovinske organizacije po pitanju glasanja i odlučivanja nije prihvaćen upravo od zemalja u razvoju, onih koje ne učestvuju u procesu "zelene sobe", jer se boje preglasavanja. Ovaj problem je došao do izražaja na Ministarskoj konferenciji u Sijetlu, kada je glasanje konsenzusom propalo, zbog zaoštavanja u sukobu interesa u predlozima nastalim u "zelenoj sobi" koji nisu prihvaćeni. NR Kina je po učlanjenju svakako dodatno poremetila dotadašnje odnose kako u "zelenoj sobi", tako i u samoj Svetskoj trgovinskoj organizaciji, Kina je značajna trgovinska sila i politički veoma uticajna država, pa se tako nešto moglo očekivati učlanjenjem Kine u Svetsku trgovinsku organizaciju.

"Dobrodošli u čudesnu dvojnu zemlju Kimeriku – Kina plus Amerika – koja zauzima nešto više od jedne desetine zemljine površine, čini je četvrtina svetskog stanovništva, trećina ekonomske proizvodnje i više od polovine globalnog ekonomskog rasta u proteklih osam godina. Izvesno vreme je to izgledalo kao savršen brak. Istočni Kimerikanci su štedeli. Zapadni Kimerikanci su trošili. Uvoz iz Kine je kočio inflaciju u SAD. Kineska štednja je održavala niske američke kamatne stope. Kineski radnici su održavali niske nadnice u Americi. Shodno tome, bilo je veoma jeftino pozajmljivati novac i veoma profitabilno voditi korporaciju. Zahvaljujući Kimerici, realne kamatne stope u svetu – cena pozajmljivanja novca iznad inflacije – potonule su za više od jedne trećine ispod svog proseka za poslednjih petnaest godina. Zahvaljujući Kimerici, američki korporativni profiti su u 2006. godini porasli otprilike isto toliko, iznad svog prosečnog udela u BDP-u. Ali postojala je i začkoljica. Što je više Kina bila spremna da pozajmljuje novac Sjedinjenim Državama, to su više Amerikanci bili voljni da ga uzimaju. Drugim rečima, Kimerika je osnovni uzrok rasta bankarskih kredita, izdavanja obveznica i novih ugovora o derivatima koji je Planeta finansija doživela posle 2000. godine."⁶⁰

Ovo dovoljno govori da je potrebna reforma u procesu odlučivanja u STO. Rešenje za ovaj veliki problem je u većoj pažnji posvećivanju uspostavljanja konsenzusa. Neformalne konsultacije zahtevaju i uvođenje smernica za vođenje ovih konsultacija, uz široko učešće što većeg broja članica STO.

Uspostavljanje užeg izvršnog organa nije potpuno prihvatljivo za male zemlje u razvoju jer na taj način nastaje posredni sistem u odlučivanju, ali je neophodno reorganizovati način rada i odlučivanja u Svetskoj trgovinskoj organizaciji. Na ovaj način bi se olakšalo upravljanje STO i minimiziralo isključivanje trgovinski manjih članica, dakle kroz njihovo udruživanje u izvršne organe koji bi zastupali njihove interese. Kriterijumi na osnovu kojih se organizovale grupe zemalja u razvoju, umesto u okviru "zelene sobe", trebali bi da budu učešće država u svetskoj trgovini, i geografska zastupljenost. Ipak, postoji sumnja velikih država koje su članice "zelen sobe" da će im uticaj reformom biti umanjen.

⁶⁰ Ferguson, N., *Uspen novca – finansijska istorija sveta*, Plato books, Beograd, 2010., strana 336.-337.

Upravo nacionalne ekonomije pogođene su nesrazmernim odnosima članica STO, pa je upravo iz ovog razloga neophodno stvaranje interesnih grupa. Pravi primer udruživanja trgovinski malih zemalja u interesnu grupu je CRAINS grupa koja se zalaže za liberalizaciju u oblasti poljoprivrede. Oformljena je na početku Urugvajске runde GATT-a 1986. godine i danas funkcioniše. Iako je čine države iz različitih delova sveta, okuplja ih zajednički interes veće konkurentnosti na svetskom tržištu i imale su veoma značajnu ulogu u pregovorima.

U cilju poboljšanja ostvarivanja plana razvoja malih zemalja, primer rešenja koji one imaju može se naći i u industriji. "Kada su u pitanju industrijski proizvodi, pravilima STO striktno je zabranjena primena subvencija koje se odnose na oslobađanje od obaveze plaćanja poreza, odobravanje izvoznih kredita po povoljnijim kamatnim stopama i sl. Drugu kategoriju subvencija čine one koje nisu striktno zabranjene, ali ako nanose štetu proizvodnji druge zemlje, mogu biti predmet uvođenja kompenzatornih dažbina od strane pogođene zemlje. Posebna pogodnost za najmanje razvijene zemlje je što se međunarodnim pravilima toleriše primena izričito zabranjenih subvencija."⁶¹

Srbija je podnela zahtev za članstvo u STO u decembru 2004. godine. U februaru 2005. Generalni savet STO je prihvatio njen zahtev i formirana je radna grupa sa zadatkom da započne pregovore o prijemu. Pregovori se vode paralelno na nivou radne grupe i na bilateralnom nivou sa jednim brojem članica STO. Očekuje se da će pristupanje STO trajno doprineti procesu ekonomskih reformi i održivom razvoju u Republici Srbiji. Bilateralni trgovinski odnosi između EU i Srbije su već uređeni Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) koji je potpisan 29. aprila 2008. godine između Evropske unije, njenih zemalja članica i Srbije. Od 1. februara 2010. godine se primenjuje Prelazni trgovinski sporazum, koji omogućava ranu primenu trgovinskih odredbi Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

1.3. Opšti Sporazum o trgovini uslugama (GATS)

Prilikom osnivanja Svetske trgovinske organizacije (STO) koja je počela sa radom 1995. godine u okviru 28 sporazuma zaključen je **Sporazum o trgovini uslugama (GATS)**, gde su između ostalog regulisana i pitanja finansijskih usluga, odnosno bankarskih usluga.⁶²

Sporazum o trgovini uslugama (GATS) zasniva se na tri elementa:

- prvi je serija osnovnih obaveza u vezi sa trgovinom uslugama koje će se primenjivati na sve članice STO-a;

⁶¹ Petrović, N., *Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje*, Visoka poslovna škola strukovnih studija Čačak, 2010., strana 22.

⁶² Stakić, B., *Međunarodne finansije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., strana 118.

- drugi su nacionalne liste koncesija koje sadrže obaveze koje će biti predmet kontinuiranog procesa liberalizacije;

-treći čine aneksi koji se odnose na specifičnosti liberalizacije pojedinih sektora usluga.

Prvi deo Sporazuma o trgovini uslugama reguliše obuhvat njegove primene konkretno, usluge koje se pružaju sa teritorije jedne zemlje na teritoriji druge zemlje; usluge koje se pružaju na teritoriji jedne zemlje korisnicima iz neke druge zemlje (npr. u **turizmu**); usluge koje se obezbeđuju putem komercijalnog prisustva privrednih subjekata jedne zemlje na teritoriji neke druge zemlje (npr. u **bankarstvu, osiguranju, itd.**), i usluge koje pružaju fizička lica, državljani jedne zemlje, na teritoriji neke druge zemlje (npr. građevinski projekti i konsalting).

Drugi deo Sporazuma reguliše opšte obaveze i discipline zemalja.

Obaveza transparentnosti obuhvata publikovanje svih relevantnih zakona i propisa. Sporazum sadrži i odredbe o zahtevima za priznavanje npr. školskih kvalifikacija, u cilju obezbeđenja dobijanja ovlašćenja, dozvola ili sertifikata u relevantnim oblastima pružanja usluga, i u tom smislu Sporazum podstiče priznavanje kroz harmonizaciju i putem međunarodno dogovorenih kriterijuma.

Od članica WTO-a se zahteva da obezbede da monopoli i ekskluzivni pružaoci usluga svojim ponašanjem ne narušavaju konkurenciju, a restriktivna poslovna praksa bi trebalo da bude predmet konsultacija između članica, sa ciljem njene eliminacije.

Sporazumom se predviđa obaveza članica WTO-a da ne uvode restrikcije na međunarodne transfere i plaćanja povodom tekućih transakcija, koje se obavljaju u vezi sa obavezama po osnovu Sporazuma.

Sporazumom se, analogno relevantnim odredbama GATT-a, predviđa mogućnost postojanja opštih izuzeća od obaveza po osnovu Sporazuma, kao i izuzeća radi zaštite bezbednosti zemlje.

Treći deo Sporazuma obuhvata obaveze o pristupu tržištu i nacionalnom tretmanu.

Četvrti deo Sporazuma obezbeđuje osnovu za progresivnu liberalizaciju u oblasti usluga, putem sukcesivnih rundi pregovora o trgovini usluga u kojima će se dalje liberalizovati uslovi utvrđeni u nacionalnim listama koncesija.

Peti deo Sporazuma sadrži institucionalne odredbe, uključujući konsultacije i rešavanje sporova, kao i uspostavljanje Saveta za usluge, čije su nadležnosti određene posebnom Ministarskom odlukom.⁶³

Posebna pitanja ovog Sporazuma su regulisana **aneksima**, i njih ima osam:

– **Aneks o izuzecima od primene klauzule najpovlašćenije nacije** svih onih

⁶³ Stakić, B., *Međunarodne finansije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., strana 118.-119.

sporazuma koji se ne mogu podvrgnuti njenoj primeni.

- **Aneks o kretanju fizičkih lica** koja pružaju usluge na osnovu Sporazuma, predviđa da članice WTO-a mogu da pregovaraju o specifičnim obavezama koje će se primenjivati na lica koja pružaju usluge po Sporazumu.
- **Aneks o finansijskim uslugama (bankarstvo i osiguranje)** reguliše pravo članica WTO-a da mogu da preduzimaju tzv. prudencijalne mere, radi zaštite investitora, štednih uloga, imalaca polisa, kao i radi obezbeđenja integriteta i stabilnosti finansijskog sistema. Postoji i tzv. drugi aneks o finansijskim uslugama kojim se, nezavisno od liste izuzeća od primene klauzule najpovlašćenije nacije, posebno za finansijske usluge omogućava zemljama da dostave listu izuzeća odnosno listu mera nekonzistentnih sa članom II Sporazuma. Takođe, članica WTO-a može, 4 meseca nakon stupanja na snagu Sporazuma o osnivanju WTO-a, da u roku od 60 dana, izmeni ili povuče koncesije koje je ponudila za finansijske usluge u svojoj listi koncesija.
- **Aneks o telekomunikacionim uslugama** odnosi se na mere koje pogađaju pristup javnim telekomunikacionim mrežama, njihovoj upotrebi i njihovim uslugama i drugi.

Finalnim aktom obuhvaćena su, kao relevantna za buduće funkcionisanje Sporazuma o trgovini uslugama, još i sledeća dokumenta:

- **Odluka o institucionalnom organizovanju Opšteg sporazuma o trgovini uslugama (GATS)** kojom se određuje pravo Saveta o uslugama da formira sektorske komitete za svaki sektor usluga koji je obuhvaćen sporazumom. Istom odlukom već je formiran Komitet za finansijske usluge u okviru kojeg će se nastaviti pregovori o ovoj vrsti usluga.
- **Odluka o pregovorima o baznim telekomunikacionim uslugama** kojom se osniva Pregovaračka grupa za pregovore o baznim telekomunikacionim uslugama u kojoj će se nastaviti pregovori o ovom sektoru usluga, sa ciljem da se izbegne njihovo a priori isključenje iz obuhvata GATS-a . . .
- **Odluka o profesionalnim uslugama** kojom se osniva Radna grupa za profesionalne usluge. Mandat grupe je da se ispita i hitno podnese izveštaj, sa preporukama o disciplinama koje je potrebno primeniti kako bi se obezbedilo da mere kojima se regulišu priznavanje školskih kvalifikacija i odgovarajuća procedura, tehnički standardi i izdavanje dozvola u oblasti profesionalnih usluga, ne predstavljaju nepotrebne barijere za trgovinu ovom vrstom usluga. Odlukom je prioritet dat računovodstvenim uslugama i dr.⁶⁴

⁶⁴ Barać, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivaniš, M., *Praktikum za bankarsko poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007., strana 10.-11.

STO sve usluge razvrstava u 12 grupa

1.Profesionalne usluge (pravne, **računovodstvene**, usluge oporezivanja, medicinske i stomatološke, veterinarske, arhitektske, inženjerske, kompjuterske, usluge vezane za nekretnosti, usluge lizinga, ostale poslovne usluge (usluge propagande, istraživanje tržišta, menadžerskog konsaltinga, tehničkog testiranja i analiza, naučni i tehnički konsalting);

2.Usluge komuniciranja, gde spadaju: poštanske usluge, kurirske usluge, telekomunikacione usluge (telefonske usluge, teleks usluge, usluge telegrama, elektronska pošta, zvučna pošta, pretraživanje baza podataka, elektronska razmena podataka, konverzije kodova i protokola, on-line informacije), audiovizuelne usluge (proizvodnja i distribucija igranih filmova i video traka, projekcija igranih filmova, usluge radija i televizije, snimanje zvuka);

3.Građevinske i ostale usluge u vezi sa građevinarstvom (građevinski radovi na zgradama, niskogradnja, instalacioni radovi i montaža, završni radovi na zgradama, itd.);

4.Distributivne usluge (komisijone, trgovina na malo, trgovina na veliko, franšizing, itd.);

5.Obrazovne usluge: Osnovno obrazovanje; Srednje obrazovanje; Više obrazovanje; Obrazovanje za odrasle; Ostale usluge obrazovanja;

6.Komunalne usluge;

7.Finansijske usluge (usluge osiguranja i reosiguranja, brokerske i agentske usluge, bankarske i druge finansijske usluge: depozitni poslovi, pozajmice svih vrsta, finansijski lizing, poslovi plaćanja i transfer novca, garancije i jemstva, trgovina za svoj račun ili za račun klijenta na berzi ili na slobodnom tržištu, učestvovanje u izdavanju svih vrsta hartija od vrednosti, brokerski novčani poslovi, upravljanje sredstvima kao što je gotovina, penzioni fondovi itd., usluge poravnjanja i prebijanje finansijskih potraživanja i dugovanja finansijskih sredstava, uključujući i hartije od vrednosti, savetodavne i druge pomoćne finansijske usluge, obezbeđenje i prenos finansijskih informacija i obrada finansijskih podataka, kao i softvera pružalaca finansijskih usluga);

8.Zdravstvene i socijalne usluge (bolničke usluge, socijalne usluge i ostale usluge).

9.Turizam i usluge vezane za putovanja (hoteli i restorani, uključujući i ugostiteljstvo, putničke agencije i usluge turoperatora, usluge turističkih vodiča i ostale usluge;

10.Usluge rekreacije, usluge vezane za sport i kulturu (usluge zabave, uključujući i pozorišta i cirkuse, usluge novinskih agencija, biblioteke, arhivi, muzeji i usluge vezane za kulturu, sport i rekreacija);

11.Saobraćajne usluge (usluge u pomorskom saobraćaju, unutrašnji vodeni transport, usluge vazdušnog saobraćaja, svemirski saobraćaj, železnički saobraćaj, drumski saobraćaj, cevni saobraćaj, pomoćne usluge u svim vidovima saobraćaja);

12.Ostale usluge koje nisu uključene na drugom mestu.

Međunarodna trgovina uslugama reguliše se uz primenu principa najpovlašćenije nacije, na pravu pristupa tržištu i nacionalnom tretmanu, s tim što se u sektorskim aneksima bliže uređuju režimi trgovanja za saobraćajne usluge, za finansijske usluge i telekomunikacije.

Kada je reč o domaćem zakonodavstvu ono je, po pitanju harmonizacije sa STO, donošenjem novog Zakona o spoljnotrgovinskom i Zakona o deviznom poslovanju, najvećim delom usaglašeno.

2. Usaglašenost sa standardima ISO

2.1. Osnivanje i uloga ISO

ISO (the International Organization for Standardization) je svetska federacija sastavljena od nacionalnih tela (ISO članica). Rad na pripremanju internacionalnih standarda odvija se u ISO tehničkim komitetima. Svaka ISO članica, kada je zainteresovana za predmet rada nekog od tehničkih komiteta, ima pravo da delegira svoje predstavnike u taj komitet. Internacionalne organizacije, vladine i nevladine, u vezi sa ISO, takođe učestvuju u radu.⁶⁵

ISO je mreža nacionalnih standarda koja uključuje 157 zemalja, čija je i Republika Srbija članica. U ISO mreži svaka zemlja ima jednog člana. Godine 1946. delegati iz 25 zemalja su se sastali u Londonu da bi stvorili novu internacionalnu organizaciju, čiji bi cilj bio olakšano međunarodno kordiniranje i unificiranost industrijskih standarda. Nova organizacija ISO je počela sa radom 23. februara 1947. godine sa sedištem Centralnog Sekretarijata ISO u Švajcarskoj, u Ženevi, odakle se vrši kordinacija sistema.

Osnovni zadaci su joj:

- izrada tipskih međunarodnih standarda važnijih industrijskih i poljoprivrednih proizvoda koji se daju kao preporuka zemljama članicama,
- ujednačavanje i približavanje standarda zemalja članica radi olakšavanja međunarodne razmene i efikasnije kontrole kvaliteta, i
- pružanje pomoći zemljama u razvoju.⁶⁶

Za akronim ISO je odlučeno zato što bi različite zemlje imale različite akronime, na Engleskom bi bio IOS – International Organization for Standardization, u Francuskoj OIN – Organisation internationale de normalisation. Odlučeno je da akronim bude ISO od

⁶⁵ Stakić, B., *Međunarodne finansije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., strana 121.

⁶⁶ Stakić, B., *Međunarodne finansijske institucije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, strana 265.

Grčkog „isos“, što znači jednako. Bez obzira na različite zemlje i različite jezike, skraćenica ove organizacije je uvek ISO.⁶⁷

Međunarodna organizacija za standardizaciju je razvila preko 17.000 međunarodnih standarda iz različitih oblasti, a oko 1.250 novih standarda se objavljuje svake godine.

Priprema standarda u Međunarodnoj organizaciji za standardizaciju se obavlja u tehničkim komitetima. Za finansijsku industriju je zadužen tehnički komitet ISO/TC 68, koji donosi standarde iz oblasti bankarstva, brokerskog poslovanja, osiguranja i uopšte finansija.

2.2. ISO standardi u bankarstvu i finansijama

Za aktivnosti bankarskog poslovanja, hartije od vrednosti i finansije uopšte, ISO/TC 68 je vodeće međunarodno telo za standarde u kome sarađuju eksperti iz finansijske industrije.

Rad ISO/TC 68 je organizovan kroz nekoliko potkomiteta i radnih grupa:

- WG za održavanje ISO 4271 – kodovi za valute i novac;
- WG za održavanje ISO 8908 – rečnik iz oblasti finansija;
- SC 2 – upravljanje sigurnošću i opšte bankarske operacije (izradio je familiju standard koja rešava pitanja utvrđivanja verodostojnosti-autentičnosti poruka i upravljanje i korišćenje kriptografije za bankarsku industriju, zatim standarde za digitalni potpis i biometriju, itd.);
- SC 4 – hartije od vrednosti i srodni finansijski instrumenti;
- SC 6 – finansijske usluge u poslovanju sa građanima (razmena poruka u poslovanju sa građanima - transakcije inicirane karticama. SC 6 je standardizovao „smart karticu“, format finansijskih podataka i sigurnost finansijskih transakcija zasnovanih na kartici. Počinje sa standardizacijom elektronskog novčanika i veoma je aktivan na standardizaciji zaštite PIN-om pri korišćenju EFTPOS.
- SC 7 – bankarske telekomunikacione poruke. Elektronske transakcije velikih vrednosti– transakcije između banaka i između banaka i korisnika, uključujući državne institucije su u žiži standardizacije SC 7. Svi ranije doneti standardi za dokumente i poruke putem teleksa doživljavaju svoju reviziju i dopunu standardima za elektronske poruke prema EDI353 standardima. Bitno je najaviti

⁶⁷ www.wikipedia.org (26.06.2014.)

novi standard koji se odnosi na međunarodna plaćanja – ISO 13616. Predmet novog standarda (ISO 13616)³⁵⁴ je IBAN – međunarodni broj bankarskog računa koji treba da ispuna zahteve za mašinsku čitljivost i validnost broja računa kupca, a koji ne zahteva veće promene postojećih sistema.

▪ IBAN se sastoji od:

- prva dva znaka koji predstavljaju kod zemlje u kojoj se račun održava;
- treći i četvrti znak su određeni za cifru za proveru vezanu za IBAN.

Ostali znaci (do 30) su broj nacionalnog bankarskog računa kao i sve potrebne informacije, npr. identifikacija banke.

Novi standard je zasnovan na formatima nacionalnih bankarskih brojeva računa koji su uključeni u jedinstven okvir i, pošto je projektovan uglavnom za elektronski prenos, IBAN je raspoloživ za razmenu raznim medijuma, kao i papirnih dokumenata.

No, i pored navedenog, sektor finansijskih usluga je visoko radno intenzivan, još uvek je veoma visoko učešće ljudskog faktora. Ovo, pored ostalog i zbog toga što je veoma širok asortiman bankarskih usluga, da bi se zadovoljile različite finansijske potrebe različitih kupaca u različitim regionima, a to zahteva veoma visok sistem kvaliteta, pouzdanost i brzinu na svim nivoima.⁶⁸

Nacrti internacionalnih standarda, koje usvoje tehnički komiteti, šalju se svim ISO članicama radi odobravanja, pre nego što ih Savet ISO prihvati kao međunarodne standarde. Standardi se usvajaju u saglasnosti sa ISO postupcima, po kojima standard mora glasanjem da odobri najmanje 75% članica.

ISO 9000 standardi su međunarodno priznati i širom sveta poznati **standardi o upravljanju i obezbeđenju kvaliteta**. Odmah nakon donošenja, 1987 g. postali su svetski model savremenih sistema kvaliteta. Do sada ih je usvojilo ili sa njima usaglasilo svoje nacionalne standarde 90 zemalja širom sveta:

- ISO 9000, ISO 9004
- ISO 9001, ISO 9002 i ISO 9003

Oni predstavljaju međunarodnu osnovu za razvoj jedne nove, savremene koncepcije “borbe za kvalitet”.

⁶⁸ Stakić, B., *Međunarodne finansijske institucije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, strana 266.-267.

2.3. Domaća standardizacija ISS

Uslovi i postupak osnivanja banke su utvrđeni Zakonom o bankama. Ovaj zakon se, međutim, ne upušta u organizacionu šemu banke, već navodi samo poslove kojima se banka može baviti i to kreditnim, depozitnim, deviznim, valutnim, menjačkim, poslovima sa hartijama od vrednosti itd. Proističe da se bankarska organizacija bliže opredeljuje svojim sopstvenim aktima, pri tom poštujući standarde i to **ISO 9000 za sve bankarske poslove** osim poslova sa **HOV za koje važi standard ISO 15000**.

U skladu sa ISO standardima svaka banka treba da po odgovarajućoj proceduri donese Pravilnik o radu, kojim uvodi ISO standarde, koji se po pravilu inovira na svakih pet godina.”⁶⁹

Republika Srbija je članica Međunarodne organizacije za standardizaciju (ISO). Veoma brzo nakon usvajanja u ISO-u, izgradila odgovarajuće analogne standarde sa oznakom **JUS ISO**.” Danas se posredstvom Instituta za standardizaciju Srbije – ISS, primenjuju standardi i ne zaostaje se za najrazvijenijim zemljama sveta u tome.⁷⁰

Institut za standardizaciju Srbije je vladina organizacija. Delatnost Instituta za standardizaciju Srbije, osim rada u razvijanju standarda, obuhvata i druge aktivnosti, koje se odnose na sertifikaciju, tehničku podršku i zahteve korisnika. Institut za standardizaciju Srbije može biti član svakog tehničkog komiteta, za čije područje rada imaju interesovanja organizacije iz naše zemlje. Institut za standardizaciju Srbije može ovlastiti organizacije iz naše zemlje da njihovi predstavnici rade kao eksperti u određenim tehničkim komitetima.

Cilj aktivnosti Instituta za standardizaciju Srbije je promocija standardizacija i kvaliteta u cilju poboljšanja i razvoja proizvoda i usluga u Srbiji. Odgovornosti Instituta za standardizaciju Srbije su regulisani Zakonom o standardizaciji koji je stupio na snagu 2006. godine

Od 1997. godine Institut za standardizaciju Srbije, u skladu sa važećim ovlašćenjima, nastavlja da se bavi sertifikacijom standarda. Saglasno Zakonu o standardizaciji koji se primenjuje od januara 2006. godine i Uredbi koja je doneta radi sprovođenja Zakona, uređuje se da Institut za standardizaciju Srbije bude pravni sledbenik Zavoda za standardizaciju.⁷¹

Prema Rešenju direktora instituta, u Republici Srbiji, standardi i srodni dokumenti koje donosi institut za standardizaciju označavaju se oznakom koja počinje skraćenicom **SRPS**, kao i oznake postojećih standarda i srodnih dokumenata označeni skraćenicom **JUS**

⁶⁹ Stakić, B., *Finansijski i devizni menadžment u turizmu*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008., strana 48.

⁷⁰ Barać, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivaniš, M., *Poslovno bankarstvo*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007., strana 86.

⁷¹ www.jus.org.ju (26.06.2014.)

(jugoslovenski standardi), odnosno **SCS** (srpskocrnogorski standardi), su zamenjeni skraćenicom **SRPS ISO** (srpski standardi).⁷²

SRPS je oznaka za standarde i srodne dokumente koje donosi Institut za standardizaciju Srbije, tačnije to je skraćunica kojom počinju oznake ovih dokumenata. Skraćunica SRPS predstavlja skup slova, koji čine prva tri slova reči “srpski” ili “srpska” i prvog slova reči “standard” ili “standardizacija”.

Srpski standardi uglavnom čine prevode standarda Međunarodne organizacije za standardizaciju – ISO. Međutim, osim prevedenih standarda sa engleskog na srpski jezik, izrađuju se i standardi koji su “čisto” srpski. U ovom slučaju donose se srpski standardi koji ne predstavljaju prevode standarda Međunarodne organizacije za standardizaciju, već se u skladu sa određenim pravilima izrađuju srpski standardi, koji se primenjuju samo na području naše države.

Predviđeno je da Institut za standardizaciju Srbije preuzima u nadležnost obavljanje svih delatnosti Zavoda, uključujući i poslove sertifikacije sistema menadžmenta. Izradom novih i izmenom postojećih podzakonskih akata, biće precizno regulisane sve delatnosti sertifikacije, pošto za to postoji zakonski osnov.

“Institut za standardizaciju Srbije je do sada objavio više od 200 srpskih standarda i srodnih dokumenata sa oznakom koja počinje skraćenicom SRPS.

3. Usaglašavanje sa pravilima MTK

3.1. Osnivanje i uloga MTK

Međunarodna trgovinska komora (International Chamber of Commerce-ICC) je nevladina međunarodna univerzalna organizacija, osnovana 1919. godine od strane poslovnih asocijacija i preduzeća iz Francuske, Italije, Velike Britanije, Danske i SAD, sa sedištem u Parizu. Njeno članstvo čine hiljade kompanija, privrednih udruženja, raznih drugih privrednih institucija i ustanova i poslovnih ljudi iz preko 130 zemalja.

Prema poslednjim statističkim podacima, MTK ima preko 7.300 članova iz više od 131 zemlje. Više od polovine zemalja ostvaruje svoje članstvo preko Nacionalnih odbora, a ostale zemlje preko direktnih članova.

Međunarodna trgovinska komora ima status savetodavnog organa Organizacije ujedinjenih nacija najviše kategorije ("A"). Članstvo u ovoj Komori se ostvaruje preko

⁷² www.wikipedia.org (26.06.2014.)

nacionalnih komiteta u koje, pored pojedinih preduzeća, mogu biti učlanjena razna privredna udruženja i komore i pojedini državni organi koji su zaduženi za privredu.⁷³

Osnovna delatnost Međunarodne trgovinske komore je razvoj međunarodne trgovine proizvoda, usluga, tehnologije i drugih znanja. Uz to, ona ulaže znatne napore za širenje direktnih stranih investicija, jačanje tržišne privrede i razvoj privatnih preduzeća, razvoj zemalja u razvoju i uspostavljanje i realizaciju integracionih procesa u svetskoj privredi.

Članstvo naše zemlje u MTK datira iz 1923. godine kada je Trgovačka komora iz Beograda primljena za redovnog člana, a 1927. godine je osnovan Nacionalni odbor MTK. Srbija danas ostvaruje saradnju sa MTK posredstvom **Nacionalnog komiteta pri Privrednoj komori Srbije**.

3.2. Organi upravljanja i ostala tela MTK

Najviši organi MTK su:

- **Svetski Savet** je najviši upravni organ MTK. Radom Saveta rukovodi predsednik MTK. Na preporuku Upravnog odbora, Savet usvaja program rada, osniva komisije i radna tela, odlučuje o organizacionim i finansijskim pitanjima, odobrava osnivanje nacionalnih odbora i grupa i prati njihove aktivnosti. Savet sačinjavaju članovi koje imenuju Nacionalni odbori, grupe i predstavnici direktnih članova, kao i rukovodstvo MTK koje se bira na dve godine.
- **Upravni odbor MTK** je odgovoran za sprovođenje politike MTK i vođenje finansijskih poslova, imenuje ga Savet na predlog predsednika.
- **Predsednik MTK** zauzima najviše hijerarhijsko mesto u organizaciji i u tom svojstvu, predstavlja MTK u odnosu na treće lice. Predsednik istovremeno predsedava Svetskom federacijom komora, Upravnim odborom, Svetskim Savetom i član je Odbora za finansije i Komisije za budžet.
- **Generalni sekretar** je na čelu Međunarodnog Sekretarijata i tesno sarađuje sa nacionalnim komitetima u vezi uspešne realizacije programa MTK. Generalni sekretar je imenovan od Saveta na inicijativu Predsednika, a po preporuci Upravnog odbora.

Politiku MTK, njena pravila i standarde pripremaju specijalizovana radna tela. Uobičajena procedura zahteva da predlozi prvo budu usvojeni od strane komisija ili specijalizovanih radnih grupa, zatim slede konsultacije sa nacionalnim komitetom a tek nakon toga odobravanje od strane Upravnog odbora, kako bi se smatrali zvaničnim i javnim mišljenjem MTK.

⁷³ Barać, S., Stakić, B., *Osnovi ekonomije*, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2006., strana 322.

Aktuelno postoji 16 komisija:

- Komisija za arbitražu
- Komisija za anti-korupciju
- Komisija za bankarsku tehniku i praksu
- Komisija za biodruštvo
- Komisija za poslovanje u društvu
- Komisija za komercijalnu praksu
- Komisija za konkurenciju
- Komisija za carinu i trgovačka pravila
- Komisija za elektronsko poslovanje i telekomunikacije
- Komisija za zaštitu sredine i energiju
- Komisija za finansijske usluge i osiguranje
- Komisija za intelektualnu svojinu
- Komisija za marketing i oglašavanje
- Komisija za poreze
- Komisija za trgovinsku i investicionu politiku
- Komisija za saobraćaj i logistiku.

Pri MTK se nalaze brojne važne **specijalizovane institucije i odbori**, a među njima su, sa stanovišta međunarodne trgovine posebno značajni:

- Odbor za multilateralne trgovinske pregovore,
- Institut MTK za međunarodno poslovno pravo i praksu,
- Komitet za ekonomske odnose Zapad-Istok,
- Međunarodni biro MTK za pomorstvo,
- Komitet za pitanja carina i trgovinsku regulativu,
- Ured za istraživanje zloupotreba i nedozvoljenog korišćenja robnih znakova,
- Tehnički centar MTK za ekspertize,
- Međunarodni biro trgovinskih komora, itd.

3.3. Najvažnija regulatorna akta MTK

Tela MTK su kreirala vrlo veliki broj normativnih modela i pravila međunarodnog trgovinskog prava. Bez obzira na to što su ovi modeli i pravila dispozitivnog karaktera, oni se široko primenjuju u svetu. Tako su, na primer, "Jednoobrazna pravila i običaji za međunarodne dokumentarne akreditive" prerasli u standarde za regulisanje međunarodnih odnosa aktera u međunarodnom poslovanju. Takođe su širom sveta prihvaćena Pravila za tumačenje termina u međunarodnoj trgovini, "INCOTERMS", koja su prvi put usvojena 1936. godine, a poslednji put revidirana 2010. godine)

U pogledu regulisanja plaćanja, naplata, garancija i drugih međunarodnih komercijalnih transakcija, MTK je u Parizu utvrdila veći broj jednoobraznih pravila, a najvažnija su⁷⁴:

- Jednoobrazna pravila i običaji za INKASO, 1933. godine;
- Jednoobrazna pravila za tumačenje trgovačkih termina – Incoterms, 1936.godine, (poslednje izmene 2010.godine – Publikacija MTK 715E- u primeni od 01.01.2011.godine);
- Jednoobrazna pravila i običaji za akreditive, 1958. godine, (poslednja revizija bila je 2007.godine-Publikacija MTK br.600 UCP, primenjuju se za svaki dokumentarni akreditiv od 01.07.2007. godine)
- Jednoobrazna pravila za ugovorne garancije - MTK je usvojila 1978. godine, u saradnji sa Komisijom UN za međunarodnu trgovinsku saradnju (UNCITRAL). (poslednja izmena-Publikacija 758E-Revizija 2010.) je usvojila izmene koje važe od 01.07. 2010. godine)

3.3.1. Jednobrazna pravila i običaji za inkaso

Pod dokumentarnim inkasom, ili tačnije, pod ugovorom o dokumentarnom inkasu podrazumeva se takav bankarski posao kod koga banka preuzima obavezu da po nalogu i za račun svog komitenta (prodavca, principal) naplati novčano potraživanja koje ovaj ima prema trećem licu (kupcu, trasatu) uz istovremenu predaju određenih dokumenata, dok se komitent (principal) obavezuje da za to plati banci proviziju i troškove koje je imala prilikom izvršenja dobijenog naloga i instrukcija.

Ugovor o dokumentarnom inkasu nije delo zakonodavca, već poslovne prakse i bankarske prakse. U uporednom pravu ovaj ugovor nije pravno regulisan, čak ni u specijalnim zakonima iz oblasti bankarstva i bankarskog prava. Zbog toga je **Međunarodna trgovinska komora sa sedištem u Parizu donela 1956. godine Jednoobrazna međunarodna pravila za dokumentarne naplate - inkaso**. Ova pravila su do sada više puta revidirana, od strane Komisije za bankarsku tehniku i praksu. Velika većina zemalja je prihvatila pomenuta pravila sa revizijama.

Poslovi dokumentarnog inkasa mogu se deliti na različite načine, zavisno od kriterijuma koji se uzima za njihovu podelu ili klasifikaciju. Najčešće se u bankarskoj praksi i pravnoj teoriji kao kriterijum uzima vrsta isprave pomoću koje se dokazuje postojanje

⁷⁴ Stakić, B., *Međunarodne finansijske institucije*, Univerzitet singidunum, Beograd, 2012., strana 277.

potraživanja koje se naplaćuje na ovakav način i tako imamo tzv. "čisti" inkaso i dokumentarni inkaso.

Pod čistim inkasom (nerobni inkaso) podrazumeva se naplata potraživanja izraženog u obliku hartije od vrednosti koja može biti, na primer, menica, obveznica, konosman, ček i sl., dok se pod dokumentarnim inkasom (robni inkaso) podrazumeva naplata hartija od vrednosti zajedno sa robnim dokumentima, kao i naplata robnih dokumenata bez hartija od vrednosti.

Pored toga, u međunarodnim plaćanjima, dokumentarni inkaso se deli na **loro i nostro**. Kod loro inkasa vrši se naplata stranih potraživanja u domaćoj zemlji od domaćeg dužnika, a takvu naplatu vrši domaća banka kao inkaso banka inostrane banke remitenta. Naprotiv, kod nostro inkasa se domaće potraživanje naplaćuje od strane dužnika preko domaće banke koja u tu svrhu najčešće koristi kupčevu banku u zemlji plaćanja.

U dokumentarnom inkasu učestvuju sledeća lica: principal, koji koristi svoju banku radi naplate potraživanja; dostavna banka - remitent, odnosno banka kojoj je principal poverio posao naplate potraživanja; i inkaso banka koja je dužna da trasatu prezentira dokumenta i da od njega traži naplatu novčanog potraživanja.

Predaja dokumenata uz istovremeno plaćanje predstavlja osnovni oblik ispunjenja obaveze iz dokumentarnog inkasa. Ovde inkaso banka predaje dokumenta trasatu i od njega naplaćuje novčano potraživanje u skladu sa nalogom za naplatu. Obično se **plaćanje vrši u roku od 24 časa po izvršenoj prezentaciji dokumentacije**, ali to ne znači da plaćanje ne bi moglo da se vrši posle isteka određenog broja dana od dana prezentacije dokumenata ili u određeni dan koji je fiksiran u dokumentima.

3.3.2. Jednoobrazna pravila za tumačenje trgovačkih termina

Incoterms su pravila Međunarodne trgovinske komore za korišćenje termina u unutrašnjoj i međunarodnoj trgovini. Pozivanje na pravilo Incoterms u kupoprodajnom ugovoru jasno definiše odgovarajuće obaveze ugovornih strana i smanjuje rizik nastajanja pravnih komplikacija. Incoterms pravila postoje od 1936. godine i revidiraju se na deset godina u skladu sa novim tendencijama u međunarodnoj trgovini i predstavljaju dio priznatog kanona kojim se definišu obaveze kupaca i prodavaca.

Najnovija verzija Incoterms 2010 stupila je na snagu 1. januara 2011. godine.

❖ Grupa E - upućivanje robe

- **EXW** - Ex Works (naziv mesta) - u mestu izrade

Prodavac svoju robu nudi iz svojih prostora. Kupac je odgovoran za sve troškove. Ova odredba stavlja najveću obavezu na kupca i minimalne odgovornosti za prodavca. Odredba

EXW najčešće se koristi prilikom formiranja inicijalne ponude, jer ne sadrži nikakve troškove prevoza. EXW znači da prodavac svoju robu nudi u svojim prostorima na dogovoreni dan isporuke. Kupac plaća sve troškove transporta i preuzima na sebe sve rizike tog transporta do konačnog odredišta.

❖ **Grupa F - prevoz neplaćen**

- **FCA** - Free Carrier (naziv mesta) - bez prevoza u mestu isporuke

Prodavac predaje robu, sa plaćenim troškovima za izvoz, u ruke prvom prevozniku (određenog od strane kupca) na dogovoreno mesto. Ova odredba pogodna je za sve vrste prevoza, uključujući i avionski, železnički, drumski, kao i brodski prevoz u kontejnerima. Ovo je ispravna odredba za upotrebu u brodskom prevozu kontejnerima, bilo da je reč o LCL (less than container load - isporuka manja od kontejnera) ili FCL (full container load - isporuka punog kontejnera)

- **FAS** - Free Alongside Ship (naziv luke) - bez prevoza uz brod u luci isporuke

Prodavac mora isporučiti robu u luku isporuke, uz brod. Prodavac mora spremati robu za izvoz (platiti troškove, obezbediti ispravnu dokumentaciju za izvoz i drugo). Ova odredba koristi se samo za pomorski transport, ali ne i za pomorski transport u kontejnerima.

- **FOB** - Free On Board (naziv luke) - bez prevoza natovarenog na brod u luci isporuke

Prodavac mora obezbediti utovar svoje robe u brod određen od strane kupca, u dogovorenoj luci. Prodavac takođe mora spremati robu za izvoz (platiti troškove, obezbediti ispravnu dokumentaciju za izvoz i drugo). Ova odredba koristi se samo za pomorski prevoz, ali ne i za pomorski transport u kontejnerima. Kupac prodavcu mora dati instrukcije o brodu, i luci u kojoj će kupac robu preuzeti.

❖ **Grupa C - prevoz plaćen**

- **CFR** ili **CNF** - Cost and Freight (naziv luke) - Troškovi prevoza plaćeni do luke odredišta

Prodavac mora platiti troškove isporuke robe u luku destinacije kupca. Rizik se prenosi na kupca onog momenta kad se roba istovari sa broda. Odnosi se samo na pomorski prevoz. Osiguranje nije uključeno. Svi troškovi osiguranja padaju na teret kupca.

- **CIF** - Cost, Insurance and Freight (naziv luke) - Troškovi prevoza i osiguranje plaćeni do luke odredišta

Potpuno isto kao i CFR odredba, s tim što troškovi osiguranja robe u prevozu padaju na teret prodavca. Važi isključivo za pomorski prevoz.

- **CPT** - Carriage Paid To (mesto isporuke) - Prevoz plaćen do mesta isporuke

Ovo je varijanta odredbe CFR vezana za sve ostale vrste prevoza osim pomorskog. Prodavac plaća sve troškove prevoza do odredišta, a rizik osiguranja pada na teret kupca.

- **CIP** - Carriage and Insurance Paid (mesto isporuke) - Prevoz i osiguranje plaćeni do mesta isporuke

Isto kao CPT, ali uključuje troškove osiguranja. Svi troškovi osiguranja padaju na teret prodavca.

❖ **Grupa D - prispeće robe**

- **DAT** - Delivered At Terminal (naziv terminala) - isporučeno i istovareno na terminalu bez troškova carine

Ova odredba koristi se kada prodavac isporučuje robu kupcu u naznačeni terminal, a prema ugovoru o prodaji. Pod terminalom se podrazumeva bilo koje natkriveno ili nenatkriveno mesto za istovar. Obaveza prodavca je i da istovari robu u naznačeni terminal. Sve ostale obaveze plaćanja uvoznih dadžbina su na strani kupca.

- **DAP** - Delivered At Place (naziv mesta odredišta) - isporučeno u mesto odredišta bez troškova carine

Ova odredba koristi se kada prodavac isporučuje robu kupcu u naznačeno mesto isporuke, a prema ugovoru o prodaji. Za robu nisu plaćane uvozne dadžbine niti je istovarena iz bilo kojeg oblika transportnog vozila u mestu isporuke. Kupac snosi troškove i rizik istovara, carine i eventualnih daljih troškova prevoza iza mesta isporuke.

- **DDP** - Delivery Duty Paid (naziv mesta odredišta) - Isporučeno sa plaćenim troškovima carine u mesto odredišta

Ova odredba znači da prodavac snosi sve troškove prevoza i rizika do mesta odredišta, plaća sve troškove carinjenja robe na mestu odredišta. Ovo je najpovoljnija odredba za kupca, jer u ovom slučaju kupac samo snosi troškove istovara u mestu odredišta. Troškovi istovara mogu pasti i na teret prodavca ukoliko je to eksplicitno navedeno u ugovoru o prodaji. Odredba se najčešće koristi u domaćem trgovanju, jer obuhvataju troškove svih poreza i PDV-a koje snosi prodavac.

3.3.3. Jednoobrazna pravila i običaji za akreditive

Dokumentarni akreditiv je najčešći i najsigurniji platni instrument u međunarodnoj trgovini. On, međutim, ne daje sigurnost da će roba koja je predmet kupovine biti baš ta koja je fakturisana i utovarena. Pošto banke posluju dokumentima a ne robom, kupac mora tačno da zna koja dokumenta da uslovi da bi isporuka odgovarala ugovorenoj robi. Svakom akreditivu treba da prethodi kupoprodajni ugovor između kupca i prodavca. U ugovoru mora da bude sadržana finansijska klauzula kojom se određuje da će plaćanje biti izvršeno putem dokumentarnog akreditiva.

Akreditiv bazira na ugovoru ali je odvojen od ugovora, čak i kada se poziva na njega. Zbog toga u finansijskoj klauzuli koja se odnosi na akreditiv kao instrument plaćanja, moraju tačno da budu navedeni svi detalji koji se odnose na akreditiv.

Za kupca je mnogo pogodnije plaćanje posle otpreme nego u momentu otpreme, a najnepogodnije je plaćanje unapred. Prodavcu najviše odgovara plaćanje unapred.

Dokumentarni akreditiv štiti interese kako prodavca tako i kupca i zato predstavlja jedinstven, univerzalno prihvaćen način plaćanja u međunarodnoj trgovini. Prodavac je siguran da će podnošenjem urednih otpremnih i robnih dokumenata navedenih u akreditivu, pod pretpostavkom da je ispunio sve uslove iz akreditiva, moći da naplati protivvrednost izvezeno robe, odnosno izvršene usluge, jer mu za plaćanje garantuje banka koja je otvorila i / ili konfirmirala akreditiv. Kupac je siguran da će plaćanje iz akreditiva biti izvršeno samo u slučaju ako prodavac, unutar predviđenih rokova podnese sva dokumenta koja su uslovljena akreditivom.

Dokumentarni akreditiv je uslovna obaveza banke da plati. U **Jednoobraznim pravilima za dokumentarne akreditive u članu 1. - Revizija 2007, Publikacija MTK br. 600 (UCP)** navodi se da su to "pravila koja se primenjuju na svaki dokumentarni akreditiv ("akreditiv") (uključujući, u meri u kojoj se mogu primeniti, svaki stendbaj akreditiv) kada je u tekstu akreditiva izričito naznačeno da akreditiv potpada pod ova pravila. Ona obavezuju sve strane učesnice i ukoliko u akreditivu nisu izričito modifikovana ili isključena." (UCP 600).

Imajući u vidu da Jednoobrazna pravila i običaji za dokumentarne akreditive (UCP) imaju dugu tradiciju u međunarodnoj bankarskoj i trgovinskoj praksi (od 1933. god.), mora se istaći da je ovoga puta pristup Reviziji bio izuzetno ozbiljno shvaćen i do sada u istoriji njihovog postojanja, ova revizija je bila "najbogatija" po broju komentara i broju nacionalnih komiteta koji su se aktivno uključili u proces trogodišnjih aktivnosti vezanih za utvrđivanje finalnog teksta Pravila.

Nova pravila su veoma moderna, čine praksu jednostavnijom, a jezik je daleko jasniji i razumljiviji, sadrže termine koji se lako razumeju. UCP 600 će povratiti akreditivima njihovo pravo mesto u međunarodnoj trgovini.

Međunarodna trgovinska komora u Parizu dala je uputstva. U skladu sa tim naš Nacionalni odbor je već štampao Publikaciju UCP 600 (uporedni tekst engleski – srpski).

Publikacija je na raspolaganju svim bankama, bankarima, osiguravajućim kućama, špediterima, prevoznicima u međunarodnom prometu, fakultetima, studentima i svima koji se na bilo koji način bave dokumentarnim akreditivom. Nijedan, pre svega bankar, prevoznik ne može uspešno obaviti svoj posao bez osnovnog alata "UCP 600".

Pravila UCP 600 su usvojena 24. oktobra, 2006. godine u Parizu jednoglasno (90 zemalja, 250 prisutnih) a u praksi se primenjuju od 01. jula, 2007.godine.

3.3.4. Jednobrazna parvila za ugovorne garancije

Bankarska garancija kao pravni instrument nije regulisana u uporednom pravu; izuzetak u tom je naše pravo posle donošenja Zakona o obligacionim odnosima (čl. 1083. do 1087.), i u pravima još nekoliko zemalja. U drugim pravnim sistemima na bankarsku garanciju se uglavnom primenjuju propisi kojima je regulisano jemstvo građanskog prava, asignacija i jednostrani pravni poslovi.

Zbog značaja bankarske garancije u poslovima međunarodne trgovine, Međunarodna trgovinska komora sa sedištem u Parizu donela je 20. juna 1978. **Jednoobrazna pravila za ugovorne garancije** čija je primena dobrovoljna. To znači da se u samoj garanciji mora navesti da garancija podleže Jednoobraznim pravilima za ugovorene garancije. Tada će se ova pravila primenjivati na sve učesnike u garancijskom poslu "ukoliko nije drukčije izričito navedeno u garanciji ili bilo kom njenom amandmanu". Takođe, ako je neka od odredaba Jednoobraznih pravila za ugovorne garancije u "suprotnosti sa odredbama zakona koji se primenjuje na garanciju koju strane ne mogu da izmene, odredbe tog zakona imaju prednost". Inkorporacije URDG pokazuje da su se strane sporazumele da oslobode korisnika (ili garanta u slučaju kontra-garancije) od ponavljanja svog zahteva ponovnim podnošenjem poziva za plaćanje.

Od 1.jula 2010.godine stupila su na snagu nova **Jednoobrazna pravila za garancije na poziv URDG 758**, usvojena 3. decembra 2009. godine od strane Izvršnog odbora Međunarodne trgovinske komore u Parizu, a koja će zameniti dosadašnja pravila URDG 458.

Naše banke se u potpunosti pridržavaju svih pomenutih pravila MTK, a bankarska garancija, kao sredstvo plaćanja i obezbeđenja plaćanja koje se najčešće koristi u praksi, biće detaljnije opisano u narednom delu ovog rada.

Treći deo

BANKARSKA GARANCIJA

1. Pojam i pravno regulisanje bankarskih garancija

Istorijski posmatrano, bankarska garancija nastala je još pre više od sto godina, ali je dobila svoj pun značaj posle Drugog svetskog rata.⁷⁵ Potiče od francuske ili staronemačke reči, a mogla bi se prevesti kao jemstvo, sigurnost, obezbeđenje, obećanje zaštite, preuzimanje odgovornosti.

Bankarska garancija predstavlja sredstvo obezbeđenja potraživanja koje se, zbog svoje prilagođenosti potrebama poslovnog prometa, često koristi u poslovnoj praksi. Prednost bankarske garancije je u brznoj i efikasnijoj realizaciji s obzirom da u slučaju neizvršenja obaveze od strane dužnika, poverilac, po pravilu, ne mora pokretati sudski spor radi namirenja svog potraživanja.

Bankarska garancija predstavlja pismenu ispravu kojom se banka obavezuje prema primaocu garancije da će mu, za slučaj da mu treće lice ne ispuni obavezu o dospelosti, izmiriti obavezu, ako budu ispunjeni uslovi navedeni u garanciji. Suštinski, bankarska garancija nastaje u vezi sa nekim drugim pravnim poslom, na primer ugovorom o kupoprodaji robe, ugovorom o zakupu ili bilo kojim drugim ugovorom sa odloženim rokom plaćanja.

U pravnoj teoriji i poslovnoj praksi izrazu bankarska garancija se pridaju različita značenja. Najčešće se bankarska garancija izjednačava sa jemstvom građanskog prava, iako postoje značajne razlike među njima. U uporednim pravima donedavno garancija nije imala oformljeno značenje u nekim pravnim sistemima kao što su nemačko, francusko, anglo-saksonsko. Kod nas do donošenja Zakona o oblogacionim odnosima, takođe, nije bilo izdiferencirano značenje bankarske garancije. Naime, pod terminom bankarska garancija su se podrazumevali različiti oblici obezbeđenja, kao što su aval, akcept, zalaganje, itd. Prema članu 1083. Zakona o obligacionim odnosima bankarskom garancijom se banka obavezuje prema primaocu (korisniku) da će mu za slučaj da mu treće lice ne ispuni obavezu o dospelosti izmiriti obavezu ako budu ispunjeni uslovi navedeni u garanciji.⁷⁶

Iz svega navedenom proizilazi da u garancijskom poslu učestvuju najmanje tri lica: poverilac, dužnik i banka garant, između kojih postoje tri zasebna pravna odnosa, kao i da je banka garant dužna da isplati garantni iznos poveriocu ukoliko dužnik ne ispuni svoje obaveze iz osnovnog ugovora u roku dospeća.

⁷⁵ Pavićević, B., Stakić, B., *Instrumenti plaćanja i obezbeđenja plaćanja u međunarodnom prometu*, Hartije od vrednosti u međunarodnom prometu, Dečije novine, 1989., strana 74.

⁷⁶ Unković, M., Stakić, B., *Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009., strana 252.

Zbog značaja bankarske garancije u poslovima međunarodne trgovine, Međunarodna trgovinska komora u Parizu usvojila je Jednobrazna pravila za ugovorne garancije (MTK Publikacija 1978.) čija je primena dobrovoljna.

Jednobrazna pravila za ugovorne garancije - MTK (Publikacija 758E-Revizija 2010.) je usvojila izmene koje važe od 1. jula 2010. godine. Pravila su doneta u saradnji sa Komisijom UN za međunarodnu trgovinsku saradnju (UNCITRAL). Ova pravila se zasnivaju na pravičnoj ravnoteži između ugovornih strana poštujući komercijalnu svrhu garancija. U čl. 1. ovih pravila predviđeno je da se „Ova pravila primenjuju na svaku garanciju na poziv ili kontra-garanciju u kojoj se izričito navodi da se na nju primenjuju. Ona obavezuje sve strane učesnice garancije na poziv ili kontra-garancije, osim ako ih garancija ili kontra-garancija ne izmeni ili isključi.”⁷⁷

Od 1. jula 2010. godine stupila su na snagu nova Jednobrazna pravila za garancije na poziv (MTK Publikacija URDG 758) koje je, takođe, usvojila Međunarodna trgovinska komora u Parizu, a koja su zamenila dosadašnja pravila URDG 458. Nova, savremenija i fleksibilnija pravila, sadrže i različite modele obrazaca garancija i kontragarancija kao i set fakultativno primenljivih klauzula u poslovnim aranžmanima. Pravila će se primenjivati u svim sektorima trgovine, industrije, građevinarstva, tržišta kapitala, komercijalnog kreditiranja, korporativnog restrukturiranja i strukturnog finansiranja.

Cilj je da URDG 758 postanu novi svetski standard za garancije na prvi poziv. Loše stipulisana garancija je loša za sve strane učesnice. Eliminirani su nedokumentarni uslovi, a korisnik je više zaštićen jer kad uloži zahtev za plaćanje koji je usklađen sa uslovima navedenim u garanciji, nije potrebna saglasnost nalogodavca već se ovaj samo obaveštava da je uloženi zahtev i banka garant postupaju u skladu sa garancijskim uslovima.

Treba istaći da su nova Pravila jasnija, preciznija i sveobuhvatnija. Umesto 28, sada imamo 35 članova. Jasno je definisan prenos garancije, aviziranje garancije, usklađen zahtev za plaćanje, date su definicije svih značajnih pojmova u garancijskom poslovanju i tumačenje određenih termina.

Tražen je način za bolji tretman korisnika garancije ali i da se zaštiti garant i kontragarant od konsekvenci suspenzije plaćanja, produženja i izvršenja plaćanja u skladu sa preuzetom obavezom, kao što diktira novi član 26 koji obezbeđuje pravi tretman u svim situacijama sa kojima bi se neko suočio u slučaju više sile.

U ovom članu „viša sila“ znači: božja volja, pobune, građanski nemiri, ratovi, dejstva terorizma ili bilo koji drugi uzroci van kontrole garanta ili kontragaranta koji prekidaju njegovo poslovanje koje se odnosi na vrstu poslova koji podpadaju pod ova pravila.⁷⁸

⁷⁷ Stakić, B., *Međunarodne finansijske institucije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012., strana 277.

⁷⁸ Član 26., *Jednobrazna pravila MTK za garancije na poziv*, Revizija 2010 – URDG 758

2. Vrste bankarskih garancija

Bankarske garancije mogu da se razvrstavaju prema različitim kriterijumima tako da se na bazi tih kriterijuma dobijaju odgovarajuće vrste garancije koje, opet, mogu da se dalje klasifikuju, odnosno dele. U bankarskoj praksi se kao kriterijumi za podelu garancije najčešće uzimaju:

- vrsta ugovora ili drugog pravnog posla čije se izvršenje obezbeđuje garancijom
- uslov koji mora da bude ispunjen da bi se isplatio garantni iznos
- odnos bankarske organizacije prema osnovnom poslu⁷⁹

U pogledu vrsta bankarske garancije, u domaćoj poslovnoj praksi najpoznatije su:

- Licitaciona garancija
- Garancija za dobro izvršenje posla
- Garancija za vraćanje avansa
- Uslovna garancija
- Bezuslovna garancija
- Akcesorna garancija

Licitaciona garancija kojom se pokrivaju sve štete do visine garantnog iznosa koje bi investitor imao za slučaj da učesnik u licitaciji čija je ponuda prihvaćena kao najpovoljnija, ne zaključi ugovor ili ne pribavi bankarsku garanciju za dobro izvršenje posla;

Garancija za dobro izvršenje posla kojom se banka obavezuje korisniku da će isplatiti određeni novčani iznos ako dužnik iz osnovnog posla ne ispuni ili neuredno ispuni svju ugovornu obavezu;

Garancija za vraćanje avansa kojom se banka obavezuje da će korisniku garancije isplatiti garantnu sumu za slučaj da njegov dužnik iz osnovnog posla ne ispuni svoje ugovorne obaveze za koje je on dao avans ili ne vrati avans na drugi način;

Uslovna garancija kod koje korisnik, da bi realizovao svoja prava iz garancije, mora prethodno da dokaže da je ispunio svoje obaveze iz osnovnog ugovora i da dužnik iz osnovnog ugovora nije ispunio obavezu

Bezuslovna garancija gde korisnik garancije ostvaruje prava iz garancije podnošenjem banci o roku važenja garancije zahteva za isplatu, sa izjavom da dužnik iz osnovnog ugovora nije o roku ispunio svoje obaveze;

⁷⁹ Barać, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivaniš, M., *Praktikum za bankarsko poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007., strana 379.

Akcesorna garancija kod koje banka koja je dala garanciju može prema korisniku garancije da istakne sve prigovore iz osnovnog ugovora koje bi mogao istaći nalogodavac kao dužnik, kao i prigovore koji proizističu iz pravnog odnosa koji je zasnovan između banke garanta i korisnika garancije u momentu kad je data garancija i preuzeta garancijska obaveza.

Posebnu vrstu bankarskih garancija predstavlja bankarska garancija sa klauzulom „**bez prigovora**“, „**na prvi poziv**“, ili slične sadržine. Ova vrsta bankarskih garancija lišava banku prava isticanja prigovora kao dužnik prema svom poveriocu, koji je u ovom slučaju korisnik bankarske garancije. Ova vrsta bankarske garancije je prvenstveno sredstvo plaćanja, a ne garancija u punom smislu te reči. Ovakve bankarske garancije se pojavljuju u spoljnotrgovinskoj razmeni u cilju zaštite interesa poverilaca, koji bi mogli biti ozbiljno ugroženi pokretanjem sudskih arbitražnih sporova.⁸⁰

3. Bitni elementi bankarske garancije

Forma i sadržaj garancije nisu strogo propisani kao kod drugih instrumenata kojima se osigurava bankarska obaveza. Po pravilu, bankarske garancije se izdaju u pisanoj formi i sve što nije pisano izraženo u samoj garanciji ne obavezuje banku.

U bitne elemente bankarske garancije spadaju:

- naziv (firma) i sedište davaoca garancije
- naziv (firma) i sedište primaoca garancije
- navođenje podataka o osnovnom poslu
- novčani iznos na koji garancija glasi
- datum i mesto izdavanja garancije
- rok važenja garancije
- potpis ovlašćenog lica i forma bankarske garancije⁸¹

Naziv i sedište davaoca garancije mora stajati na garanciji jer je reč o nalogodavcu koji predaje bancizahtev za izradu bankarske garancije.

Naziv i sedište korisnika garancije je, takođe, neophodan element da bi korisnik mogao da zahteva isplatu garantnog iznosa.

Ukoliko **naziv banke garanta i njena adresane** bi bili naznačeni ne bi moglo da se utvrdi koja je banka izdala garanciju i tako preuzela garancijsku obavezu prema korisniku

⁸⁰ Jerinić, D., Štefanides V., *Finansijski menadžment*, Cekom books, Novi Sad, 2010.

⁸¹ Barać, S., Hadžić, M., Stakić B., Ivaniš, M., *Poslovno bankarstvo*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2005.

garancije. Značaj podataka banke je i taj što se sadržaj garancije unosi na jeziku sedišta banke garanta i što se prema mestu sedišta najčešće određuje merodavno pravo koje će se primeniti na garanciju u slučaju vođenja sudskog ili arbitražnog postupka, kao i forma, sadržina i sami uslovi garancije.

Kod ***naznačenja posla*** čije se ispunjenje obezbeđuje bankarskom garancijom najčešće se unose podaci o samom predmetu ugovora, roku ispunjenja, ceni ili naknadi za isporučenu robu ili izvršene usluge.

S obzirom da je obaveza iz bankarske garancije u svojoj suštini novčana obaveza ***novčani iznos*** na koji glasi garancija mora biti u tačno određenom fiksnom iznosu.

Rok važenja bankarske garancije je određeni protok vremena u okviru koga korisnik garancije ima pravo da zahteva isplatu novčanog iznosa na koji garancija glasi, a banka garant u obavezi da tu isplatu izvrši.

Mesto izdavanja bankarske garancije jeste mesto u kome se nalazi sedište banke ili filijale banke koja je izdala garanciju.

Datum izdavanja bankarske garancije je datum od koga je banka garant u obavezi prema korisniku garancije.

Potpis banke garanta važan je za punovažnost garancijske obaveze. U praksi garanciju obično potpisuje ovlašćeno lice banke i dužno je da stavi svoje puno ime i prezime i pečat banke koja je izdala garanciju.

4. Procedura izdavanja bankarske garancije

Procedura za izdavanje bankarske garancije se sastoji iz:

1. Podnošenje zahteva
2. Obrada zahteva
3. Donošenje odluke
4. Zaključenje ugovora o izdavanju bankarske garancije

U praksi je uobičajeno da preduzeće (kupac, zakupac i sl.) podnosi ***zahtev za izdavanje bankarske garancije*** svojoj poslovnoj banci. Zahtev se podnosi na propisanom obrascu koji se razlikuje od banke do banke, ali mora da sadrži neophodne elemente kao što su: tačan naziv i adresa kupca, tačan naziv i adresa primaoca tj korisnika garancije, predmet posla, rokovi izvršenja, vrsta garantne obaveze, iznos i vrsta valute i drugo. Uz

zahtev se obično predaje i prateća dokumentacija u vidu fakture ili ugovora o kupoprodaji robe, usluga ili ugovor o zakupu, kao i bilans stanja i bilans uspeha preduzeća.

Na osnovu primljene dokumentacije banka detaljno **analizira kreditnu sposobnost nalagodavca**. Prvenstveno se radi analiza finansijskih izveštaja, ali se sagledava i celokupna konstrukcija posla, uslovi i rokovi plaćanja, da li je sve usklađeno sa pozitivnim propisima zemlje nalagodavca ili Jednobražnim pravilima, predhodna iskustva sa učesnicima u poslu i druge činjenice od značaja za realizaciju ugovora. Sa posebnom pažnjom se vrši analiza rizika jer je uvek potencijalni platilac garancije sama banka.

Ukoliko se utvrdi da postoji povećan rizik, banka može zahtevati pokriće za deo ili celokupan iznos bankarske garancije ili pak može odbiti zahtev nalagodavca. Ukoliko je **odluka pozitivna** banka sastavlja ugovor na osnovu izdate bankarske garancije koji potpisuju banka i nalagodavac gde se preciznije definišu odnosi između banke i nalagodavca.

Potpisivanjem ugovora o izdavanju bankarske garancije nalagodavac dobija bankarsku garanciju koju može dostaviti korisniku garancije radi realizacije daljeg posla tj ugovora sa njim.

5. Bankarska garancija u praksi na primeru Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ)

Privreda Republike Srbije u 2012. godini zabeležila je recesiju, a realni pad bruto društvenog proizvoda (BDP) na godišnjem nivou iznosio je 1,7%. Paket mera fiskalne konsolidacije koji je usvojen u jesen 2012. godine doveo je do izvesne stabilizacije javnih finansija, ali uprkos tim merama budžetski deficit u 2012. godini porastao je na 6,4% BDP, a javni dug sektora države na 61% BDP.

U prvoj polovini 2013. godine makroekonomska situacija je i dalje bila teška. Mere fiskalne konsolidacije nisu dale očekivani rezultat, tako da je naplata prihoda bila niža od očekivane. S obzirom na neodrživost ovakve fiskalne pozicije izvršeno je prilagođavanje i na rashodnoj strani, što je implementirano u rebalansu budžeta za 2013. godinu kojim su predviđene uštede na rashodnoj strani od oko 1% BDP neto. Uštede su u najvećoj meri napravljene kod kapitalnih rashoda i subvencija. Osim toga, izmenom stopa poreza na zarade i doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje smanjene su potrebe za dotacijama fondu penzijskog i invalidskog osiguranja (PIO) iz budžeta, što je omogućilo dodatnu uštedu od oko 12 milijardi dinara. Ovim izmenama smanjena je stopa poreza na zarade sa 12% na 10%, a povećana stopa doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje sa 22% na 24%.

Ključni rezultat ekonomske politike u proteklom periodu 2013. godine je oporavak srpske privrede vođen rastom industrijske i poljoprivredne proizvodnje i rastom neto izvoza. U prvih šest meseci 2013. godine privreda je ostvarila, nakon recesije u 2012. godini, realni međugodišnji rast BDP od 1,4%, i to u uslovima pogoršanih ekonomskih izgleda evro zone i regiona kao ključnih spoljnotrgovinskih partnera Republike Srbije. U drugom kvartalu 2013. godine usporen je rast privredne aktivnosti u odnosu na prvi kvartal pod uticajem usporavanja i pada kreditne aktivnosti zbog ograničene tražnje za kreditima i snižene ponude kredita, kao i prestanka subvencionisanog kreditiranja privrede u martu sa iscrpljivanjem budžetskih sredstava za te namene.

U drugom kvartalu 2013. godine svi agregati upotrebe BDP, osim izvoza robe i usluga, realno su bili manji u odnosu na isti period 2012. godine. Porastu izvoza najviše je doprineo izvoz drumskih vozila, električnih mašina i aparata, obojenih metala, proizvoda od metala i povrća i voća, što čini 35,8% ukupnog izvoza.⁸²

Glavni izazov fiskalne i opšte makroekonomske politike u 2014. godini i kasnije biće preoblikovanje javnih finansija tako da bude moguće zaustaviti budžetski deficit i održati zemlju izvan krize javnog duga, s jedne strane, i podržati izvozno orijentisan rast i na njemu zasnovano novo zapošljavanje, s druge strane.

Vlada je početkom oktobra 2013. godine usvojila paket mera za stabilizaciju javnih finansija i oporavak privrede.

Za jačanje privrede potrebna je konsolidacija javnih finansija i sprovođenje fiskalne politike koja je bazirana na principu odgovornog fiskalnog upravljanja i fiskalnim pravilima koja jačaju fiskalnu disciplinu, poboljšavaju fiskalnu koordinaciju između različitih nivoa vlasti, smanjuju fiskalne rizike i obezbeđuju dugoročnu fiskalnu održivost.

U naredne tri fiskalne godine predviđeno je sprovođenje mera fiskalne konsolidacije koje obezbeđuju smanjenje fiskalnog deficita i posledično javnog duga.

U cilju otklanjanja neposredne opasnosti od krize javnog duga i stvaranja pretpostavki za zaustavljanje njegovog daljeg rasta predviđen je paket mera za stabilizaciju javnih finansija i oporavak privrede i to:

- smanjenje mase zarada u javnom sektoru;
- povećanje prihoda - kroz povećanje PDV-a sa 8% na 10%, i sistemsku borbu protiv sive ekonomije i dr.;
- smanjenje subvencija javnim preduzećima;
- uštede na robama i uslugama;
- korišćenje jeftinijih kredita;
- promena poslovnog ambijenta - izmena propisa o radu u cilju povećanja fleksibilnosti tržišta rada, pojednostavljenje procesa izdavanja građevinskih dozvola i drugih ključnih procesa za poslovanje.

⁸² Izvor: Ministarstvo finansija Republike Srbije

Takođe su predviđene strukturne reforme: sistema socijalne zaštite, državne uprave, penzionog sistema, poreskog sistema i reforme zdravstva, školstva i nauke.

Reforma propisa koji regulišu tržište rada i institucije tržišta rada predstavljaće važan element strukturnih reformi, sa osnovnim ciljem da se podstakne otvaranje radnih mesta u privatnom sektoru uz zadržavanje neophodne ravnoteže između interesa poslodavaca i zaposlenih.

Jedan od osnovnih ciljeva svih strukturnih reformi je povećanje stope zaposlenosti. S tim u vezi, u narednom periodu biće izvršena reforma institucionalnog okvira za funkcionisanje tržišta rada tako da se poveća njegova fleksibilnost i zapošljavanje radnika učini jeftinijim i manje rizičnim za poslodavca.

Finansiranje aktivne politike zapošljavanja obavlja se iz sredstava budžeta Republike Srbije, budžeta teritorijalne autonomije i budžeta jedinica lokalnih samouprava, sredstava donacija, kredita, kao i iz sredstava doprinosa za slučaj nezaposlenosti i drugih izvora.

Za realizaciju planiranih programa i mera aktivne politike zapošljavanja u 2014. godini potrebno je obezbediti 2.600.000.000,00 dinara u budžetu Republike Srbije za 2014. godinu.⁸³

Dodatna sredstva obezbediće se iz budžeta teritorijalne autonomije i jedinica lokalnih samouprava za učešće u realizaciji lokalnih i regionalnih akcionih planova zapošljavanja, kao i direktnog granta NSZ za sprovođenje mera aktivne politike zapošljavanja iz IPA 2012. Programi i mere aktivne politike zapošljavanja koji će se u cilju povećanja zaposlenosti i smanjenja nezaposlenosti u 2014. godini realizovati Nacionalna služba za zapošljavanje, između ostalih su i:

❖ ***Subvencije poslodavcima za otvaranje novih radnih mesta***

Poslodavci koji pripadaju privatnom sektoru i koji zapošljavaju nezaposlene na novootvorenim radnim mestima mogu ostvariti pravo na subvenciju za otvaranje novih radnih mesta. Subvencija se isplaćuje u jednokratnom iznosu, radi zapošljavanja do 50 nezaposlenih lica koja su prijavljena na evidenciju NSZ. Izuzetno, subvencija se može odobriti za zapošljavanje preko 50 nezaposlenih lica radi ujednačavanja regionalnog razvoja, uklanjanja dispariteta na tržištu rada i većeg stepena zapošljavanja u okviru grinfild i braunfild investicija.

Bliži uslovi i kriterijumi za dodeu subvencije utvrđeni su Javnim pozivom poslodavcima.

S obzirom da Javni poziv za 2014. godinu još uvek nije raspisan, u prilogu je tekst Javnog poziva iz 2013. godine.

⁸³ Izvor NSZ: Podaci iz Nacionalnog akcionog plana zapošljavanja za 2014. godinu

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
Министарство рада, запошљавања
и социјалне политике

Република Србија
НАЦИОНАЛНА СЛУЖБА ЗА ЗАПОШЉАВАЊЕ

На основу члана 43. став 1. тачка 3. Закона о запошљавању и осигурању за случај незапослености („Сл. гласник РС“, бр. 36/09 и 88/10), члана 11. став 1. тачка 3. Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом („Сл. гласник РС“, бр. 36/09) и члана 41. Правилника о начину и критеријумима за спровођење мера активне политике запошљавања („Сл. гласник РС“, бр. 12/12 и 20/13)

НАЦИОНАЛНА СЛУЖБА ЗА ЗАПОШЉАВАЊЕ

Расписује

ЈАВНИ ПОЗИВ ПОСЛОДАВЦИМА ЗА ДОДЕЛУ СУБВЕНЦИЈЕ ЗА ОТВАРАЊЕ НОВИХ РАДНИХ МЕСТА У 2013. ГОДИНИ

І ОСНОВНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ

Субвенција за отварање нових радних места одобрава се послодавцима ради запошљавања незапослених лица која се воде на евиденцији Националне службе за запошљавање (у даљем тексту: Национална служба).

Субвенција се одобрава у једнократном износу, послодавцима који запошљавају до 50 незапослених лица, односно до 19 незапослених лица, када послодавац запошљава особе са инвалидитетом.

Изузетно, послодавац може остварити право на субвенцију за отварање нових радних места за запошљавање преко 50 незапослених лица, ради уједначавања регионалног развоја, уклањања диспаритета на тржишту рада и већег степена запошљавања, у оквиру гринфилд (greenfield) и браунфилд (brownfield) инвестиција.

Висина субвенције зависи од развијености општине у којој је седиште послодавца или у којој послодавац има регистровану организациону јединицу, као и од броја лица која се запошљавају, и то:

- 100.000,00 динара по лицу у првој и другој групи општина;
- 200.000,00 динара по лицу у трећој групи општина;
- 300.000,00 динара по лицу у четвртој групи општина и девастираним подручјима, када се запошљава до 10 лица;

- 400.000,00 динара по лицу у четвртој групи општина и девастираним подручјима, када се запошљава 11 и више лица.

Уколико се на новоотвореним радним местима запошљавају особе са инвалидитетом, висина субвенције износи:

- 150.000,00 динара по особи у првој и другој групи општина;
- 250.000,00 динара по особи у трећој групи општина;
- 400.000,00 динара по особи у четвртој групи општина и девастираним општинама.

Послодавац, односно организациона јединица послодавца у којој се запошљавају лица, мора бити регистрована најмање три месеца пре датума подношења захтева.

Табела са приказом развијености општина у складу је са посебним прописом Владе у тренутку објаве Јавног позива и саставни је део текста Јавног позива.

Послодавац који је остварио право на субвенцију за отварање нових радних места дужан је да **закључи уговор о раду са незапосленим лицем**, на неодређено време, са пуним радним временом, у трајању од најмање **24 месеца** од дана заснивања радног односа и да измирује обавезе по основу доприноса за обавезно социјално осигурање, у складу са законом.

Право на субвенцију за отварање нових радних места **не могу** остварити:

- државни органи, организације и други директни и индиректни корисници буџетских средстава и удружења грађана, осим уколико се на новоотвореним радним местима запошљавају особе са инвалидитетом;
- подносиоци захтева који обављају делатност у области експлоатације угља и у другим областима у складу са списком делатности објављеним на сајту Националне службе;
- подносиоци захтева који су користили субвенцију по јавном позиву за иста лица у току претходне 3 године, рачунајући од дана одобравања средстава;
- послодавци који нису успешно пословали 12 месеци након правоснажног решења о усвајању плана реорганизације и обустављању стечајног поступка или након куповине привредног субјекта над којим је правоснажним решењем окончан стечајни поступак.

Послодавац коме се не одобри субвенција за отварање нових радних места не може поново поднети захтев по овом Јавном позиву.

Јавни позив за доделу субвенције за отварање нових радних места представља основ за доделу *de minimis* државне помоћи.

Јавни позив је отворен од дана објављивања у дневном листу до утрошка расположивих средстава издвојених за ову намену.

II ПОДНОШЕЊЕ ЗАХТЕВА

Услови

Право на доделу субвенције за отварање нових радних места послодавац може остварити под условом:

- да запошљава лица са евиденције Националне службе на новоотвореним радним местима;
- поднесе захтев са бизнис планом;
- одржи број запослених у последња три месеца која претходе месецу у коме је поднет захтев, осим у случају природног одлива запослених (остваривање права на пензију, смрт запосленог и сл);
- да уредно измирује обавезе по основу доприноса за обавезно социјално осигурање за запослене, за последња три месеца која претходе месецу у коме је поднет захтев;
- да успешно послује;
- да је измирио раније уговорне обавезе и измирио потраживања према Националној служби, осим за обавезе чија је реализација у току;
- не запошљава лица која су у периоду од шест месеци пре подношења захтева за доделу субвенције била у радном односу код тог послодавца, односно код послодавца који је оснивач или повезано лице са послодавцем подносиоцем захтева;
- да није привредни субјект у тешкоћама, у смислу законских прописа којима се регулише контрола и додела државне помоћи.

Документација за подношење захтева:

- захтев са бизнис планом на прописаном обрасцу;
- фотокопија решења надлежног органа о упису у регистар, уколико подносилац захтева није регистрован у АПР;
- списак лица која се запошљавају (име и презиме, адреса и ЈМБГ лица која се запошљавају);
- пореска пријава о обрачунатим и уплаћеним доприносима за обавезно социјално осигурање на зараде/накнаде, за последња три месеца која претходе месецу у коме је поднет захтев, оверена од стране Пореске управе;
- завршни рачун оверен од стране Народне банке, за годину која претходи години у којој се подноси захтев или скраћени биланс успеха, односно преглед прихода и расхода и финансијског резултата за претходну годину за подносиоце захтева који воде просто књиговодство (завршни рачун не достављају подносиоци захтева који су регистровани делатност у текућој години);
- потврда банке о промету на текућем рачуну подносиоца захтева за последња три месеца која претходе месецу у коме је поднет захтев;
- писана изјава подносиоца захтева о свим другим *de minimis* државним помоћима које је добио у претходном трогодишњем фискалном периоду или изјава подносиоца захтева да није користио *de minimis* државну помоћ;
- доказ о власништву/закупу пословног простора;

- доказ о власништву/закупу опреме;
- доказ о обезбеђеном пласману робе у земљи/иностраништу, уколико подносилац захтева располаже истим.

Национална служба задржава право да тражи и друге доказе релевантне за одлучивање о захтеву подносиоца.

Начин подношења захтева

Захтев са бизнис планом подноси се у два примерка, надлежној организационој јединици Националне службе, према седишту послодавца или организационе јединице у којој се реализује програм, непосредно или путем поште, на прописаном обрасцу који се може добити у свакој организационој јединици Националне службе или преузети на сајту www.nsz.gov.rs.

III ДОНОШЕЊЕ ОДЛУКЕ

Одлука о додели субвенције за отварање нових радних места доноси се на основу провере и бодовања поднетог захтева са бизнис планом.

Провера поднетих захтева

Национална служба врши проверу поднетих захтева, односно проверу испуњености услова Јавног позива и приложене документације.

Захтеви који не испуњавају услове предвиђене Јавним позивом неће се даље разматрати.

Бодовање поднетих захтева

Приликом бодовања захтева са бизнис планом узимају се у обзир следећи критеријуми: врста делатности, развијеност општине на чијој територији се обавља делатност, број новозапослених у односу на број запослених (однос запослених и незапослених за које се тражи субвенција највише до 1:5¹), претходно коришћена средства Националне службе, структура лица која се запошљавају, дужина обављања делатности послодавца, повећање броја запослених код послодавца у претходна 3 месеца пословања, потребни ресурси (пословни простор, опрема и обртна средства), тржиште продаје (купци и конкуренти), финансијски показатељи и процена важности поднетог захтева са бизнис планом за локално тржиште рада за подручје филијале.

Критеријуми за оцену бизнис плана се објављују на огласној табли надлежне филијале даном објављивања Јавног позива.

Приоритети за доделу субвенције

Приоритет при додели субвенције има послодавац који запошљава лице из категорије теже запошљивих, и то:

¹ Осим у случају greenfield and brownfield инвестиција.

- дугорочно незапослена лица, односно лица која су незапослена дуже од 12 месеци
- незапослени без квалификација или нискоквалификовани
- вишак запослених
- особе са инвалидитетом
- Роми
- избегла и расељена лица
- повратници по споразуму о реадмисији
- млади до 30 година
- старији од 50 година
- жене и рурално становништво
- жртве породичног насиља и трговине људима и
- корисници новчане социјалне помоћи.

Одлука о додели субвенције за отварање нових радних места

Одлуку о одобравању субвенције послодавцу за отварање нових радних места којима се стварају услови за запошљавање до 19 незапослених лица, доноси директор филијале Националне службе, по овлашћењу директора Националне службе.

Одлуку о одобравању субвенције послодавцу за отварање нових радних места којима се стварају услови за запошљавање 20 и више незапослених лица, доноси директор Националне службе, уз претходну сагласност Управног одбора.

Одлука о додели субвенције послодавцима за отварање нових радних места објављује се на огласној табли надлежне филијале.

Национална служба задржава право да приликом одлучивања по поднетом захтеву изврши евентуално смањење предвиђеног броја лица из захтева са бизнис планом.

Захтеви који испуњавају услове Јавног позива, а нису обухваћени одлуком о додели субвенције за отварање нових радних места, биће у разматрању до утрошка финансијских средстава. Подносиоци ових захтева биће обавештени о коначном статусу њиховог захтева након истека јавног позива.

IV ЗАКЉУЧИВАЊЕ УГОВОРА

Директор филијале Националне службе и подносилац захтева, у року до 30 дана од дана доношења одлуке о одобравању субвенције, односно, **најкасније до 15.12. текуће године**, закључују уговор којим се уређују међусобна права и обавезе и на основу кога се врши исплата субвенције.

Документација за закључивање уговора:

- доказ о заснивању радног односа на неодређено време за лица која се запошљавају (уговор о раду и пријава на обавезно социјално осигурање);

датум заснивања радног односа не сме да буде пре датума подношења захтева;

- средства обезбеђења уговорних обавеза;
- фотокопија картона депонованих потписа и
- писани пристанак корисника средстава и жиранта за прикупљање и обраду података о личности.

Средства обезбеђења су следећа:

1. ЗА ПРЕДУЗЕТНИКА:

- за одобрена средства у износу до **300.000,00 динара** - две истоветне бланко личне менице корисника средстава са једним жирантом, са меничним овлашћењима;
- за одобрена средства у износу од **300.001,00 до 600.000,00 динара** - две истоветне бланко личне менице корисника средстава са два жиранта, са меничним овлашћењима;

Уколико корисник средстава није у могућности да обезбеди менице као средство обезбеђења за износе до 600.000,00 динара, може приложити једно од доленаведених додатних средстава обезбеђења, с тим да гаранција банке у овом случају мора бити у двоструко већој вредности од износа субвенције.

- за одобрена средства у износу од **600.001,00 динара до 1.000.000,00 динара** - две истоветне бланко личне менице корисника средстава са два жиранта са меничним овлашћењима и додатно средство обезбеђења по избору:
 - хипотеку првог реда на непокретности двоструко веће вредности од износа субвенције или
 - заложно право на покретним стварима троструко веће вредности од износа субвенције или
 - гаранцију банке у вредности износа субвенције у трајању од 30 месеци или
 - уговорно јемство;
- за одобрена средства у износу од **1.000.001,00 динара и више** - две истоветне бланко личне менице корисника средстава са два жиранта са меничним овлашћењима и гаранција банке у вредности износа субвенције у трајању од 30 месеци.

2. ЗА ПРАВНО ЛИЦЕ:

- за одобрена средства у износу до **600.000,00 динара** - две истоветне бланко соло менице са меничним овлашћењима или једно од доленаведених додатних средстава обезбеђења;
- за одобрена средства у износу од **600.001,00 динара до 1.000.000,00 динара** - две истоветне бланко соло менице са меничним овлашћењима и додатно средство обезбеђења по избору:

- хипотеку првог реда на непокретности двоструко веће вредности од износа субвенције **или**
 - заложно право на покретним стварима троструко веће вредности од износа субвенције **или**
 - **гаранцију банке у вредности износа субвенције у трајању од 30 месеци.**
- **за одобрена средства у износу од 1.000.001,00 динара и више - две истоветне бланко соло менице са меничним овлашћењима и гаранција банке у вредности износа субвенције у трајању од 30 месеци.**

Жирант може бити свако пословно способно физичко лице, не старије од 65 година, које има редовна месечна примања на име зараде или пензије, независно од висине примања, као и физичко лице које самостално обавља делатност (предузетник).

Покретна имовина која је предмет ручне залогe мора бити осигурана најкраће у периоду трајања уговорне обавезе и полиса осигурања винкулирана (пренето право коришћења) у корист Националне службе. Предмет заложног права на покретној имовини не могу бити возила.

Послодавац коме је одобрена субвенција за отварање нових радних места и запошљавање особа са инвалидитетом, а корисник је буџетских средстава и није у могућности да приложи меницу, потребно је да као средство обезбеђења уговорних обавеза приложи изјаву одговорног лица да су обезбеђени сви предуслови за реализацију субвенције.

V ОБАВЕЗЕ ИЗ УГОВОРА

Послодавац - корисник субвенције **дужан је да:**

- лица за која је остварио право на субвенцију задржи у радном односу на неодређено време, са пуним радним временом, у трајању од најмање 24 месеца од дана заснивања радног односа; у случају престанка радног односа са лицем за које је остварено право, послодавац је у обавези да у року од 30 дана од дана престанка радног односа заснује радни однос на неодређено време са другим незапосленим и да то лице задржи у радном односу најмање до истека уговором предвидијеног рока увећања за период у коме је извршена замена;
- измирује обавезе по основу доприноса за обавезно социјално осигурање, у складу са законом;
- делатност у периоду реализације уговорне обавезе обавља на територији општине на којој је остварио право на субвенцију;
- омогући Националној служби праћење реализације уговорне обавезе;
- достави Националној служби доказе о реализацији уговорне обавезе;
- обавести Националну службу о свим променама које су од значаја за реализацију уговора, у року од 8 дана од дана настанка промене.

Послодавац - корисник субвенције који не испуни обавезе утврђене уговором, дужан је да Националној служби врати износ исплаћене субвенције, сразмерно проценту реализације уговорне обавезе, увећане за законску затезну камату од датума преноса средстава.

7

Izvor: www.nsz.gov.rs

0042-UP-063-OD-20-PR-07

Страна 1 од 1

ПРЕДУГОВОР ЗА БАНКАРСКУ ГАРАНЦИЈУ

Република Србија

НАЦИОНАЛНА СЛУЖБА ЗА ЗАПОШЉАВАЊЕ

Филијала _____

Број:

Датум:

ПРЕДУГОВОР

о додели субвенције за отварање нових радних места

између:

1. **НАЦИОНАЛНЕ СЛУЖБЕ ЗА ЗАПОШЉАВАЊЕ** из Крагујевца, ул. Светозара Марковића бр.37, коју заступа _____ директор филијале _____, по овлашћењу директора Националне службе за запошљавање број _____ од _____ године (у даљем тексту: Национална служба) и
2. _____ из _____ адреса _____, матични број _____, ПИБ _____ (у даљем тексту: Корисник субвенције), кога заступа директор _____ из _____ адреса _____, ЈМБГ _____

Члан 1.

Уговорне стране су сагласне да ће након обезбеђења банкарске гаранције, а на основу Одлуке број _____ од _____ закључити основни уговор о додели субвенције за отварање нових радних места у износу од _____ динара, ради запошљавања _____ лица са евиденције незапослених код корисника субвенције _____ (назив послодавца).

Члан 2.

Корисник субвенције се обавезује да Националној служби за запошљавање у року од 30 (тридесет) дана од дана доношења Одлуке о одобравању субвенције достави банкарску гаранцију за добро извршење посла на износ од _____ (износ субвенције дефинисан јавним позивом), са роком важења од 30 (тридесет) месеци, почев од дана издавања банкарске гаранције.

Члан 3.

Уколико корисник субвенције у року из члана 2. предуговора не достави банкарску гаранцију, Одлука _____ број _____ од _____ се неће реализовати.

Члан 4.

Овај предуговор је сачињен у 3 (три) истоветна примерка од којих Национална служба за запошљавање задржава 1 (један) примерак, а корисник средстава 2 (два) примерка.

ЗА НАЦИОНАЛНУ СЛУЖБУ

ЗА КОРИСНИКА СУБВЕНЦИЈЕ

Izvor: Intrna akta Nacionalne službe za zapošljavanje

Nalog za izdavanje dinarske garancije

Republika Srbija, 21 000 Novi Sad, Braće Ribnikara 4 – 6 Tel: +381 (0)21 4876 876, Fax: +381 (0)21 4876 976 S.W.I.F.T.: MEBA RS 22 www.creditagricole.rs e mail: info@creditagricole.rs CREDIT AGRICOLE SRBIA AD, Novi Sad, MB: 8277931, PIB: 101697525, TR: 330-1-86		Nalogodavac:	
		Matični broj:	PIB:
		Dinarski TR kod CA: - -	
		Kontakt osoba: Tel/Fax:	
Molimo da za naš račun izdate bankarsku garanciju prema Vašim uslovima koji su nam poznati i prema sledećim instrukcijama:			
1. Vrsta garancije:	☐ Garancija za plaćanje ☐ Garancija za dobro izvršenje posla ☐ Garancija za garantni rok ☐ Garancija za učešće na tenderu ☐ Garancija za povraćaj avansa		☐ Carinska garancija – skladištenje robe ☐ Carinska garancija – stavljanje robe u slobodan promet i tranzit ☐ Carinska garancija – privremeni uvoz i aktivno oplemenjivanje ☐ Ostale:
	☐ Pismo o namerama banke;		svrha:
	obavezujuće za banku: Da ☐		Ne ☐
2. Iznos u dinarima: (u EUR za garancije sa valutnom klauzulom)		Slovima:	
3. Devizna klauzula (EUR): Da ☐ Ne ☐ prema kursu			
4. Puno poslovno ime (iz APR-a) i adresa korisnika:			
5. Matični broj korisnika:		6. PIB korisnika:	
7. Broj tekućeg računa korisnika:			
8. Osnov za izdavanje garancije: (Broj i datum ugovora, profakture, tenderska dokumentacija, prihvata ponude, Službeni glasnik i sl. gde mora biti naznačeno da se zahteva garancija)			
9. Rok važnosti garancije (tačan datum koji pada na radni dan): Napomena: kod carinskih garancija obaveza postoji 90 radnih dana duže od roka važnosti garancije			
10. Ukupna vrednost ugovora, ugovorenih radova, profakture, ponude:			
11. Garanciju izdajte prema: ☐ vašem tekstu ☐ priloženom tekstu na ☐ engleskom / ☐ srpskom jeziku		12. Posebne napomene:	
Mesto: Datum:		Pečat i potpis ovlašćenih lica Nalogodavca: Ime i prezime:	

UGOVOR O IZDAVANJU BANKARSKE GARANCIJE

Zaključen dana _____ godine u _____ između:

1. _____ banke a.d., iz _____, ul. _____, br. _____ (dalje: Banka) koju predstavljaju:

1) _____

2) _____

s jedne strane

i

2. Preduzeća _____ (firma - naziv i sedište) (dalje: Nalogodavac),

koga predstavljaju:

1) _____

2) _____

s druge strane

Član 1

Banka će za račun i po nalogu Nalogodavca izdati garanciju na iznos od _____ (slovima _____), u korist _____, sa rokom važnosti do _____, po Ugovoru (odnosno poslu) br. _____ od _____, za koji Nalogodavac tvrdi da je preuzeo, odnosno da će preuzeti sve što je potrebno po postojećim propisima za izvršenje tog posla, koji je predmet garancije, i za koji je dobio sva potrebna odobrenja od nadležnih organa.

Garancija će biti izdata na osnovu i prema odluci Kreditnog odbora _____, a prema tekstu datom u prilogu ovog ugovora koji je kao pravovaljan potpisan od strane ovlašćenih lica Nalogodavca i čini sastavni deo ovog ugovora.

Član 2

Nalogodavac je dužan da uredno izvrši sve ugovorne obaveze koje čine predmet garancije za koju se zaključuje ovaj ugovor.

Član 3

Ako Nalogodavac ne izvrši ili neuredno izvrši obaveze navedene u članu 2 ovog ugovora, pa zbog toga Banka bude primorana da plati po garanciji, Nalogodavac i Banka su saglasni da se isplaćeni iznos danom isplate pretvori u kredit.

Član 4

Kredit iz prethodnog člana dospeće istog dana kada Banka izvrši isplatu po garanciji.

Član 5

Nalogodavac je obavezan da na iznos kredita koji bi se odobrio za isplatu po garanciji na temelju ovog ugovora, a za vreme od dospeća pa do naplate, plati Banci redovnu kao i kaznenu kamatu po stopama prema odluci Banke o kamatnim stopama koja će biti na snazi u momentu odobravanja kredita. Kamata se obračunava i plaća kalendarski polugodišnje unazad.

Član 6

Nalogodavac je obavezan da plaća porez na promet usluga na kamate za koje zakonski propisi određuju obavezu plaćanja.

Nalogodavac je obavezan da u momentu zaključenja ugovora o garanciji prezentira Banci _____ komada svojih i _____ komada važnijih učesnika u poslu, pravovaljanih menica, koje bi Banka koristila za slučaj neizvršenja obaveza po ovom ugovoru.

Član 7

Nalogodavac je obavezan da prilikom zaključenja ovog ugovora podnese Banci posebno ovlašćenje kojim joj daje pravo da može blokirati sva njegova namenska prava na devize kod Banke, Narodne banke i drugih ovlašćenih banaka u zemlji, kao i namenska devizna sredstva kojima slobodno raspolaže kod Banke i kod drugih banaka, a radi plaćanja po garanciji koja čini predmet ovog ugovora.

Član 8

U slučaju da usled ovakvog načina naplate proistekne ma kakva šteta i troškovi za Banku, Nalogodavac se obavezuje da iste nadoknadi Banci.

Nalogodavac se obavezuje da snosi štetu koja može proizaći iz rizika promene kursa deviza iz poslovanja za račun Nalogodavca.

Član 9

Nalogodavac neopozivo i bezuslovno cedira Banci sva svoja potraživanja od ino-partnera po Ugovoru br. _____ od _____ kao i eventualnih dodataka tom ugovoru koje će Nalogodavac naknadno zaključiti sa ino-partnerom.

Nalogodavac takođe neopozivo i bezuslovno cedira Banci sva svoja potraživanja koja mu zajednica bude priznala kao premiju, odnosno poreske olakšice u vezi s izvršenim izvozom, odnosno ostvarenim deviznim prilivom za ovaj posao.

Nalogodavac se obavezuje da na zahtev Banke potpiše i posebnu "ispravu o cesiji" u svrhu osiguranja naplate cediranog potraživanja.

Pravo iz st. 1, 2 i 3 ovog člana, Banka može koristiti po svom nahođenju, ali ne može cedirano potraživanje realizovati u svoju korist u većem iznosu nego što će iznositi dug Nalogodavcu prema Banci na temelju ovog ugovora.

Član 10

Nalogodavac je dužan da banci plaća proviziju kako za izdavanje garancije, tako i za sva plaćanja koja se vrše prema inostranstvu, a prema utvrđenoj naknadi za usluge po poslovima koje vrši Banka.

Član 11

Prava i obaveze precizirane ovim ugovorom mogu se menjati samo obostranim pristankom ugovornih strana.

Član 12

Ugovorne strane su sporazumne da eventualne sporove po ovom ugovoru rešava sud u _____

Član 13

Ovaj ugovor sastavljen je u tri primerka, od kojih su dva za Banku, a jedan za Nalogodavca.

NALOGODAVAC

BANKA

0042-UP-063-OD-20

Страна 10 од 19

Упутство за поступање са средствима обезбеђења уговорних обавеза

4.3 Банкарска гаранција

4.3.1 Потписивање предуговора и праћење трајања банкарске гаранције

У поступку прибављања банкарске гаранције, сарадник у филијали припрема **Предуговор за банкарску гаранцију** (Прилог 07, са ознаком 0042-UP-063-OD-20-PR-07) између подносиоца захтева и директора филијале, након чега подносилац захтева својој пословној банци подноси захтев за издавање банкарске гаранције.

За програм обуке на захтев послодавца приликом закључивања уговора у ситуацији када је послодавац у обавези да достави банкарску гаранцију потребно је поступати у складу са Процедуром за реализацију програма обука на захтев послодавца - тачка 4.6 Закључивање и прослеђивање уговора.

Након обезбеђивања банкарске гаранције и остале документације дефинисане јавни позивом, закључује се уговор са корисником средстава.

Сарадник у филијали прати временско трајање банкарске гаранције и благовремено (најмање 2 месеца пре њеног истицања) обавештава корисника средстава да је у обавези да исту продужи.

Одговорност: сарадник у филијали.

4.3.2 Наплата потраживања активирањем банкарске гаранције

Наплата потраживања активирањем банкарске гаранције спроводи се у Сектору финансијско-рачуноводствене послове, у Дирекцији. Након наплаћеног/ненаплаћеног потраживања, Сектор за финансијско-рачуноводствене послове доставља о томе информацију директору филијале.

Одговорност: директор филијале, начелник одељења/шеф одсека/руководилац групе, сарадник у филијали, Директор Сектора за финансијско-рачуноводствене послове, шеф одсека/руководилац групе за финансијско-рачуноводствене послове.

4.3.3 Враћање банкарске гаранције

Кориснику средства који је у потпуности испунио уговорну обавезу враћа се банкарска гаранција само у случају када није истекло временско трајање банкарске гаранције. Приликом преузимања банкарске гаранције корисник потписује **Потврду о преузимању средстава обезбеђења уговорних обавеза** (Прилог 06, са ознаком 0042-UP-063-OD-20-PR-06).

Одговорност: директор филијале, начелник одељења/шеф одсека/руководилац групе, сарадник у филијали.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Internacionalizacija i globalizacija banaka na svetskom tržištu postaje sve rizičnija, što zahteva da se ovoj temi posveti izuzetna pažnja kako bi se bankama nanosila manja šteta. Značaj istraživanja celokupnog regulatornog sistema, od Opšteg Sporazuma o trgovini uslugama (GATS), preko Bazelskih sporazuma, primene ISO standarda u bankarstvu i finansijama i primene regulatornih akata Međunarodne trgovinske komore (MTK), kao i mogućnosti njihove primene u praksi daju ovoj temi izuzetan značaj i aktuelnost.

Svetska trgovinska organizacija je najmlađa međunarodna ekonomska grupacija, koja postoji nešto manje od dvadeset godina. Ona je organizacija koja predstavlja institucionalni i pravni okvir multilateralnog trgovačkog sistema u oblasti carina i trgovine robom, uslugama i intelektualne svojine. STO promoviše slobodnu svetsku trgovinu, što bi trebalo da rezultira povećanim međunarodnim trgovinskim tokovima, finansijskim dobicima za regione i države, kao i preduzeća u celini. U tom kontekstu, države članice STO se odriču nacionalnog suvereniteta u vođenju spoljnotrgovinske politike da bi obezbedile povlastice koje proističu iz članstva u ovoj organizaciji.

Srbija ima potencijal za napredak i razvoj. Udruživanjem i harmonizacijom propisa sa razvijenim zemljama i institucijama možemo stvoriti mogućnosti da poboljšavamo svoju poziciju i ostvarimo napredak u zajedničkim projektima u različitim regionima sveta. Koristeći raspoloživa sredstva i institucije za realizaciju ovih projekata, Svetska trgovinska organizacija imala bi značajnu ulogu. Pristupanje Srbije u STO trajno bi doprinelo procesu ekonomskih reformi i održivom razvoju naše zemlje.

Osnovni razlog za uvođenje novog sporazuma o kapitalu je u potrebi za većom fleksibilnošću i osetljivošću na rizik. Novi Bazelski sporazum obuhvata tri međusobno povezana stuba, koji zajedno treba da doprinesu povećanju sveopšte stabilnosti i sigurnosti finansijskih sistema. Pri tome prvi stub ima zadatak da značajno poboljša metodologiju za utvrđivanje minimalne adekvatnosti kapitala, dok drugi i treći stub predstavljaju inovacije u procesu supervizije rada banaka.

Operativni plan aktivnosti za uvođenje međunarodnih standarda iz oblasti prudencione supervizije banaka, definisan je na osnovu činjenice da su prethodnih godina stvarani neophodni makroekonomski uslovi za uvođenje ovih standarda kao što su: liberalizacija finansijskog tržišta, stabilizacija finansijskog sistema, restrukturiranje bankarske industrije i njenog kapitala, jačanje supervizijske funkcije Narodne banke Srbije, uvođenje međunarodnih računovodstvenih standarda.

U narednom periodu bi trebalo zaokružiti korake neophodne da se Srbija integriše u jedinstveno tržište finansijskih usluga Evropske unije (EU). Vrlo je važno da budemo dosledni u implementaciji i primeni ukoliko želimo da budemo integrisani u jedinstveno tržište. Trebalo bi imati u vidu da je integracija finansijskih tržišta ključni faktor u razvoju i

modernizaciji celokupnog srpskog finansijskog sistema i privrede kao celine. Realno je očekivati da će se ovaj projekat sprovesti u fazama i po dinamici determinisanim koracima za priključenje Srbije EU.

Zaštita od rizika u bankarstvu, tj. obezbeđenje pravne sigurnosti, pravde i pravičnosti, uslovi tržišnog privređivanja, osnovni su ciljevi svih razvijenih privreda, a čemu teži i naša zemlja. U tom smislu vrši se i harmonizacija domaćeg bankarstva sa međunarodnim standardima.

Srbija treba da pristupi svetskim trgovinskim tokovima i da harmonizuje domaće bankarstvo sa međunarodnim standardima, kako bi poboljšala spoljnotrgovinsku razmenu, privukla strane investitore i samim tim uticala na poboljšanje privrednih prilika. Time bi se stekli uslovi i mogućnosti za brži privredni rast i razvoj.

Rast i razvoj privrede naše zemlje, obnavljanje i razvoj bankarskog sektora, kao i uključivanje u međunarodne trgovinske tokove, zahtevaju uvođenje novih sistema i načina rukovođenja finansijama. Neophodno je postojanje instrumenata koji će osigurati naplatu potraživanja. U tome se upravo i ogleda značaj bankarske garancije kao najefikasnijih i najčešće korišćenih instrumenata obezbeđenje plaćanja.

Bankarska garancija ima uvek ekonomsko-finansijsku podlogu u nekom drugom ugovoru. U takovom ugovoru je sadržana garantna ili finansijska klauzula prema kojoj se obavezuje dužnik da će u korist svog poverioca pribaviti bankarsku garanciju. Na ovakav način korisnik garancije obezbeđuje da osnovni ugovor iz koga nastaje garancija bude izvršen na ugovoren način. Zbog toga, bankarska garancija ima samo funkciju obezbeđenja plaćanja, a ne i funkciju instrumenta plaćanja; ona zapravo osigurava od rizika neizvršenja obaveze iz osnovnog ugovora. Danas je bankarska garancija veoma rasprostranjena kod nas, pogotovo kod velikih vladinih projekata kao što su izgradnja puteva i velikih građevinskih investicija, zatim na javnim konkursima i tenderima, a i u spoljnotrgovinskom poslovanju.

Iako pri izdavanju bankarske garancije banka vrši sveobuhvatnu analizu finansijske pozicije i kreditne sposobnosti podnosioca zahteva tj komitenta, u praksi se javljaju problemi sa bankarskim garancijama u zemljama koje nisu prihvatile Jednoobrazna pravila za garancije na poziv koje je izdala Međunarodna trgovinska komora u Parizu. Po turskom pravu garancija od dana isticanja važi još deset godina, a u Alžiru dvadeset godina. Za ovakve zemlje se izbegava izdavanje garancija, jer kod nas na dan isteka nalogodavac više nema obaveza prema banci i banka ostaje nepokrivena za taj period od dana isteka.

U narednom periodu mora da dođe do usaglašavanja sa STO – GATS, sa ISO standardima i pravilima MTK. Na taj način naša zemlja bi dostigla standarde koji važe u međunarodnim trgovinskim i bankarskim odnosima. Nova zakonska regulativa omogućiće smanjenje rizika u bankarskom sektoru i povećanje kreditnog rejtinga naše zemlje, što će dovesti do rasta svih makroekonomskih pokazatelja i kreditnog rejtinga privrede i stanovništva.

LITERATURA

1. Acin Sigulinski S., *Menadžment u međunarodnoj trgovini*, Pigmalion, Novi Sad, 2002.
2. Barać S., Stakić B., *Osnovi ekonomije*, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2006.
3. Barać S., Hadžić, M., Stakić B., Ivaniš, M., *Poslovno bankarstvo*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2005.
4. Barać, S., Stakić, B., Hadžić, M., Ivaniš, M., *Praktikum za bankarsko poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007.
5. Bjelić, P., *Svetska trgovinska organizacija*, Prometej, Beograd, 2002.
6. Carić, S., *Bankarski poslovi i hartije od vrednosti*, Privredna akademija, Novi sad 2007.
7. Dugalić, V., Štimac, M., *Osnovne berzanskog poslovanja*, Stubovi kulture, Beograd, 2005
8. Ferguson, N., *Uspon novca – finansijska istorija sveta*, Plato books, Beograd, 2010.
9. Filipović, V., Kostić-Stanković, M., *Marketing menadžment*, FON, Beograd, 2009.
10. Grujić, R., *Poslovno pravo*, Fakultet za trgovinu i bankarstvo, Beograd, 2008.
11. Ivaniš, M., Jeremić, Lj., *Osnovi finansija*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2005.
12. Jerinić, D., Štefanides V., *Finansijski menadžment*, Cekom books, Novi Sad, 2010.
13. Kovačević, M., *Međunarodna trgovina*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2002.
14. Krugman P., Obstfeld M., *Međunarodna ekonomija-teorija i praksa*, Data Status, Beograd, 2009.
15. Milunović, M., *Berze u uslovima finasijske krize*, Zadužbina Andrejević, Beograd, 2012.
16. Miljević, M., *Metodologija naučnog rada, skripta*, Filozofski fakultet, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pale, 2007.
17. Pavićević, B., Stakić, B., *Instrumenti plaćanja i obezbeđenja plaćanja u međunarodnom prometu, Hartije od vrednosti u međunarodnom prometu*, Dečije novine, Gornji Milanovac, 1989.
18. Petković, L. T., *Globalna ekonomija i poslovna diplomatija*, Visoka poslovna škola strukovnih studija Čačak, 2009.

19. Petrović, N., *Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje*, Visoka poslovna škola strukovnih studija Čačak, 2010.
20. Popović, T., *WTO*, Institut ekonomskih nauka, Beograd, 1996.
21. Stakić, B., *Finansijski i devizni menadžment u turizmu*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008.
22. Stakić, B., *Međunarodne finansije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010.
23. Stakić, B., *Međunarodne finansijske institucije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012.
24. Todorović, V., *Trgovina i obligacije – 47 multilateralnih i bilateralnih međunarodnih konvencija I drugih akata*, Službeni glasnik, Beograd, 2004.
25. Tim S. Cambell, *Money and Capital Markets*, Scott, Foresman and Company, Illinois, 1988.
26. Unković, M., *Medjunarodna ekonomija*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008.
27. Unković, M., Stakić, B., *Spoljnotrgovinsko i devizmo poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
28. Vasiljević, B., *Osnovi finansijskog tržišta*, Zavet, Beograd, 2002.
29. Zubić-Petrović S., Ranković A., *STO-Pravni instrumenti i savremene tendencije*, Ministarstvo sa međunarodne ekonomske odnose SCG, Beograd, 2005.

OSTALI IZVORI

1. Zakon o bankama
2. Zakon o berzi, berzanskom poslovanju i berzanskim posrednicima
3. Zakon o deviznom poslovanju
4. Zakon o obligacionim odnosima
5. Zakon o platnom prometu
6. Zakon o privrednim društvima
7. Zakon o računovodstvu i reviziji
8. Zakon o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata
9. Zakon o tržištu kapitala
10. Jedoobrazna pravila MTK za garancije na poziv, Revizija 2010 – URDG 758
11. Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2014. godinu

E – IZVORI

- ❖ www.apr.gov.rs
- ❖ www.aofi.gov.rs
- ❖ www.bas.rs
- ❖ www.creditagricole.rs
- ❖ www.iso.org
- ❖ www.iss.rs
- ❖ www.icc.org
- ❖ www.jubmes.rs
- ❖ www.kombeg.org.rs
- ❖ www.knjigovodstvenaagencija.com
- ❖ www.makroekonomija.org
- ❖ www.mfin.gov.rs
- ❖ www.nbs.rs
- ❖ www.nsz.gov.rs
- ❖ www.pks.rs
- ❖ www.siepa.gov.rs
- ❖ www.ubs-asb.com
- ❖ www.wikipedia.org
- ❖ www.wto.org

PRILOZI

1. Javni poziv poslodavcima za dodelu subvencije za otvaranje novih radnih mesta
2. Predugovor za bankarsku garanciju
3. Nalog za izdavanje bankarske garancije
4. Ugovor o izdavanju bankarske garancije
5. Uputstvo za postupanje sa sredstvima obezbeđenja ugovornih obaveza